

JULIÁN CARRÓN

**SJAJ
U OČIMA**

ŠTO NAS IZBAVLJA
IZ NIŠTAVILA?

JULIÁN CARRÓN

SJAJ U OČIMA

**ŠTO NAS IZBAVLJA
IZ NIŠTAVILA?**

Izdanje na hrvatskom
Naslov originalnog izdanja : *Il brillio degli occhi*
Prevela s talijanskog : Marija Brigljević Gozze

© Fraternità di Comunione e Liberazione, 2020

UVOD

»Što je čovjek da ga se spominješ, sin čovječji te ga pohodiš?«¹ Kakvu snagu imaju ove riječi psalma danas, nakon što smo postali svjesniji svog ništavila, svoje slabosti i nemoći, zbog virusa koji je cijeli svijet doveo u škripac! Koliki su u sebi otkrili – kada ih je obuzimao strah ili prevladavao osjećaj besmisla – želju za Nekim tko će se potpuno brinuti za njih i izbaviti ih iz ništavila koje se prijeteći nadvilo nad njima!

»Što nas izbavlja iz ništavila?« To pitanje je trebalo voditi naše godišnje duhovne vježbe, najvažniji gest u životu našeg Bratstva. Ako nas je kritična zdravstvena situacija primorala da od njih odustanemo (trebale su biti u travnju kad smo bili u punom jeku *lockdowna*), ona nije izbrisala pitanje koje je, naprotiv, u svjetlu nedavnih događaja, postalo još važnije. Poslano unaprijed svima koji su na vježbama trebali sudjelovati, s ciljem da obrate veću pozornost na vlastito iskustvo i sazrijevanje vlastitog doprinosa, pitanje je s jedne strane bilo shvaćeno kao povezano s iskustvom života (izazivajući neposrednu zahvalnost) a s druge kao veliki znak prijateljstva. To razjašnjava i smisao riječi prijateljstvo. Prijatelji smo da jedni drugima pomognemo da se ne bojimo pitanja, čak ni onih koja zahtijevaju trud i uznemiruju, koja nas ranjavaju i potresu. Naše druženje ne bi bilo prijateljstvo kad bi ta pitanja na bilo koji način odmaknuli u stranu.

¹ Ps 8,5.

Ako govorimo o »ništavilu« to je zato što je egzistencija suvremenog čovjeka (to jest naša osobna i društvena egzistencija) sve jasnije i očitije, bez osobite buke i puno govora o tome, ali ne bez vidljivih učinaka, obilježena nihilizmom. Ovdje ne mislimo na neku kulturnu struju već na egzistencijalnu situaciju. To je situacija koju nas zanima gledati, makar samo u njenim bitnim crtama, ne zbog zadovoljstva analize ili opisa, već sa žarkom željom onoga tko želi otkriti put koji omogućuje životu svakoga od nas da u okolnostima, kakve god one bile, korača prema vlastitom ispunjenju.

Tekst je podijeljen u šest poglavlja i kani ocrtati put koji se, upravo jer je ukorijenjen u iskustvu i određenoj povijesti, nudi kao doprinos traženju i očekivanju sviju.

NIHILIZAM KAO EGZISTENCIJALNA SITUACIJA

Kakve karakteristike ima nihilizam koji se više ili manje jasno, više ili manje svjesno, uvukao u naš način mišljenja i življenja?

1. SUMNJA U SMISAO STVARNOSTI I POZITIVNOST ŽIVOTA

S jedne strane nihilizam o kojem govorimo predstavlja se kao sumnja u krajnju bit stvarnosti: sve završava u ništavilu, također i mi sami: »Iz vrtoglave spoznaje da je sve prolazno, razvija se, kao malodušnost ili lažna negacija, napast da mislimo kako su stvari iluzija i ništavilo«.²

S druge strane, kao posljedica, on se predstavlja kao sumnja u pozitivnost života, sumnja da naša egzistencija ima smisla, da nečemu koristi. To se obično izražava osjećajem praznine koji prijeti svemu što činimo. Konačni rezultat je podmuklo očajanje, čak i u životu onih koji su vrlo uspješni, prezaposleni s kalendarom ispunjenim brojnim sastancima i planovima za budućnost.

² L. Giussani, *L'uomo e il suo destino* (Čovjek i njegova sudbina), Marietti 1820, Genova 1999, str. 13.

Poznati film osamdesetih godina *Priča bez kraja* na privlačan i efikasan način aludira na tu situaciju. Riječ je o dijalogu između Gmorka »sluge Vlasti koji se skriva iza ništavila« i Atreyua, mladog heroja koji je pozvan zaustaviti Ništavilo. »Ljudi su odustali od nade. Zaboravljaju svoje snove. Tako se širi Ništavilo«, kaže prvi. »Što je to ništavilo?!«, pita ga drugi. »To je praznina koja nas okružuje. Očajanje je to što uništava svijet, a ja sam postupio na način koji to podržava. [...] Jer lakše je vladati onima koji ne vjeruju u ništa. To je najsigurniji način da osvojimo vlast«. ³

Takve sugestivne metafore izražavaju nešto od onog stava na koji danas ukazujemo riječju »nihilizam«. Svi ga možemo prepoznati: »ništavilo koje se širi« u životu, »očajanje koje uništava«, »praznina koja nas okružuje«, drugim riječima koja postaje društvena pojava.

Možda nas je činjenica da smo se morali zaustaviti zbog korona virusa navela da se zapitamo, kao što već dugo nismo, tko smo, kako i od čega živimo, kakvu svijest imamo o sebi i o stvarima. Kao što Tolstoj kaže: »Čovjeku bi bilo dovoljno da se zaustavi trenutak u svojim aktivnostima i razmisli, da usporedi zahtjeve svoga razuma i srca s aktualnim prilikama života, kako bi shvatio da je cijeli njegov život, sve njegovo djelovanje u stalnoj i očitoj suprotnosti s njegovom savjesti, njegovim razumom i srcem«. ⁴

Evo kako je mlada gimnazijalka, zaustavljajući se da razmisli, postala svjesna sebe: Za vrijeme prvog

³ *Die unendliche Geschichte* (Priča bez kraja), RFT 1984, režija i dramtizacija Wolfgang Peterson.

⁴ L. Tolstoj, »Il non agire« u *Il risveglio interiore* (Ne djelovati, Unutarnje buđenje), Incontri, Sassuolo 2010.

tjedna karantene, kao mnogi drugi, proživljavala sam trenutke potpune malodušnosti. Bila mi je strašna pomisao da sam zatvorena u kući, da ne mogu vidjeti prijatelje, mog mladića i da ne mogu slobodno izlaziti. Ali potom sam nazvala neke osobe i to me je pokrenulo. Osobito razgovor s prijateljem koji je moju primjedbu „dobro sam, ali ne potpuno“, htio dublje shvatiti. U razgovoru s njim shvatila sam da već dulje vremena nisam sebi postavljala nikakva pitanja, ništa me se nije stvarno doticalo, djelomično zbog straha a djelomično jer nisam željela čuti neugodne odgovore. Shvatila sam da je glupo izbjegavati pitanja ako potom nisam sretna. Ono što mi najviše izaziva tjeskobu je tišina, jer me navodi da razmišljam, suočava me s mojim pitanjima. Kako bih izbjegla da me ona nadvladaju, često se, prije nego što zaspim, pobrinem da moj duh bude zaokupljen mislima svake vrste, sve dok zaspim. Brine me odgovor koji bi ta pitanja mogla imati, bojim se da bi me prisilila da uzmem u obzir aspekte moje osobe koje ne želim upoznati ili bi me potaknula da započnem naporan put. Kao što je rekao moj prijatelj, draže mi je živjeti pod staklenim zvonom koje se sastoji od osmijeha, smijeha, ali i od trenutaka obeshrabrenja i tuge, svi bez života, magloviti. Živim u vrtlogu emocija koje me jedan dan vode u visinu a drugi padnem u najcrnje očajanje; oduševljava me vrijeme kad osjećam tu emociju da bih potom sve pohranila u ladicu „lijepih iskustava“. Svjesna sam da mi sve to nije dovoljno, želim mnogo više, želim nešto što svakako mora biti veliko, jer, kako kaže Kierkegaard, „ništa svršeno, ni cijeli svijet, ne može zadovoljiti ljudsku dušu koja osjeća potrebu za vječnošću“.

Nedavno je netko u listu *Tracce* opisao nihilizam o kojem govorimo kao »podmuklog neprijatelja, teškog za dokučiti i odgonetnuti, jer se ne predstavlja uvijek jasnim crtama [...], već puno češće ima izgled neopipljivog oblika „upotrebi i baci“«. ⁵ Neopipljivog, ali dodajem, istodobno vrlo konkretnog. Prijatelj student opisao je to ovim riječima: »Ništavilo je puno suptilnije, uvuče se neprimjetnije od onoga što sam zamišljao, malo svakodnevno ništavilo koje tako često prijeti da prevlada mojim danima«.

Nastojeći što bolje razjasniti problem (koji možda neki ni ne vide ili uporno odbijaju da ga vide), možemo reći: sumnja ima li stvarnost konačni temelj i nepovjerenje u mogućnost da naša egzistencija ima smisao i da se može potpuno ostvariti, isprepliću se i uzajamno podržavaju u tom nihilizmu koji nas se tiče sviju.

Suvremeni oblik nihilizma može se dakle opisati kao osjećaj vanjske praznine (ozračje u kojem živimo ponekad je poput staklenog zvona »sazdano od osmijeha, smijeha, ali i trenutaka obeshrabrenja i tuge, svi bez života, magloviti«) i nutarnje praznine (»svjesna sam da mi sve to nije dovoljno, želim mnogo više«); osjećaj praznine čija je posljedica slabljenje odnosa sa stvarnošću, s okolnostima, koje se na kraju sve čine besmislene, koje ne zaslužuju da uz njih pristanemo. Postoji neka vrsta *mrtvila* u nama koje nas koči da se zauzmemo s onim što se događa, čak i onda kad smo zahvaćeni vrtlogom frenetičnih aktivnosti. Te su aktivnosti iznenada i za neko vri-

⁵ C. Esposito, *Il nichilismo della porta accanto (nihilizam susjednih vrata)*, intervju s Davidom Perillo, *Tracce – Litterae communionis*, studeni 2019, str. 12-18.

jeme bile prekinute korona virusom, tako da smo, neki više neki manje, svi bili „prisiljeni“ promisliti gdje idemo, što želimo učiniti od svog života, što ga doista može podržati.

Taj vrtlog aktivnosti nije nestao, čak ni za vrijeme *lockdowna*; za mnoge je jednostavno samo promijenio oblik. Tako smo otkrili, kao što kaže Lewis, »da je ništa vrlo jako; dovoljno jako da čovjeku orobi najbolje godine i to ne u uživanju u ugodnim grijesima, nego u jalovim mudrovanjima o tome zašto to i kako to, te zadovoljavanjem tričavih želja, čega je on samo napola svjestan«. ⁶ Mislim na razne pokušaje ovo vrijeme s ciljem da spriječe da se zaustavimo na pitanjima koja nas previše uznemiruju, tražeći pri tome neposredna zadovoljenja u vrtuljku poticaja.

Obamrlost, prevrtljivost duha i, kao što Orwel primjećuje u svom proročanskom romanu 1984, *apatija*: »Pogodila ga je činjenica da ono što uistinu obilježava moderni život nije toliko njegova okrutnost, ni sveopći osjećaj nesigurnosti, koliko njegova gola bezbojna apatija«. ⁷ Upravo ta »bezbojna apatija« nagriža dušu i kopa jaz između nas i onoga što se događa: »Nije bilo ničega što bih mogao cijiniti u svemu što me okružuje i što bi me privuklo«, piše Dostojevski. ⁸

Čini se da ništa nije u stanju potaknuti osobu da se stvarno zauzme. Odnosi koje unatoč svemu održavamo, ono što unatoč svemu radimo, sve nam je dosadno, čak i ono što nas je neko vrijeme oduševljavalo.

⁶ C.S. Lewis, *Pisma starog đavla mlađem*, Verbum 2001, str. 57-58.

⁷ Usp. G.Orwel, 1984, Oscar Mondadori, Milano 1983, str. 97.

⁸ F. Dostojevski, *Zapisi iz podzemlja*, Znanje Zagreb, »Otokar Keršovani«, Opatija 1986, str. 369.

To je lice koje nihilizam ima danas: iznemoglost, odsutnost težnje, energije, gubitak zadovoljstva života usko vezan uz činjenicu da ne postoji ništa što nas stvarno privlači: »Bogatstva ima više, ali sile manje, nestale su misli koje vezuju, sve se razmekšalo, sve omlitavjelo, i svi su omlitavjeli! Svi, svi, svi smo mi omlitavjeli!«⁹

2. Gubitak istinskog smisla života

U pjesmi koju je napisao s nepunih 17 godina Cesare Pavese izrazio je duboku tugu zbog nedostatka smisla koji bi mogao odgovoriti na očekivanje ljudskog života: »Koračati pustim ulicama / s neprekidnom morom straha / da vidim kako mi pred očima nestaju dugo priželjkivana djela; / osjećati kako u duši blijedi / žar, nada... sve... sve / i ostat tako bez ljubavi / [...] osuđen na svakodnevnu tugu«.¹⁰

Prije nekoliko mjeseci mlada studentica mi je napisala: »Zadnje vrijeme, kao nikad dosad, postala sam svjesna da živim trenutke ništavila, trenutke u kojima je obzor mog života obilježen slabljenjem želje, u kojima nestajem, živim napola. Ništavilo u meni vrlo je diskretno, potiče me da se štedim: da štedim svoju energiju, jer jedino ono što ja imam u glavi vrijedi truda, ne uzimajući uopće u obzir druge prijedloge; potiče me da se štedim u odnosima jer ne isplati se s drugima dijeliti vlastite poteškoće. Ukratko, potiče me da živim nužni minimum, ali vidim da tako postajem sve hladnija i nezadovoljnija.

⁹ F. M. Dostojevski, *Idiot*, Jutarnji list, Zagreb 2008, str. 357.

¹⁰ C. Pavese, »Mario Sturani«, Monza – Torino, 13 siječnja 1026. (Naš prijevod).

I ovih zadnjih dana studenog, imam dojam da živim u mrtvačkoj atmosferi. Pred mnogim lijepim prilikama, bilo da se radi o neočekivanom odnosu sa studentima prve godine, ili diplomi mojih prijatelja na zadnjoj godini, često vidim da sam zatvorena u svojim mislima i poteškoćama. Svjesna sam da sam na milosti i nemilosti ništavila, osjećam nelagodu koju ne znam objasniti.

Odlomak pisma koje sam nedavno dobio upućuje na slično iskustvo: »Budući da sam kod kuće, bez posla [zbog izolacije nametnute zdravstvenom situacijom] počela sam na vlastitoj osobi osjećati što je to ništavilo o kojemu govoriš. Ako ovo vrijeme ne ispunim nečim što traje, potpuno je besmisleno i ja nisam ništa«.

Ali to nije sve. Opisane karakteristike prati naime osjećaj nemoći da promijenimo svoj stav («neopipljiv oblik upotrebi i baci«, rekli smo) i da se ponovno podignemo. Izgleda kao da naši naponi, čak ni neki poticaji koji nam dolaze izvana, nisu dovoljni da stanemo na noge, da promijene naš pogled na sebe i na stvarnost, da nam omoguće vidjeti dubinu stvarnosti i spase nas od osjećaja praznine.

To je bolno iskustvo koje je zajedničko mnogim našim suvremenicima. »Doista, ništa ne može spriječiti sve češće vraćanje trenucima u kojima se vaša apsolutna samoća, osjećaj sveopće praznine, predosjećaj da se vaša egzistencija približava bolnoj i nepovratnoj nesreći udruže kako bi vas gurnuli u stanje istinske patnje«. ¹¹ Zato papa Franjo ističe da je danas »teška prijetnja [...] gubitak smisla života«. ¹²

¹¹ M. Houellebeck, *Extension du domaine de la lutte* (Širenje područja borbe), Flammarion, Pariz 2010, str. 13.

¹² Papa Franjo, *Opća audijencija*, 27 studeni 2019.

Potrebno nam je nešto što je u stanju probuditi cijelo naše biće, što nas otvara izazovu stvarnosti, izazovu okolnosti, kako bismo mogli »uvijek intenzivno živjeti stvarnost«. ¹³ Vidimo da nije dovoljno da se nešto jednostavno dogodi, nalazimo se u situaciji onoga tko se pokušava popeti uz jednu uzbrdicu, ali se posklizne i stalno se vraća na početnu točku. Mi stalno ponovno upadamo u svoje ništavilo. Ne vidimo što ga može spriječiti i ne razumijemo od čega možemo ponovno krenuti. Stoga se vrlo nelagodno osjećamo sami sa sobom.

Tu nelagodnost vidljivu kod mladih (ali koja se širi na sve), ustanovio je psihoanalitičar Galimberti, kojega smo citirali na Danu početka godine: »Mladi nisu dobro, ali ne razumiju čak ni zašto«. ¹⁴

Čuti te Galimbertove riječi na danu početka godine«, piše mi mladi prijatelj, »razderalo mi je srce, jer savršeno opisuje moj život o ovom periodu. Već mjesecima osjećam neku vrstu nezadovoljstva i tuge u svemu što radim. To nezadovoljstvo vidim svugdje, kao da iza maske osmijeha i tisuće stvari koje treba učiniti, vlada ništavilo, nedostaje istinski smisao, prava radost. Budući da nedostaje smisao, preostaje samo dužnost, beskorisni osjećaj dužnosti koji me gura samo još dublje. Možda je upravo to nihilizam o kojemu nam često govoriš. To je problem koji se tiče mog života. Doista, život sad kao da je manje život. Prvi dokaz za to je da sve što ne ide po mom planu postaje teret koji me

¹³ L. Giussani, *Religiozni smisao*, Verbum, Split 2002, str. 150.

¹⁴ U. Galimberti, »A 18 anni via di casa: ci vuole un servizio civile di 12 mesi« [S 18 godina daleko od kuće: potreban je civilni servis od 12 mjeseci], intervju s S. Lorenzetti, *Corriere della sera*, 15 rujna 2019.

uništava. Dovoljna je sitnica, glupost koja ne ide kako ja hoću, i ja klonem, predam se. Pred stvarnošću sam rezigniran i tužan. Unatoč maske, čak i pokušaja da se pravim da to nije ništa, truda da nastavim, vidim da sam zapravo pred svime što mi se događa i što vidim, tužan, a ne razumijem zašto. Samo prije nekoliko godina sve je bilo drukčije, poteškoće su bile odskočna daska a ne teret. Sad pokušavam ne gledati potrebu svoga srca, pravim se da je nema, da sam dobro, ništa me više ne zadivljava. Potrebno mi je nešto veliko da nadvlada ništavilo u koje sam upao. Potrebno mi je da shvatim što mi se događa ovih dana, jer ne želim ostati u ovom ništavilu«.

Pustimo da nas život nosi, usmjerimo se banalnim stvarima, bez zahtjeva, kako bismo na neki način ispunili vrijeme koje prolazi. »Ne izabiremo ništavilo, prepuštamo mu se«¹⁵, jer kao što je govorio Malraux, »nema ideala kojem se možemo žrtvovati«, za kojeg se možemo stvarno založiti, jer »poznajemo laži svih, mi koji ne znamo što je istina«.¹⁶

Vidimo da sadašnji nihilizam nije onaj prijašnji, koji se bunio protiv vrijednosti; današnji nihilizam nema te ambicije: ima lice „normalnog“ života, ali nagriženog iznutra, jer čini se da ništa ne vrijedi truda, ništa doista ne privlači niti osvaja. To je nihilizam koji se podnosi pasivno, uvlači se pod kožu i izaziva umor želje, slično maratoncu iscrpljenom trenutak nakon što je krenuo. Augusto del Noce govori o »veselom nihilizmu«, »koji

¹⁵ C. Fabro, *Libro dell'esistenza e della libertà vagabonda* (Knjiga života i lutajuće slobode), Piemme, Casale Monferrato (AL) 2000, str. 28.

¹⁶ A. Malraux, *La tentation de l'Occident, Œuvres complètes* (Napast Zapada), Gallimard 1989, str. 110-111.

ne poznaje nemir«, koji bi htio ugušiti »augustinsko *l'inquietum cor meum*« površnim užiticima.¹⁷

3. Sloboda pred alternativom

U tom kontekstu naša se sloboda nalazi pred alternativom. Zapitajmo se: možemo li se zadovoljiti time da ravnodušno promatramo prizor ništavila koje napreduje u našem životu, kao što piše Houellebecq? »Smješten na raskrižju prostora i vremena / hladnim pogledom promatram napredovanje ništavila«.¹⁸

Sloboda može odlučiti i da ne vidi i da pobjegne (»Ok, na milosti smo i nemilosti ništavila, koga je briga!«) zavaravajući se da ćemo problem riješiti jednostavno skrećući pogled. To u svakom slučaju možemo učiniti. Edgar Morin, jedan od najpoznatijih živućih europskih intelektualaca akutno primjećuje: »Shvatio sam da je izvor grešaka i iluzija skrivanje činjenica koje nam smetaju, njihovo uspavlivanje i brisanje iz svoga duha«.¹⁹ Kao kad kažemo: Daleko od očiju, daleko od osjećaja. Ili: Ono što ne znam ne dira me. U ovo vrijeme korona virusa sve smo isprobali. Da je Job živio u našem vremenu, njegov prijatelj Zafar bi mu, želeći ga utješiti, možda rekao: »U trenucima

¹⁷ A. Del Noce, *Lettera a Rodolfo Quadrelli*, neobjavljeno 1984. »Današnji nihilizam je veseli nihilizam, bez nemira, (možda bi se mogao definirati ukidanjem augustinskog *l'inquietum cor meum*)«.

¹⁸ M. Houellebecq, u *Houellebecq, Cahier de l'Herne*«, uredila Agathe Novak-Lechevalier, siječanj 2017.

¹⁹ Edgar Morin, *Insegnare a vivere. Manifesto per cambiara l'educazione (Pouka življenja, Manifest za promjenu odgoja)*, Raffaello Cortina, Milano 2015.

izolacije potrebno se zabaviti! Nema boljeg analgetika od užitka!«.

Ali, je li to istina? Možemo li doista dosegnuti cilj koji Del Noce pripisuje veselom nihilizmu, to jest ugušiti nemir srca ili, kao što Morin kaže, izbrisati iz svog duha napredovanje ništavila? Svatko može pogledati vlastito iskustvo i prosuditi. Možemo li doista riješiti problem jednostavno skrećući pogled na drugu stranu?

Neki, kao Andrea Momoitio, iskreno priznaju da taj put nije moguć: »Živiš teški dan? Ne brini se, poslat ću ti je jedan od onih glupih viceva koji neprestano kruže WhatsAppom, premda osobno nalazim da nisu nimalo zabavni, premda mi se čini da sam cinična u svom nastojanju da izmamim osmijeh drugima, dok je sve što bih htjela, gledati Hospital Central (španjolska TV serija). Izmjenjujem video sa svojom kolegicom Andreom Liba, mislim na glupe slike gif koje trebam poslati preko Instagrama i potom se srušim, jer ne vjerujem ni u što. Potrebno mi je da znam da je moj svijet tu, ali to nije slučaj. [...] Ne mogu reći ništa više osim da sam očajna, da mi je teško shvatiti sve to veselje oko mene i sav taj optimizam, sve pozive za Zoom, tolike poruke, tolike aplause i sve te gluposti. [...] Ne preostaje mi drugo osim da naučim živjeti s tim bijesom. Bijesom koji me obuzima a za koji ne znam koga okriviti«.²⁰ Isto tako iskreno Sol Aguirre priznaje da je razradila naputak čiju slabost i sama priznaje: »Evo me ovdje da pričam gluposti [...] kako bih vidjela hoće li jedna od njih slučajno izazvati osmijeh na smrknutom licu. Smijeh, još jednom kao protuotrov stvarnosti koja je

²⁰ A. Momoitio, *Público*, 10 travnja 2020.

previše crna. Smijeh, premda često gledan s prezirom, uvijek je moj lijek«. ²¹

Činjenica je da mi želimo intenzivno živjeti i da se nitko, kao što piše Simone Weil, »ne zadovoljava da samo i jednostavno živi. [...] Želimo živjeti za nešto«²², želimo živjeti intenzivno. I Dostojevski nas upozorava: »Možemo imati krive ideje ali srce ne može pogriješiti, greška vas ne čini nepoštenim, drugim riječima ona vas ne potiče da djelujete protiv vlastitog uvjerenja«. ²³

Ako srce ne može pogriješiti, što to podrazumijeva?

Možemo također odlučiti da se, odmičući je u stranu, jednostavno ne obaziremo na našu nelagodu, potiskujući problem ništavila koje nagrizava naše dane. Ali na naše iznenađenje bol ostaje. I te kako! Nemir srca može se prikriti ali ne izbrisati. Njegovo nezadovoljstvo može se prikriti ali ne posve ukloniti. U nama postoji nešto što se unatoč svemu ne može ušutkati. Unatoč maske koju stavimo i pokušaja da se pravimo da nema problema, trudeći se da idemo dalje, tužni smo i sve je poput kamena koji nas pritišće. Daleko od očiju daleko od osjećaja? Bol ostaje. U nama je nešto što odolijeva. »Nešto nikako da se smiri u mojoj nutrini, u dubini srca i savjesti, nikako nije htjelo umrijeti, pretvaralo se u bolnu tjeskobu«. ²⁴

Što je to što odolijeva? Houellebecq piše u svom pismu Bernard-Henri Lévyju koje sam često citi-

²¹ Usp. S. Aguire, *el Español*, 3 travnja 2020.

²² S. Weil, *Pensées sans ordre concernant l'amour de Dieu (Raštrkane misli o Božjoj ljubavi)*, Gallimard, Pariz 1962, str. 13.

²³ F. Dostojevski, *Lettere sulla creatività* (Pisma o kreativnosti), Feltrinelli, Milano 1991, str. 55.

²⁴ F. Dostojevski, *Zapisi iz podzemlja*, op. cit., str. 413.

rao, upravo jer mi se čini da jasno izražava ljudsku dinamiku koju opisujemo: »Teško mi je priznati da sam sve češće osjećao želju da budem voljen. [...] I najmanje razmišljanje me svaki put uvjeravalo u apsurdnost tog sna. [...] Ali razmišljanje nije moglo ništa, želja je nastavljala, i moram priznati da traje i dalje«. ²⁵

Onda se nemojmo prevariti i nemojmo dopustiti da nas drugi prevare govoreći da je dovoljno skrenuti pogled kako bismo „riješili“ problem života. Nihilizam nalazi otpor nadasve u nama samima, i na to trebamo biti pozorni.

Pred izazovom korona virusa Isabel Coixet priznaje svoju nemoć: »Sve što smo uzimali za očito više ne postoji. Ono što se pred nama otvara je gusta magla, bez svjetla. Priznajem da ne znam živjeti ovaj sat, ove trenutke kojima nema kraja«. ²⁶ Španjolska režiserka priznaje da se ne uspijeva suočiti s ovim što se događa njoj kao i nama, i to u njoj izaziva duboku nelagodu koja minute koje prolaze pretvara u moru koja kao da nema kraja. Sol Aguirre pak opisuje iskustvo izolacije: »Za vrijeme prvog tjedna izolacije bilo me strah. Ne samo zbog virusa, već i zbog mogućnosti da me obuzme tuga. Mislim na onu nepodnošljivu i dugotrajnu tugu koja pomuti vid i život. Nisam to nikome priznala jer znam što bi mi odgovorili: budi sretna, čini planove, nađi rješenja«. ²⁷

²⁵ M. Houellebecq, *Ennemis publics*, (Javni neprijatelji) Flammarion-Grasset, Paris 2008.

²⁶ I. Coixet, »ABC«, 31 ožujka 2020.

²⁷ S. Aguirre, *El Español*, 10 travnja 2020.

4. Želja je neiskorjenjiva

Što je očito u ovim reakcijama, u ovim iskrenim i otvorenim ispovijestima? Da ona izvorna čovjekova struktura kojoj pripada želja za ispunjenjem, želja da bude voljen i da voli, da upozna potpuni smisao sebe i stvarnosti, i dalje postoji. Začuđujuće je to vidjeti u čovjeku kao Houellebecq. Nemamo vlast nad krajnjim ciljem naše želje, nad težnjom koja je u dubini našeg bića. To je ono što je na nezaboravan način izrazio sveti Augustin: *Fecisti nos ad te et inquietum est cor nostrum donec requiescat in te*.²⁸ Ta izvorna struktura srca koja je neiskorjenjiva otkriva se, možda pod drugim imenima, upravo u srcu nihilizma koji je danas postao kulturni stav i društveni fenomen.

Koji je onda prvi korak čovjeka koji ne želi bježati od problema kojeg ne zna riješiti? Priznanje, upravo u tom ozračju nedostatka smisla, da postoji nešto što se ne može ugušiti, nešto neiskorjenjivo što odolijeva nihilizmu, svakom racionalističkom cinizmu, kao što na uzoran način svjedoči nihilist poput Houellebecqa. Što odolijeva? Moje neukrotivo „ja“.

Ako sam pozoran moram priznati da je osnovna struktura moga „ja“ i dalje prisutna, unatoč tome što i ja snosim posljedice ozračja nedostatka smisla u koje sam uronjen i koji je već neko vrijeme postao „klima“, „kultura“. Što više ništavilo napreduje to više na vidjelo izlaze rane i očekivanja naše ljudskosti u svoj njihovu snazi, ne više prikrivene kulturnom dijalektikom ili kolektivnim projektima koji više ne utječu na nas; oče-

²⁸ Sveti Augustin, *Ispovijesti I, I*. »Bože, za sebe si nas stvorio i nemirno je naše srce dok ne počine u tebi«.

kivanja i rane izlaze na vidjelo u svom izvornom licu, bez oklopa brojnih govora. »U meni je bilo nešto što je odbijalo umrijeti«, govorio je Dostojevski. A Chesterton primjećuje: »Kad ste stvarno doživjeli brodolom uvijek nađete ono što vam treba«. ²⁹

Vidjeli smo to na iznenađujući način kad je izbila epidemija korona virusa. Probuđeni iz svog mrtvila u nama su se javila pitanja. Intervjuiran od lista *Tracce* Maurizio Maggiani je izjavio: »Bili smo u dobu koje je izgledalo završeno, u kome se više ništa nije moglo dogoditi. Sve je imalo svoju logiku, sve je bilo neosporno. Ništa nije moglo uzdrmati sistem. [...] Međutim jedan potres uzburkao je tu nepokretnu ravniciu i iz nje učinio uzbudljivi pejzaž«. Koji je bio prvi rezultat tog potresa? Pitanja. »Potrebno je da svatko sebi postavi pitanja jer ona nas stavljaju u prostor koji je manje skučen, oslobađaju nas rešetaka zatvora u kojem smo zatočeni. [...] U metežu, u našem kaosu, možemo doći do razuma, možemo izrasti u odrasle osobe. Kako? Upravo pitajući, postavljajući pitanja«. Pred pitanjima nestaju »sva oholost i preuzetnost« ³⁰, koje nas tako često prate.

Nakon što smo izazvani vrtoglavom okolnosti, pitanja su sebi prokrčila put kroz zidove zone *konfora* u koju smo se sklonili. Stakleno zvono se rasprsnulo: »Predugo smo živjeli pod anestezijom«, kaže Nuria Labari, jer »pripadamo sistemu koji je često izopačen u svojim temeljima«. ³¹ Na vlastitoj koži smo provjerili

²⁹ G.K. Chesterton, *Le avventure di un uomo vivo* (Avanture živog čovjeka), Mondadori, Milano 1981, str. 62.

³⁰ M. Maggiani, »Il cambio della vita« (Promjena života)«, intervju s Alessandrom Stoppa, *Tracce-Litterae communionis*, svibanj 2020, str. 15-16.

³¹ N. Labari, *El País*, 18. ožujka 2020.

istinu onoga što Giussani tvrdi u desetom poglavlju *Religioznog smisla*: »Čovjek koji ne dolazi u dodir sa stvarnošću jer se, na primjer, ne treba puno trsiti, imat će vrlo ograničen osjećaj vlastite svijesti, manje će osjećati energiju i vibraciju svog razuma«. ³²

Ima trenutaka kad nas stvarnost tako jako pogodi da je vrlo teško ublažiti njezin udarac, izbjeći ga ili ignorirati njezin izazov. Ono što se dogodilo probudilo je – uz pomoć naše slobode – našu pažnju, pokrenulo naš razum, oslobađajući pitanja smisla koja izražavaju njegovu narav. Govorim o onoj potrebi za smislom koja nas čini i koju je sudar sa stvarnošću (ako ga prihvatimo), onakvom kakva jest, na impresivan način iznio na vidjelo. U tome smo smislu govorili o »buđenju ljudskoga«. ³³

5. Vapaj koji podrazumijeva odgovor

Što nihilizam više napreduje, to postaje nepodnošljivije živjeti bez smisla, to jače osjećamo neuništivu želju da nas netko želi, da smo voljeni.

Upravo to se događa i »izgubljenom sinu«³⁴ o kojem govori Evanđelje: što pada niže, to on, iznenađujuće, više osjeća nostalgiju za ocem. Čak i oni koji vjeruju da nemaju oca primijete da želja da budu voljeni i dalje traje, da je neuništiva, kao što svjedoči pismo Houellebecka Bernardu-Henri Lévy. Ta se želja ne smanjuje, ne gasi se. »Naše vrijeme nema povjerenja

³² L. Giussani, *Religiozni smisao*, op. cit., str. 170.

³³ Usp. J. Carrón. *Buđenje ljudskoga. Razmatranja o jednom nesigurnom vremenu*, © Bratstvo Comunione e Liberazione 2020.

³⁴ Lk 15, 11-32.

u riječi i bježi od dogmi. Pa ipak poznaje važnost želje«. ³⁵ Čehov povodom toga kaže, da bismo shvatili tko je pred nama trebamo poći od njegove želje: »Kad bi me u prošlosti obuzela želja da razumijem nekoga ili samoga sebe, ispitivao sam, ne čine [kao što naprotiv mi radimo: s moralističkom upornošću lako zaustavimo pogled na svojim pogreškama, da bi se potom mogli osuditi], u kojima je sve komplicirano, već želje«. ³⁶ To je ono što čini Isus: što on vidi u Samarijanki? Njezinu želju. Obraća se žedi te žene: ja imam vodu, novu drukčiju vodu, jedinu koja može utažiti tvoju žed«. ³⁷ U tome smislu Čehov kaže: »Reci mi što želiš i reći ću ti tko si«. ³⁸

Naša želja, ono što istinski i duboko želimo pokazuje nam najdublje lice našeg „ja“. Giussani je jednom primijetio: »Vjerujem da je to moje stalno podsjećanje na želju, koje proizlazi iz mog životnog iskustva [...] jedna od stvari koje čine simpatičnijim [stoga zanimljivijim] ono što govorim, jer to je očito ljudski aspekt, koji se međutim najmanje primjećuje«. ³⁹ Mnogi bi ga, naime, htjeli ugušiti, skrenuti pogled, izbrisati.

Kako živjeti u toj situaciji? Odakle započeti da ponovno zadobijemo život koji riskiramo izgubiti. To pitanje izražava egzistencijalnu potrebu, ono je kao trn u mesu. Budući da je nemoguće izbrisati želju koja odolijeva

³⁵ E. Varden, *La solitudine spezzata. Sulla memoria cristiana* (Kad pukne samoća. O kršćanskoj memoriji), Qiqajon Comunità di Bose, Magnano (Bi) 2019, str. 43.

³⁶ A. Čehov, *Priče*, Bur, Milano 2010, str. 190.

³⁷ Usp. Iv 4, 4-42.

³⁸ A. Čehov, *Priče*, Bur, Milano 2010, str. 190.

³⁹ Bratstvo Comunione e Liberazione (FCL) *Audiovizuelne dokumentacija*, Dan razmatranja za brakove, Milano, 23 siječnja 1977.

unatoč napredovanju ništavila i koja čini život dramatičnim, pooštravajući pitanje još više, nalazimo se pred raskršćem. Ili postajemo rezignirani te skrenemo pogled na drugu stranu praveći se da nema problema varajući sami sebe; ili slijedimo potrebe srca koje ništa ne može ugasiti, dopuštajući da naša želja vapi. Možemo, polazeći od svoje nelagode, priznati stvarnost i vapiti za potpunim smislom, potpunim zadovoljenjem.

Ali... je li razumno vapiti ako, na kraju krajeva, ne postoji ništa? Ponekad otkrijemo da smo obeshrabreni, umorni od zazivanja u pomoć. Drugi put prevagne sumnja: vrijedi li uopće vapiti? Razlog te obeshrabrenosti, te sumnje je da mislimo da je taj vapaj srca, ta želja koja odolijeva svakom nihilizmu, sama po sebi razumljiva. Ali postojanje molbe, vapaja, želje, među svime što postoji najmanje je očito. Uostalom, tek što na to pomislimo, zadivimo se da postoji. Što dakle podrazumijeva postojanje tog vapaja?

Ako postoji vapaj, mora postojati i odgovor. Ponekad je teško razumjeti tu tvrdnju upravo zbog toga što sam rekao: mi uzimamo vapaj kao nešto očito. Koristeći do kraja razum, vjeran onome što mu iskustvo pokazuje, Giussani utvrđuje trajni zakon: »Potvrda postojanja odgovora sadržana je već u samom pitanju«.⁴⁰ Tajanstven kakav jest, odgovor postoji. Sadržan je u pitanju (u tome smislu Maggiani primjećuje u intervjuu koji smo naveli da je odgovor »već u pitanju«⁴¹). Doista, dodaje Giussani, »ugušimo li pitanje isključimo postojanje odgovora«.⁴²

⁴⁰ L. Giussani, *Religiozni smisao*, op. cit., str. 100.

⁴¹ M. Maggiani, »Il cambio della vita«, op. cit., str. 15.

⁴² L. Giussani, *Religiozni smisao*, op. cit., str. 99.

„Ja“ svakoga od nas je »glad i žeđ, žarka želja za vrhunskim objektom koji naslućujemo na obzoru, ali koji stalno ostaje izvan njega.«.⁴³ Potreba za smislom, ljubavi, ispunjenjem uključuje potvrdu cjeline, »krajnjeg odgovora koji je izvan životnih prilika koje možemo iskusiti«, ali postoji. Kako mogu znati da postoji? Jer, ponavljam, njegovo postojanje je u samoj dinamici moje osobe, u strukturi potreba moje ljudskosti. »Kad bismo izbrisali pretpostavku nečega „izvan“, te potrebe bi bile neprirodno ugušene.«.⁴⁴

Traženje potpunog smisla i potpunog objašnjenja konstitutivno je našem razumu, njegov vrhunski izraz. Sama činjenica da se pitanje nameće »prisiljava nas« da potvrdimo postojanje odgovora, čak i izvan obzora koji možemo prepoznati. »Ovo objašnjenje razum ne može naći unutar obzora vlastitoga životnog iskustva [...] Ako želimo sačuvati razum, to jest ako želimo ostati dosljedni toj energiji koja nas definira i ne želimo je zaniijekati, onda nas sâm dinamizam razuma prisiljava da priznamo postojanje iscrpnog odgovora izvan obzora našeg života.«.⁴⁵ On se ne podudara s ničim što mogu dokučiti, ne znam što je, ali znam da postoji. U protivnom ne bi postojao vapaj, ne bismo mogli objasniti postojanje pitanja.

Kad poništimo kategoriju mogućnosti koja je sama struktura razuma, kad zbog poteškoće da utvrdimo odgovor, da ga svedemo unutar obzora koji mi mo-

⁴³ Isto, str. 88.

⁴⁴ Isto, str. 194.

⁴⁵ Isto, str. 197. Malo dalje Giussani nastavlja: »Vrhunsko dostignuće razuma je kad nasluti postojanje nepoznatog, nedohvatljiva bića kome je usmjereno svako čovjekovo djelovanje jer čovjek o njemu ovisi. To je pojam *misterija*«.

žemo dokučiti, kažemo: »Ne postoji, nije moguće da postoji«, negiramo samu bit razuma, slabimo njegovu vitalnu snagu. Kad bih se zatekao izgubljen u šumi, vikati »U pomoć!« bio bi najrazumniji gest. Ali vikati podrazumijeva mogućnost da me netko čuje. Ma kako to bilo nevjerovatno, ne mogu nikada posve isključiti mogućnost da će me netko čuti. Inače bi vikati bilo apsurdno.

Ne priznati postojanje odgovora u smislu koji smo rekli, značilo bi nijekati pitanje – koje je ipak tu – nije-kati polet razuma i želje. Upravo to je »iracionalnost« (to »očajanje«⁴⁶) koja predstavlja veliku napast za suvremenog čovjeka (za svakoga od nas): zbog poteškoća puta on kaže da je nemoguće.

6 . »Ti« koji čuje vapaj

Vapaj – kao izraz potrebe razuma za smislom, želje srca za ispunjenjem – pripada naravi čovjeka; može biti oslabljen, osporavan, ali ne iskorijenjen ni od nas ni od drugih; to nije u našoj moći. On je »najveći znak veličine i plemenitosti ljudske naravi«⁴⁷, piše Leopardi. Na različite načine smo u iskušenju da se ne obaziremo na njega i često ustanovimo kako je teško ostati otvoren i vjeran svoj njegovoj veličini. U nekim trenucima *lockdowna* (kao što su mnogi svjedočili), osjetili smo vapaj jasnije, nesmiljenije. U drugim trenucima on je poput gladi na koju se ne obaziremo zbog poteškoće

⁴⁶ Usp. L. Giussani, *Religiozni smisao*, op. cit., str.125-127.

⁴⁷ G. Leopardi, *Pensieri*, LXVIII u *Id. Poesie e prose*, vol. 2, Mondadori, Milano 1980, str. 321.

da nađemo hranu koja će je utažiti, ili je poput traženja koje slabi jer ne vidi znakove onoga što traži.

Kad se pitanje ponovno budi u svojoj svojoj veličini? Kad pred sobom nađemo prisutnost koja odgovara, prisutnost koja odgovara našoj potrebi za cjelinom. Zato nije teško zamisliti s kakvom neodoljivom snagom se digao vapaj slijepca Bartimeja kad je doznao da mu se približava onaj za koga je čuo da odgovara na najdublja pitanja čovjekova života.

»Kad je Isus s učenicima i sa silnim mnoštvom izlazio iz Jerihona, kraj puta je sjedio slijepi prosjak Bartimej, sin Timejev. Kad je čuo da je to Isus Nazarećanin, stane vikati: [Vičemo pred nekim. Sigurno je puno ljudi prolazilo pored Bartimeja, ali samo kad je čuo govoriti o tom čovjeku s određenim imenom i prezimenom, on je počeo vikati]: „Sine Davidov, Isuse, smiluj mi se!“ Mnogi ga ušutkivahu, ali on još jače vikaše: „Sine Davidov, smiluj mi se!“ Isus se zaustavi i reče: „Pozovite ga!“ I pozovu slijepca sokoleći ga: „Ustani! Zove te!“ On baci sa sebe ogrtač, skoči i dođe Isusu. Isus ga upita: „Što hoćeš da ti učinim?“⁴⁸

Od onda, od trenutka kad je Isus ušao u povijest, na obzoru čovjekova života postoji prisutnost kojoj možemo vapiti, Netko tko na vapaj svakoga od nas odgovara: »Što hoćeš da ti učinim?« Postoji netko tko čuje naš vapaj, Prisutnost koju nitko ne može izbrisati, stvarno se dogodilo i događa se, nastavlja u povijesti. Mogućnost da ga sretnemo data je svakome od nas. Bilo kakva da je situacija u kojoj se nalazimo, hladnoća ili umor koji osjećamo, nesposobnost da nešto probudi naše zanimanje ili ništavilo koje nas obuzima, nitko –

⁴⁸ Mk 10, 46-51.

bilo kakav stav da ima – ne može izbjeći da ga dosegne Kristovo pitanje, da čuje da u njemu odjekne, zaori Kristovo pitanje upućeno njemu osobno: »Što hoćeš da ti učinim?« Ništa nas ne može spriječiti da kao slijepac Bartimej odgovorimo: »Učitelju moj, da progledam!«⁴⁹, da mogu »vidjeti«, to jest iskusiti snagu Tvoje privlačnosti kojom me izbavljaš iz ništavila.

Kršćanska zajednica sastoji se od ljudi koji su, poput Bartimeja, čuli i prihvatili tu Prisutnost koja čuje vapaj njihove ljudskosti, koja je probudila nepokolebivu ljubav i inače nezamislivu nježnost prema sebi, te nas podržava na našem ljudskom putu kako ne bismo skrenuli u ništavilo.

⁴⁹ Mk 10, 51.

»KAKO GA ISPUNITI, TAJ PONOR ŽIVOTA?«

Pitanje koje smo stavili u središte naše pozornosti je bitno: »Što nas izbavlja iz ništavila?« Kako je moguće da u neizbježnoj drami života ne podlegnemo svojoj ranjivosti i nemoći? Što može odgovoriti na nedostatak smisla? Šok izazvan korona virusom potresao je svakoga od nas i mnoge ispunio strahom za život. Pitanje je postalo još akutnije, stavljajući nas u uvjete da jasnije prosudimo pokušaje odgovora.

1. Nedovoljni pokušaji

a) Argumenti koji više ne privlače nikoga

Neki misle da je dovoljan *govor* da pobijedi izazov ništavila koje napreduje. Ali samo govori, kao što nam iskustvo pokazuje, nisu dovoljni. Ideje, filozofija, psihološka ili intelektualna analiza nisu u stanju pokrenuti čovjeka, probuditi želju, obnoviti naše „ja“. Biblioteke su pune takvih pokušaja, s internetom je sve na domaku ruke, ali ništavilo svejedno napreduje. Što smo pozorniji na ono što je najdublje u svakome od nas, to lakše postajemo svjesni da to nije dovoljno. »U čovjeku je nešto što se zatamnjuje, potiskuje, zanemaruje, iskrivljuje. Kako probiti tu koru, kako znati

je li to zaista najdublja čovjekova želja? Zauzeti proučavanjem ljudskog vladanja previše često zanemarimo ljudsku izgubljenost«. ⁵⁰

Kolike riječi koje čujemo i sami govorimo su samo riječi u prazno! Na to svojim oštrim načinom ukazuje Shakespeare: »Može izgovoriti beskrajno mnogo ludorija a da ne kaže ništa; njegove su pametne kao dva zrna pšenice u dva vagona pljeve: tražit ćete ih čitav dan prije nego ih nađete, a kad ih se domognete, nisu bile vrijedne traženja«. ⁵¹ Razum se može vrtiti u krugu s argumentima koji nemaju nikakvog stvarnog sadržaja. »Razum [...] je uvijek u napasti da skrene u igru ideja dopuštajući da ga one privuku, ne primjećujući da je pri tome prekinuo vezu koja ga spaja sa stvarnošću«. ⁵²

Ukratko, nije dovoljno predložiti ideje, ma kako one bile ispravne i točne; one ne mogu ispuniti život i utažiti žed koja ga obilježava. Nije ni »religiozni govor«, – »niz različitih međusobno nepovezanih ideja koje ne mogu djelovati kao nadahnuće na druge« ⁵³ – koji može privući današnjeg čovjeka. Nije dovoljno imati određeni vjerski pogled, govoriti o Bogu, o transcendentalnosti božanskoga da bismo izašli iz tjesnaca nihilizma. Na kulturnom planu možemo biti vjernici, čak i kršćani, pa ipak osjećati prazninu egzistencije sve do očajanja, neovisno o riječima koje govorimo i vrijednostima koje proglašavamo. Apstraktne ili moralističke propovijedi, svejedno jesu li religiozne ili laičke, neće nas izbaviti iz ništavila. Stoga, Evdokimov piše: »Govori

⁵⁰ A.J. Heschel, *Chi è l'uomo?* (Tko je čovjek?), SE, Milano 2005, str. 18.

⁵¹ Usp. W. Shakespeare, *Mletački trgovac*, I čin, Prizor 1.

⁵² F. Varillon, *L'umiltà di Dio* (Božja poniznost), Qiqajon – Comunità di Bose, Magnano (Bi) 1999, str. 30.

⁵³ Papa Franjo, Apostolska pobudnica, *Evangelii gaudium*, 147.

više nisu dovoljni, sat povijesti pokazuje trenutak kad se više ne radi samo o tome da govorimo o Kristu, već da *postanemo Krist*, mjesto njegove prisutnosti i njegove riječi.⁵⁴ Ideje, ma kako sve bile savršene, nisu u stanju proizvesti ni mrvicu onoga što može pobijediti ništavilo. Nijedan oblik gnosticizma nije se u stanju takmičiti s konkretnim egzistencijalnim nihilizmom. Nije dovoljno promijeniti ideje i proširiti svoje intelektualno znanje da se izvučemo.

Dostojevski na svoj način izražava netrpeljivost prema tom praznom govoru koji nema ničega zajedničkog s konkretnim iskustvom: »Ta brbljanja, sve njegovih banalnosti, ta beskonačna, uvijek ista zajednička mjesta, postala su mi tako mrska da [...] pocrvenim čak i ako netko drugi, a ne ja sâm, govori o njima u mojoj prisutnosti.«⁵⁵ Von Balthasar ukazuje na pravi razlog te netrpeljivosti – koja je u našem vremenu postala sveopća i koju i sami osobno osjećamo – : »U svijetu koji više ne vjeruje da je sposoban potvrditi ljepotu, dokazi u prilog istine izgubili su svoju snagu logičnog zaključivanja; silogizmi se vrte prema unaprijed određenom ritmu, kao rotacijski strojevi ili elektronska računala koji moraju izbaciti određeni broj podataka na minutu, ali proces koji vodi zaključku [tih rasuđivanja, tih silogizama] mehanizam je koji više nikoga ne pogađa i sam zaključak ne zaključuje više ništa.«⁵⁶

⁵⁴ P.N. Evdokimov, *L'amore folle di Dio* (Luda Božja ljubav), san Paolo, Cinisello Balsamo (Mi) 2015, str. 63.

⁵⁵ Dostojevski, *Zločin i kazna*, Državno izdavačko poduzeće Hrvatske Zagreb 1952.

⁵⁶ H.U. Balthasar, *La percezione della forma. Gloria. Una estetica teologica* (Osjećaj forme. Slava. Teološka estetika), vol. I, Jaca Book, Milano 2005, str. 11.

Ono što govorimo može biti i istina, ali ako se to ne događa pred našim očima kao konkretna ljepota koja privlači – »*pulchritudo est splendor veritatis*«⁵⁷, *ljepota je sjaj istine*, tvrdi sveti Toma, to ne privlači više nikoga, ni nas ni druge. Doista, nastavlja von Balthasar, »ako *verum (istini)* nedostaje onaj *splendor (sjaj)* koji je za Tomu obilježje ljepote, spoznaja istine ostaje ili pragmatična ili formalna«. ⁵⁸

b) Umnožavanje pravila

Drugi misle da je protuotrov egzistencijalnom nihilizmu etika. Zato povećavaju broj poziva na osjećaj dužnosti, na »ono što treba učiniti«, koji često zahtijevaju poslušnost i pokoravanje kako bi se zaštitio vlastiti život i vlastiti interesi. Oni međutim ni najmanje ne odgovaraju na nelagodu koju „ja“ osjeća, na njegovu potrebu za smislom. »Budući da nedostaje smisao, preostaje samo dužnost, beskorisni osjećaj dužnosti koji me gura samo još dublje«, ⁵⁹ rekao je mladi prijatelj kojega sam prije naveo. Taj osjećaj je dobro izrazio Tolstoj: »Poslije takvih probuđenja, Nehljudov je svagda sastavljao sebi pravila kojih se kanio držati ne sada, već zauvijek: pisao dnevnik i započinjao nov život i nadao se da ga neće nikad više prekrajati: *turning a new leaf* [okrenuti stranu], kako je govorio sebi.

⁵⁷ »*Pulchritudo consistit in duobus, scilites in splendore, et in partium proportion. Veritas autem habet splendoris rationem et a qualitas tenet locum proportionis*« (Sveti Toma, *Commentum in Primum Librum Sententiarum*, distinctio III, quaestio II, expositio primae partis).

⁵⁸ H.U. von Balthasar, *La percezione della forma. Gloria. Una estetica teologica*, op. cit., str. 138.

⁵⁹ Pogledaj ovdje, str. 12.

Ali bi svaki put [...] opet padao, često i niže nego što je bio prije.«⁶⁰ Etika, čak i kad je hvale vrijedna, nije dovoljna. Ponovno nam von Balthasar otkriva duboke razloge: »Ako *bonumu* (*dobru*) nedostaje ona *voluptas* (*privlačna poželjnost*) [onaj čar koji privlači našu osobu i omogućuje iskustvo punine, zadovoljstva] koja je za Augustina znak njegove ljepote, onda odnos s dobrom ostaje samo utilitaristički i hedonistički.«⁶¹

Svi znamo kako lako propada svaki naš pokušaj da žed za ispunjenjem oslonimo na vlastiti moralni napor, vlastitu snagu i zauzetost. Kao odrasle osobe smo navikli, postalo nam je normalno, da naši projekti, životni programi »ono što treba učiniti« nisu u stanju zadovoljiti naše duboke potrebe. U mladima je naprotiv osjećaj praznine i težnja za smislom gorući problem (čak i kad to ne pokazuju) i oni na neki način traže putove koji mogu biti čak i protivni zadovoljenju, ili bijeg. U članku *Corriere della sera* prije nekoliko mjeseci pod naslovom »Krhki i sami, tako se ruše naši mladi«, Susanna Tamaro je napisala: »Nema konca tjedna koji nam ne donese tužnu kroniku o grupi prijatelja koji su izgubili život u prometnoj nesreći nakon noći ludovanja u diskoteci. U pokušajima da se zaustavi ta tragična stvarnost, spominju se nove strategije: češće kontrole, test razine alkohola na izlazu iz lokala, javna prometna sredstva koja mlade mogu dovesti kući zdrave i čitave. Te su mjere sigurno potrebne i barem djelomično korisne, ali nisu vrlo različite od onih kojima želimo označiti provaliju bodljikavom žicom. Netko bi se si-

⁶⁰ L. Tolstoj, *Uskrsnuće*. Europapress holding Zagreb 2008, str. 99.

⁶¹ H.U. von Balthasar, *La percezione della forma. Gloria. Una estetica teologica*, op. cit., str. 138.

gurno i spasio, ali provalija bi u svakom slučaju ostala tu [...]. Ono što me čudi je da se nitko, nakon tih nesreća koje se ponavljaju, ne zaustavi i zapita: ali što se zapravo događa?»⁶²

Pred egzistencijalnim ponorom nemoguće je misliti da je rješenje »bodljikava žica«. Da bismo zaštitili život od ništavila nisu dovoljna pravila, ograde, ograničenja. To ne može biti odgovor na tajnu našega bića i iskustvo nam to uvijek ponovno potvrđuje. Situacija se ne mijenja čak niti ako s više tankoćutnosti pribjegnemo onome što su Grci nazivali »ispravnom mjerom«. Time su oni mislili na etiku granice koja nas štiti od pretjeranih poriva, težnja i prevelikih želja. Galimberti piše: »Volio bih da tu kulturu granice ponovno otkrije naša kultura koja ne poznaje granice želje«.⁶³

Želja bi dakle bila mana koju treba ispraviti. Pred njezinom nerazumnošću i pretjeranošću, od vremena Grka do naših dana, čini se da je jedina moguća strategija da je svedemo na pravu mjeru. Ali ta više ili manje uporna borba da je svedemo u prihvatljive granice najočitija je potvrda njezine strukturalne bezgraničnosti, njezine uznemirujuće pretjeranosti. Neuspjeh svakog pokušaja da obuzdamo želju stavljajući granice, namećući pravila, ukazuje na njezinu neumajnost, jasno očituje da je u dubini našega bića stalno prisutan augustinski *cor inquietum*.

⁶² S. Tamaro, »Fragili e soli, così cadono i nostri ragazzi« (Krhki i sami, tako se ruše naši mladi), *Corriere della sera*, 18 listopada 2019.

⁶³ U. Galimberti, »Il greco senso della misura« (Grčki osjećaj mjere), *D la pubblica*, 16 studeni 2019, str. 182.

c) *Spustiti domet želje*

Pokušaji ograničavanja i prikrivanja želje stalni su i rašireni, primjećuje Luisa Muraro: »Otpor i laž dolaze sa samosvladavanjem, time da se zadovoljavamo s malim. Laž počinje kad počnemo podcjenjivati neizmjernost svojih potreba i počnemo misliti da ih treba prilagoditi našim snagama koje su naravno ograničene«. Zbog toga se prilagodimo »lažnim željama kao onima koje nam reklame sugeriraju, uzimajući kao cilj bilo kakav rezultat; ne slijedimo više svoje prave interese, ne činimo ono što nas doista zanima, ne tražimo ono što nam istinski odgovara«; u praksi završi tako da se trudimo više da bismo dobili manje.⁶⁴ Spustimo razinu svoje želje, nastojeći pri tome obmanuti svoje srce. Jedan momak mi je napisao: »Teško mi je živjeti na razini svoje želje i često spustim domet, zadovoljim se s puno manje«. Montale je govorio: »Ispunjava se praznina s beskorisnim«. ⁶⁵ »Nemoguće je utući vrijeme a da ga ne ispunimo poslovima koji ispune tu prazninu. A budući da je mali broj ljudi koji su u stanju tu prazninu gledati bez straha, eto društvene potrebe da nešto učinimo, premda to nešto jedva može uspavati nejasni strah da se ta praznina ponovno pojavi«. ⁶⁶

Postoji li danas nešto važnije od toga da otkrijemo izvornu strukturu naše želje? »Ono što je doista važno staviti u središte – primjećuje de Lubac – nije danak koji,

⁶⁴ L. Muraro, *Il Dio delle donne* (Bog žena), Mondadori, Milano 2003, str. 31-32.

⁶⁵ E. Montale, *Nel nostro tempo* (U naše vrijeme), Rizzoli, Milano 1972, str. 18.

⁶⁶ E. Montale, »Ammazzare il tempo« (Utući vrijeme), u Id., *Auto da fè*, Il Saggiatore, Milano 1966, str. 207.

više ili manje mučno, svatko plaća ljudskoj slabosti: već je narav i domet njegove želje«. ⁶⁷ Najpodmuklija prijetnja našega vremena upravo je nepoznavanje autentične veličine ljudske želje; to nepoznavanje može poprimiti razne oblike, i na razne načine biti poticano od onih kojima je u interesu da kontroliraju život drugih.

Lewis sa svojom pronicljivošću stavlja tu ideju na usta staroga đavla: »Najdublje sklonosti i čežnje svakog čovjeka su sirovina, polazište kojim ga je opskrbio Neprijatelj [Bog]. Odvratiti ga od toga uvijek je dobitak; čak i u indiferentnim stvarima uvijek je poželjno prave sklonosti i odbojnosti zamijeniti mjerilima svijeta, mode ili običajima«. ⁶⁸ To je đavolska taktika: udaljiti nas od naših najdubljih poriva, naših konstitutivnih želja, odvlačeći nam pažnju. Ali nepažnja koju svaka vlast koristi da bi nas udaljila od nas samih, pokazuje svoje granice čim nas stvarnost ponovno uzdrma, probijajući stakleno zvono uobičajenih obmana, kao što smo vidjeli u ovo vrijeme korona virusa. Rastresenost mi pomaže (da upotrebim riječi rapera Marracasha, koje izgledaju kao epitaf), »da ispunim vrijeme, ali ne i prazninu«. ⁶⁹

2. Naša ljudskost

Ako se ne dogodi nešto što je u stanju potpuno osvojiti našu osobu i ponovno probuditi interes za cije-

⁶⁷ H. De Lubac, »Ecclesia mater« u *Méditation sur l'Église* (Majka Crkva, Meditacija o Crkvi), Aubier-Montaigne, Paris 1968, str. 207.

⁶⁸ C.S. Lewis, *Pisma staroga đavla mlađemu*, op. cit., str. 61.

⁶⁹ »TUTTO QUESTO NIENTE – Gli occhi« (Sve to ništavilo – Oči), Marracash, 2019, © Universal Music.

lu stvarnost, sve postaje strano, kao što kaže Joseph Roth: »Udaljenost koja ih je odvajala rasla je sve više i više, svatko kao da je bio zatvoren u staklenoj kugli, gledajući drugoga ali ne mogući ga dosegnuti«.70 Ali ni sami govori, svejedno jesu li laički ili religiozni, ni pozivi na dužnost, na »na ono što treba učiniti«, čak i u ime religije, ne mogu nas do kraja osloboditi od one slabosti želje i one otupjelosti interesa koje smo prije spomenuli.

To svjedoči pismo koje mi je poslao mladi prijatelj: »U sebi otkrivam veliku napast da mislim kako već poznajem odgovor na to pitanje: „Što nas izbavlja iz ništavila?“ Ali u konkretnim okolnostima skoro uvijek sam na rubu ništavila. Sve, čak i moja djevojka ili studij, čak i moja diploma mogu postati dosadni, sve mi postaje svejedno i na neki način daleko [sve to nije dovoljno da zadovolji želju]. To shvaćam tek naknadno, nakon te ravnodušnosti [kojoj čak ni osjećaji ne mogu izbjeći] i što je više gledam to mi se čini da se ona suprotstavlja i onome što sam mislio da znam. Primjećujem da sam okružen ništavilom, čak i kad jednostavno govorim s drugovima s tečaja. Dijalog među nama je u znaku ništavila, prelazimo s jednog argumenta na drugi ne sjećajući se o čemu smo govorili čas prije. Ali ono što mi je u takvim trenucima jasno, jest da nisam stvoren za ništavilo. Potrebno mi je da ne govorim o beznačajnim stvarima, potrebno mi je nešto što će me zahvatiti i otrgnuti iz ništavila, ali čini mi se da sama činjenica da to primjećujem nije dovoljna da nađem to nešto«.

⁷⁰ J. Roth, *Lo specchio cieco. Il mercante di coralli* (Slijepo zrcalo, Trgovac koraljima), Adelphi, Milano 1981, str. 63.

Naprotiv, ja bih dodao, upravo u spoznaji da nismo stvoreni za ništavilo postoji nešto presudno, neophodno kako bismo mogli prepoznati ono što nas izbavlja iz ništavila: otkriće vlastite ljudske želje, vlastite ljudskosti.

Što je ta naša ljudskost koja ne dopušta da je prevarimo, s kojom se ne možemo rugati, kojoj ne možemo dati bilo kakav odgovor koji sami prozvoljno izaberemo? Obmana i nepažnja možda prikrivaju nelagodu, ali ne izbavljaju nas iz ništavila. Premda ranjena, zanemarena, zamršena, naša se ljudskost ne da zbuniti, ne dopušta da joj se ruga prvi prolaznik, a to je znak da je manje smetena nego što izgleda. Premda ponekad zbog nedostatka vjernosti, pažnje ili istinske moralnosti slijedimo ono što nije istina dopuštajući da nas to privuče, prije ili kasnije nas upravo ljudskost koja je u nama navede da shvatimo da smo slijedili veliku iluziju, kao što kaže naslov djela Francoisa Furt, *Il passato di una illusione* (Prošlost jedne iluzije), misleći na iluziju komunizma.

Naša ljudskost predstavlja kritičnu branu, koja je konačno nesavladiva. To postaje jasno u iskustvu. »Ono što mi se sviđa u iskustvu – piše Lewis jest da je riječ o nečemu poštenome. Puno puta možete poći krivim putem, ali ako imate otvorene oči nećete ići daleko prije nego se pojavi točan putokaz. Možete varati sebe, ali iskustvo vas ne pokušava prevariti. Kad ga ispituju pošteno svijet odgovara istinom«. ⁷¹ Međutim da bi bilo istinsko iskustvo – i u tome je problem – ono mora sadržavati sud, procjenu, stoga i kriterij na temelju kojega se može donijeti sud. Koji je kriterij? Naša ljudskost. Ona nije samo nešto što nam otežava život,

⁷¹ C.S. Lewis, *Sorpreso dalla gioia* (Iznenaden radošću), Jaca Book, Milano 1982, str. 199-200.

dodatni teret koji moramo nositi, ponor koji ne uspijevamo napuniti i koji sputava naš odnos sa stvarnošću: ne, upravo naša ljudskost je naš kriterij suda.

Još se sjećam kako sam bio radostan kad sam u sebi svjesno otkrio tu sposobnost da sudim, koja omogućuje da odnos sa svime postane iskustvo. Iskustvo se podudara sa sudom onoga što se kuša onim kriterijem koji je naša ljudskost: skup izvornih potreba i očevidnosti koje su u našoj naravi i koje se pokrenu u usporedbi s onim što nam dolazi u susret. Otkrio sam da je taj skup potreba i očevidnosti koji je u meni, konačni kriterij da prosudim ono što se događa.

Giussani je bio vrlo svjestan važnosti naše ljudske prirode za spoznavanje, što ga je navelo da reče: »Samo pozorna, a istodobno nježna i žarka svijest o sebi može me do kraja otvoriti i pripremiti da prepoznam⁷², da primijetim ono za što vrijedi živjeti. Trebali bismo se zapitati gledamo li mi sebe s istom žarkom ljubavi, istom pozornosti i nježnosti. Ponekad se čini da živimo u posve drugoj galaksiji. Potresno je čuti Giussanija kako tvrdi: »Kako je čovjek čovječan, kako je ljudskost ljudska!⁷³ Kako je ljudska moja ljudskost! Često nas naša ljudskost plaši, ne osjećamo ljubavi za nju. Zato smo često zbunjeni, nesposobni prepoznati istinu, tako da se na kraju sve rasplina u apstraktnom. »Zapadne u nekakvu duboku zamišljenost, skoro kao u neku otupjelost, te je hodao ne primjećujući više ništa oko sebe, a i ne želeći da išta primjećuje⁷⁴.

⁷² L. Giussani, *Izazov kršćanstva*, Verbum, Split 2004, str. 7.

⁷³ L. Giussani, *Affezione e dimora* (Ljubav i stan), Bur, Milano 2001, str. 42.

⁷⁴ F. Dostojevski, *Zločin i kazna*, op. cit., op. cit., str. 8.

Što više zanemarujemo svoju ljudskost, to više oklijevamo prepoznati vrijednost onoga što nam se događa, neodlučni smo koji pravac trebamo slijediti. To je suprotno od onoga što je španjolski pjesnik Jesús Montiel ganuto primijetio u svojoj djeci, za vrijeme pandemije korona virusa. »Moja djeca me nikada ne prestaju iznenađivati. Za vrijeme *lockdowna* ni jedan put se nisu žalili, za razliku od nas odraslih. Prihvaćaju situaciju, jer ono što je za dijete normalno je njegova obitelj. Primijetio sam da dijete koje raste u toplj sredini punoj ljubavi – koja ne mora biti savršena – ne želi puno više. [...] Kažu, vi ste nam dovoljni. [...] Vjerujem da su djeca dokaz da nismo stvoreni za planove, već za život u kojem ljubimo i ljubljeni smo. Samo tako prolazni trenutak ima smisla i sadašnjost ne propada«. ⁷⁵

Djeca lako prepoznaju ono što im je potrebno za živjeti: prisutnost roditelja. Mi odrasli, paradoksalno, oklijevamo i često skrenemo u kukanje. Naravno postoje također odrasle osobe koje sačuvaju i još prodube jednostavnu dječju ljudskost. Etty Hillesum je blistavi primjer. U svom *Dnevniku* piše: »Moj Bože, zahvaljujem ti što si me stvorio ovakvu kakva jesam. Zahvaljujem ti da mi ponekad daješ taj osjećaj neizmjerne veličine, koji nije ništa drugo doli osjećaj da sam ispunjena tobom«. ⁷⁶

⁷⁵ J. Montiel, *The Objective*, 2 travnja 2020.

⁷⁶ E. Hillesum, *Diario, Edizione integrale* (Dnevnik. Kompletna djela), *Adelphi*, Milano 2012, str. 271.

3. »Umjetnost da „osjetimo“ cijeloga čovjeka«

Tko od nas, svakodnevno, barem jedan trenutak ne osjeti istinsku nježnost prema sebi, prema vlastitoj ljudskosti? Često grubo postupamo sa sobom, bijesno se okomimo protiv svoje ljudskosti koja ne dopušta da je zavede laž. Htjeli bismo pobjeći od nje, ali s druge strane ne uspijevamo je mimoići. To dobro izražavaju riječi koje u svom djelu *La gaia scienza* (vesela znanost) Nietzsche stavlja na usta putnika: »Ta žarka želja za istinom, za stvarnošću, za onim što nije prividno, za sigurnim! Kako je mrzim!«⁷⁷

Zato su me uvijek pogađale riječi Ivana Pavla II: »Nježnost je umjetnost da „osjetimo“ cijeloga čovjeka.«⁷⁸ Taj »osjećaj« za cijeloga čovjeka bitan je za život i suprotan je od sentimentalizma. Ali, piše Giussani, »rijetko je naći čovjeka ispunjenog nježnošću prema sebi!«⁷⁹ Ako pokušamo izbrojiti kolike poznajemo, nećemo doći dalje od prstiju jedne ruke. Ono što danas često prevagne je bijes, nasilje prema sebi, prema drugima i prema stvarnosti.

Međutim, ono što svaki čovjek želi upravo je ta nježnost prema vlastitoj ljudskosti, kao što Camus piše u *Kaliguli*: »Sve izgleda tako komplicirano. Pa ipak, jednostavno je. Da sam imao mjesec ili Druzilu, svijet, sreća, sve bi bilo drukčije. Ti, Kaligula znaš da možeš biti nježan. Nježnost! Ali gdje je mogu naći u toj mjeri

⁷⁷ F. Nietzsche, *Die fröhliche Wissenschaft*, 4. Buch, Aphor. 309.

⁷⁸ K. Wojtyła, *Amore e responsabilità* (Ljubav i odgovornost), Marietti, Torino 1980, str. 150.

⁷⁹ L. Giussani, *Un avvenimento di vita, cioè una storia* (Događaj života, to jest povijest), Edit-Il Sabato, Roma-Milano 1993, str. 457.

da utaži moju žeđ? Gdje mogu naći srce duboko kao jezero? [...] Ne postoji ništa što odgovara mojoj mjeri, ni u ovom ni na drugom svijetu. A ipak sam siguran, a i ti si [...] da bi mi bilo dovoljno da nemoguće postane moguće. Nemoguće! Tražio sam ga na granicama svijeta i sebe] [to je ono što svi tražimo [...]. Pružam ruke i srećem samo tebe, uvijek tebe, kao ispljuvak na svom licu. Tebe u blistavom i slatkom sjaju zvijezda [...] tebe koji si za mene kao rana koju bih noćima htio iščupati iz sebe«. ⁸⁰

Ako ne nađemo „nešto“ što nam omogućuje da osjećamo tu nježnost prema svojoj žeđi, prema svojoj ljudskosti, na kraju je gledamo kao ranu koju treba iščupati iz sebe – upravo suprotno od ljubavi. Ali zašto bi je htjeli iščupati iz sebe? Da ne osjećamo dramu, da je ublažimo što više moguće, kako ne bismo vidjeli da je sve što očekujemo nedovoljno, da se ne moramo suočiti s nesrazmjerom između onoga što očekujemo i onoga što uspijevamo postići. Kao što Camus kaže: »Ne postoji ništa što odgovara mojoj mjeri«, ili kao što pjeva Guccini govoreći o ljubavnom odnosu: »Vidiš draga, teško je objasniti, / teško je shvatiti ako već nisi shvatila... // Ti si puno, iako još nisi dovoljno, / [...] ti si sve, ali to sve još je premalo«. ⁸¹

Onda se ocrtava alternativa: nježnost (»umjetnost da „osjetimo“ cijeloga čovjeka«) ili mržnja prema vlastitoj ljudskosti (»rana koju bih htio iščupati«). Koliko puta se mučimo jer ne uspijevamo kontrolirati,

⁸⁰ A. Camus, »Kaligula«, *Tutto il teatro*, Bompiani, Milano 1993, str. 113-114.

⁸¹ »Vedi cara« (Pogledaj draga), riječi i glazba F. Guccini, 1970, © EMI.

ugušiti svoju ljudskost: unatoč svim naporima da je ušutkamo, u trenutku kad najmanje očekujemo ona izbije, izađe ne vidjelo.

Miloszevo djelo *Miguel Mañara* na uzoran način govori o tom iskustvu. Mañara vodi raspušteni život, koji međutim nije u stanju ispuniti ponor njegove ljudskosti, njegove želje. »Odvukao sam Ljubav u užitak, u blato, i u smrt [...]. Jeo sam gorku travu kamenjara dosade. Služio sam Veneru s bijesom, potom s pakošću i gađenjem [...]. Sigurno, u mladosti sam, ja kao i vi, tražio bijednu radost, nemirnu tuđinku koja vam daje život a da vam ne reče ni svoje ime. Ali u meni se brzo rodila čežnja da slijedim ono što vi nikada nećete upoznati: neizmjernu ljubav, tajanstvenu i slatku. [...] Ah! Kako ispuniti taj ponor života? Što učiniti? Jer čežnja je stalno tu, jača, luđa nego ikada. To je kao požar na moru koji baca svoj plamen u najveću dubinu sveopćeg crnog ništavila!«⁸² Čežnja ostaje, traje, jača nego ikada, unatoč svemu. To je ono što iznenađuje, rekli smo. Ne gasi se: što više živimo, što više nastojimo, trudimo se da je zadovoljimo ili ugušimo, to više ona raste.

Za Augustina ništa se ne može usporediti s dubinom ljudskog srca koje kuca u svakome od nas. Ako je ponor dubina, ne mislimo li da je srce čovjeka ponor? Što ima dublje od tog ponora? Ljudi mogu govoriti, moguće je vidjeti njihove vanjske pokrete, čuti ih kroz njihove govore. Ali u čije misli možemo ući, čije srce možemo proniknuti? Tko može razumjeti što je čovjeku u duši, što misli, o čemu razmišlja, što smišlja u svom srcu, što želi i što ne želi? Smatram stoga da se

⁸² O.V. Milosz, *Miguel Mañara. Mefiboseth. Saulo di Tarso*, Jaca Book, Milano 2010, str. 27-28.

može nazvati ponorom tog čovjeka o kojem u jednom drugom odlomku piše: „Približit će se čovjek u dubini svoga srca i Bog će biti uzvišen“⁸³

Ali onda – ponovimo još jednom – što nas izbavlja iz ništavila, što može ispuniti taj ponor života, ublažiti tu nezgodnu, stalnu i uzvišenu čežnju, »još veću i od toga svijeta«⁸⁴, znak ljudskosti koja je u nama, koji razotkriva ograničenost i slabost naših pokušaja?

⁸³ Usp. sveti Augustin, *Esposizione sui Salmi*, 41, 13.

⁸⁴ G. Leopardi, »Pensieri«, LXVIII, Id., *Poesie e prose*, op. cit., str. 321.

»CARO CARDO SALUTIS«

»*Caro cardo salutis*«. »Tijelo je temelj spasenja«. ⁸⁵ To je izreka Tertulijana, jednog od crkvenih otaca. Može nam se činiti zagonetna, ali njen smisao postaje jasan čim pogledamo svoje iskustvo: što je to – ako se i kada dogodilo – što je bilo u stanju da nas izbavi iz ništavila?

1. Tjelesna prisutnost

Kao osobni doprinos temi koju razmatramo⁸⁶, jedna mi je mlada žena poslala pismo koje na jednostavan i jasan način stavlja u središte upravo ono što nas zanima. Vrijedi ga, dakle ponovno pročitati. Vjerujem da se će se mnogi lako prepoznati u ovome što ona piše, iako su njihove situacije drukčije.

»Kada se pitam što je to što me izbavlja iz ništavila, ne mogu a da ne mislim na čitav svoj dosadašnji život. Dva trenutka su mi se urezala u sjećanje i padnu mi na pamet kad mislim na to ništavilo. Prvi je uspomena na osjećaj neizmjernog nerazmjera kada sam kao mala gledala zvijezde. Šokirala me pomisao da sam ja ništa

⁸⁵ Tertulliano, *De carnis resurrectione* (O uskrsnuću tijela), 8,3 : PL 2, 806.

⁸⁶ Autor misli na prijedlog da se pošalje pisano svjedočanstvo koje odgovara na pitanje »Što nas izbavlja iz ništavila«; pogledaj ovdje, str. 3-4.

u odnosu na beskrajnu veličinu svemira. Zbog toga ponekad po noći nisam mogla zaspati; mučila me misao da je moj život samo trenutak bez smisla u vremenu koje prolazi. Drugi trenutak je, kad sam vraćajući se kući s mamom nakon kupovine (što me inače ludo veselilo), ušla u auto obuzeta osjećajem beskrajne tuge (ta tuga me je oduvijek pratila). Rekla sam majci: „Ima dana kad se ne dogodi ništa posebno, a mene odjednom obuzme beskrajna tuga kojoj ne znam razlog“. Ostatak puta smo proveli bez riječi, s radiom koji je svirao u pozadini. Beskrajna tuga koja je završavala u ništavilu. Upoznala sam pokret CL (a s njim i kršćanstvo) kada sam se preselila u novu školu koju su osnovale obitelji iz pokreta. Nekoliko godina nakon bolesti i smrti mog oca – imala sam 17 godina – odlučila sam primiti prvu sv. Pričest i pridružiti se pokretu. Na prvoj godini fakulteta upoznala sam jednog svećenika. Vidjevši tešku situaciju kroz koju sam prolazila, on mi je dao pismo koje si napisao o spolnim zlostavljanjima (situaciji koja nije imala ništa zajedničko sa onim što sam ja proživljavala), „Ranjeni, vraćamo se Kristu“ (*Republika*, 4. travnja, 2010). U njemu si govorio o žeđi za pravdom, ali mogla je to biti i moja žeđ općenito. Govorio si da je ta žeđ „bezgranična“, „bez dna“, „nemoguće ju je utažiti jer je beskrajna“. „Ako je situacija takva, nameće se goruće, ali i neumoljivo pitanje: *‘Quid animo satis?’*.“ Što može utažiti našu žeđ za pravdom? Kako si uopće mogao postaviti to pitanje? Kako si mogao pretpostaviti da postoji nešto što će je zadovoljiti? Čitala sam i čitala tvoje pismo, dok sam sama sjedila u dnevnom boravku i briznula sam u plač na pomisao: „Zar je stvarno moguće da ova bol, ova želja za beskonačnim, ova rana mogu naći odgovor? Da postoji nešto na ovom svijetu

što ih može zadovoljiti? “ Bilo je to prvi put u mom životu da sam pomislila da je moguće da postoji nešto stvarno, tjelesno, konkretno od krvi i mesa što može odgovoriti na moju žeđ. Kao da su odjednom svi elementi ponovno ujedinjeni u jednu cjelinu: osobe koje sam upoznala u toj školi, toliko drukčiji pogled mojih učitelja, oni trenuci na ljetnim kampovima u kojima se moje srce otvaralo i obuzimao me osjećaj da sam cijeli život čekala da čujem baš te riječi koje sam tad čula. Sve je to bio konkretan Ti koji je mogao odgovoriti na moju ranu i moju želju za vječnošću: „Netko tko Onaj svijet čini prisutnim ovdje i sada: Krist, Misterij koji je tijelom postao“. Protekle je godine obilježila privrženost ovom konkretnom tijelu, konkretnom Ti. U ovim tjednima karantene postajem svjesna da me je Krist osvojio, pokazujući mi, dajući mi da iskusim da moja tuga nije osuđena postati ništavilo«.

Međutim, i nakon što smo sreli ovu konkretnu prisutnost koja nas izbavlja iz ništavila, problem nije riješen. Zbog svega što se u životu događa, ponekad jer sebe precijenimo ili zbog naše slabosti, zbog poteškoća koje iskrsavaju, lako izgubimo smjer. Skrenemo s puta i iznenada se nađemo daleko od prisutnosti koju smo sreli i koju možemo čak i napustiti. I u ovim slučajevima uvijek i jedino nas fizička prisutnost može ponovno privući. Nedavno mi je jedna studentica napisala: »Prije godinu dana, pod pritiskom težine nekih problema, izbjegavala sam ovu zajednicu, premda sam shvatala koliko je važna za moj život. Nisam se više mogla prepoznati. Pogled mi je bio zamagljen, prazan, a srce toliko izmučeno da sam čak poželjela nestati. Mislila sam da mi nema pomoći, da za mene nema nade. Mislila sam da se nikada neću oporaviti. Ali zahvaljujući

nekim prijateljima koji me nikada nisu ostavili samu, koji su se brinuli o meni i mom srcu, pokušala sam početi ispočetka. Krenula sam upravo od tih lica koja su me gledala s privrženošću i nježnošću koje u onom trenutku ja nisam bila u stanju osjećati prema sebi«.

Kako dobro radi detektor koji je u nama! Kada osoba osjeti da je netko gleda s nježnošću koja je u stanju zagrliti čitavu njenu osobu, odmah to primijeti!

»Mnogo puta – nastavlja pismo – sam se pitala: ako ja sama sebe ne uspijevam voljeti, kako mogu i zašto bi to trebali drugi? Kakvo srce moraju imati te osobe? Što su mogle vidjeti? Što su trebale sresti da toliko vole nekoga poput mene? Htjela sam shvatiti. Krenula sam u potragu. Bila je to ispunjena, intenzivna i naporan godina, ali prelijepa. Bila je to godina – mogu to reći – koja me je uzdrmala i ispunila mi život; ne jer sam sad bolja, a nisu ni bol ni strahovi koje sam osjećala nestali, već jer sam iskusila preko određenih lica „ono nepredviđeno, nepredvidljivo, ono što najviše odgovara najdubljim potrebama moga srca“. ⁸⁷ Željela bih da svi mogu doživjeti ljepotu susreta i prijateljstva kakve sam ja doživjela. Predivno je živjeti u uvjerenju da sam našla prijatelje koji su stvarno društvo mome srcu. Pod svaku cijenu ih želim sačuvati. Ne smijem više izgubiti to prijateljstvo da bi slijedila svoje misli, jer sada, kao nikada prije, shvaćam da samo ovo mjesto prihvaća i voli sve što ja jesam, moje slabosti, moje strahove, moju bol i moje potrebe. Samo ovdje mogu gledati sebe i shvaćati sebe ozbiljno, ne odmičući ništa u stranu, ne uzimajući ništa kao očito. Uviđam da sam

⁸⁷ L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, *Utirati tragove u povijesti svijeta*, op. cit., str. 17.

jedino u ovoj zajednici našla prijatelje kojima je stalo do mog srca. Iznenađuje me što sam toliko sigurna, jer inače to nisam«.

Kad se suočimo s pogledom koji je pun nježnosti prema nama, shvatimo da postoji alternativa mržnji i bijesu koje često osjećamo prema sebi.

Pismo nastavlja: »Što me, dakle, izbavlja iz ništavila? Što me izbavilo iz ništavila ovih dana? Ova zajednica«. Drugim riječima, stvarna, fizička i povijesna zajednica. Ovo je tijelo koje spašava život. *Caro cardo salutis*: tijelo, ne naše misli, naše slike, ne naše fantazije, ne nešto virtualno, već tijelo kao što djevojka zaključuje: »stvarna lica u kojima otkrivam pogled pun dobrote i nježnosti i koja me podsjećaju na Onoga Drugog, na živog Ti, prisutnog ovdje i sada, lica koja su me vratila u život«.

»Tijelo je temelj spasenja«. To se tijelo prepoznaje po svojoj različitosti, kao što talijanski pisac Daniele Menacelli piše u potresnom autobiografskom odlomku svog romana *Kuća pogleda*: »Na visini prozora u stilu Liberty stoji dvoje mladih. Majka drži u naručju dijete dok se otac igra s njime, pokazuje mu vodoskok u unutrašnjem vrtu i grimasama nasmijava dijete. Kada sam manje od metar udaljen od njih, dvoje se roditelja okrene, a s njima i dijete. Moj korak gubi ritam kao što ga dah gubi. Dijete ima možda tri godine; osim očiju njegovo lice ne postoji, umjesto nosa i usta nalaze se rupe crvenog mesa. Upiljim pogled na mramorni pod, prolazim pored njih ne gledajući ih. [...] Čekam u nadi da su dvoje mladih i njihovo nakazno dijete otišli. Djetetov smijeh je prvo što čujem. Još su tu. Ali sada nisu više sami. Pred njima stoji časna sestra, stara je i pognuta prema naprijed, njeno lice dodiruje užasno lice

djeteta. „Ti si mamin i tatin ljepotan, zar ne?“ Uzima ručicu i ljubi je, a dijete, možda jer ga je pošakljala prasne u smijeh. Časna ima najmanje osamdeset godina, lice joj je podbuhlo, bijelo poput mlijeka. „Dakle nisi samo lijep već si i simpatičan, to ti se sviđa?“ I ponovno dotakne djetetovom ručicom svoje usne i bradu, na veliko zadovoljstvo djeteta. Onda se časna uspravi, pogleda oca i majku. „Čujete li kako se smije? Ovo dijete nema u sebi srebro nego zlato, živo zlato.“ Ljubi ga ne obazirući se na njegovo lice, kao ni na sve ostalo. Zapanjen sam, ne mogu razumjeti, dokučiti. Vidio sam nešto ljudsko ali istovremeno čudnovato, poput obreda iz neke jako daleke zemlje, ne pronalazim u sebi alate kojima bih mogao prevesti to što sam vidio na svoj jezik. [...] Pokušao sam svaki mogući pristup, pokušao sam protumačiti to što sam vidio s ludošću starice odjevene u sivo, ili fanatizmom časne sestre koja je gluha i slijepa na bol i koja želi pošto poto naglasiti nadmoć svoga Boga, također i pred takvom nakaznošću. Pokušao sam to objasniti i kao predstavu odlične glumice, koja će se, možda, odmah poslije zatvoriti u kupaonicu kako bi isprala usne zbog poljupca izobličenom licu. Ali ni jedno tumačenje nije moglo premostiti udaljenost između onoga što sam vidio i moje logike«. ⁸⁸

Pisac je pokušao objasniti, svesti na već poznato, na predvidivo, razumljivo, ono izuzetno što je vidio, što je zaokupilo njegov pogled (»nešto ljudsko a istovremeno potpuno strano«), što ga je privuklo i na neki način prikovalo. Koliko puta uporno pokušavamo sve-

⁸⁸ D. Mencarelli, *La casa degli sguardi* (Kuća pogleda), Mondadori, Milano 2020, str. 183-185.

sti na našu mjeru ono drukčije što vidimo! »Ali čovjek je toliko sklon sistemu i apstraktnom zaključku da je spreman svjesno iskriviti istinu, spreman je da ništa niti vidi niti čuje, samo da bi opravdao svoju logiku.«⁸⁹

Što je privuklo Mencarellija? Isto ono što je privuklo djevojke čija sam pisma spomenuo: drukčija ljudskost. Časna sestra se nije povukla pred izobličanim licem djeteta, već je bila puna nježnosti prema njemu, puna duboke simpatije, nevjerojatne, fizičke simpatije u najdubljem smislu te riječi, simpatije u kojoj je bilo nešto tako duboko ljudsko da je izgledalo „nadjudsko“, „strano“ – božansko.

Samo tijelo, fizička prisutnost može nas izbaviti iz ništavila; prisutnost koju ne mogu poništiti ni sva naša tumačenja, toliko nas zahvaća, zaokuplja i privlači do srži. Ona budi svu našu želju u istom trenutku u kojem možemo iskusiti kako nezamislivo odgovara onome što želimo. Tko ne bi želio da ga netko gleda s takvom nježnošću koju su osjećale naše prijateljice, ili s kojom je časna sestra gledala ono dijete?

Samo susret s takvim pogledom utjelovljenim u određenoj osobi može ispuniti „ponor života“ o kojem govori Milosz. Samo tijelo može pobijediti ništavilo. Ne bilo koje tijelo, ne bilo koja fizička prisutnost, već prisutnost koja u sebi nosi odgovor na svo naše iščekivanje, te je zato u stanju privući cijelo naše biće. Postoji i prisutnost koja nas ostavlja pune gorčine i završava u dosadi osamljenog života, kao što je to bilo za Miguela Manaru prije nego je sreo Girolamu i novost koju je ona unijela u njegov život. Kao što de Lubac piše: »Ništa od onoga što čovjek stvara ili od onoga što ostaje

⁸⁹ F. Dostojevski, *Zapisi iz podzemlja*, op. cit., str. 350.

na ljudskoj razini ne može izbaviti čovjeka iz njegove samoće. Štoviše, što čovjek bude više otkrivao samog sebe, usamljenost će postajati sve veća, jer ona je suprotna zajedništvu na koje je on pozvan«. ⁹⁰

2. Židov Isus iz Nazareta

Što može pobijediti nihilizam u nama? Da se to dogodi mora nas privući prisutnost, tijelo koje nosi u sebi nešto što odgovora svom našem iščekivanju, našoj želji, našoj potrebi za smislom i ljubavi, potrebi za ispunjenjem i poštovanjem. Iz ništavila nas može izbaviti samo „ono“ tijelo koje može ispuniti »ponor života«, »ludu želju« za ispunjenjem koja je u nama, da ponovimo Miloszeve riječi.

Ako ne doživimo to iskustvo, mi ne možemo izaći iz svog ništavila, iako smo kulturno odgojeni vjerskim govorima i poduzimamo sve moguće u tom pravcu. Jer »dokazi u prilog istine«, o čemu je govorio Balthasar, i »stvari koje trebamo učiniti« ne mogu nas »osvojiti«, ni privući cijelo naše biće; prije ili kasnije (obično više prije nego kasnije) nam postanu dosadni.

Taj pogled pun nježnosti prema našoj ljudskosti, ušao je u svijet preko tijela jednog čovjeka, Židova Isusa iz Nazareta, prije 2000 godina. »U utjelovljenju vječna Riječ (Logos) je vezala Sebe s Isusom na takav način da [...] se na Riječ ne može više misliti neovisno od Njene povezanosti sa čovjekom Isusom. [...] Tko god dolazi u dodir sa Riječi dotiče Isusa iz Nazareta.

⁹⁰ H. De Lubac, »Ecclesia mater« u *Méditation sur l'Eglise* op. cit., str. 161-162.

[...] On je sama Riječ koja je u čovjeku Isusu postala povijesna osoba. Bog sigurno dira čovjeka na razne načine i izvan sakramenata. Ali uvijek ga dira preko čovjeka Isusa, koji je Njegovo posredovanje u povijesti i naše posredovanje u vječnosti«. ⁹¹

Taj događaj, Utjelovljenje, je prekretnica u povijesti čovječanstva i nitko ga više neće moći istrgnuti iz nje. Zbog toga, tvrdi Giussani, »upravo u tijelu možemo prepoznati prisutnost Riječi koja je tijelom postala; ako je Riječ tijelom postala, mi Je, isto tako, otkrivamo u *tijelu*«. ⁹² Tko to primijeti shvaća da se nalazi pred najbitnijim događajem svojega života. To jasno vidimo kada se dogodi. Vratimo se dakle na jedan od najznačajnijih događaja Evanđelja po tome pitanju. Pokušajmo se poistovjetiti sa ženom koja dolazi pred Isusa obuzeta boli, svjesna sebe i svoje potrebe, puna gorčine zbog svoga zla, nesposobna naći mir, osjećati nježnost prema sebi, možda želeći se riješiti svoje ljudskosti, te želje koju je nespretno pokušavala zadovoljiti. Ali upravo su joj ta ljudskost, ta potreba da bude voljena, da je netko zaista pogleda, omogućili da primijeti ono nepredvidljivo, tj. Isusovu prisutnost.

»Neki farizej pozva Isusa da bi blagovao s njime. On uđe u kuću farizejevu i priđe stolu. Kad eto neke žene koja bijaše grešnica u gradu. Dozna da je Isus za stolom u farizejevoj kući pa ponese alabastrenu posudicu pomasti i stade odostrag kod njegovih nogu. Sva zaplakana poče mu suzama kvasiti noge: kosom ih glave svoje

⁹¹ J. Ratzinger, »Cristo, la fede e la sfida delle culture« (Krist, vjera i izazov kultura), *Asia News*, br 141/1994.

⁹² L. Giussani, *L'attrattiva Gesù* (Privlačnost Isusa), Milano 1999, str. 123. Usp. Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi *Dei Verbum*, 4.

otirala, cjelivala i mazala pomašću. Kad to vidje farizeji koji ga pozva, pomisli: „Kad bi ovaj bio Prorok, znao bi tko i kakva je to žena koja ga se dotiče: da je grešnica.“ A Isus, da mu odgovori, reče: „Šimune, imam ti nešto reći.“ A on će: „Učitelju, reci!“ A on: „Neki vjerovnik imao dva dužnika. Jedan mu dugovaše pet stotina denara, drugi pedeset. Budući da nisu imali odakle vratiti, otpusti obojici. Koji će ga dakle od njih više ljubiti?“ Šimun odgovori: „Predmnijevam, onaj kojemu je više otpustio.“ Reče mu Isus: „Pravo si prosudio.“ I okrenut ženi reče Šimunu: „Vidiš li ovu ženu? Uđoh ti u kuću, nisi mi vodom noge polio, a ona mi suzama noge oblila i kosom ih svojom otrla. Poljupca mi nisi dao, a ona, otkako uđe, ne presta mi noge cjelivati. Uljem mi glave nisi pomazao, a ona mi pomašću noge pomaza. Stoga, kažem ti, oprošteni su joj grijesi mnogi jer ljubljaše mnogo. Komu se malo oprašta, malo ljubi.«⁹³

Ovdje se nalazimo pred »nečuvenim realizmom« o kojem govori Benedikt XVI, kada tvrdi da »prava novost Novoga Zavjeta nije u novim idejama, već je u samom Kristovu liku, koji pojmovima daje tjelesni oblik«.⁹⁴ Vjerujem da bi svatko od nas želio da ga dostigne sličan pogled, što god da je učinio, bilo kako da je živio.

Što je trebalo toj ženi da bude „zahvaćena“ Kristovim pogledom? Samo njena ljudskost, iako ranjena i zanearena (kakva je zapravo ljudskost svih nas). Kada je srela tog Čovjeka, unatoč svih grešaka koje je počinila, njena je ljudskost bila potpuno zahvaćena, tako da je ništa više nije moglo zaustaviti. Ta žena nije dopustila

⁹³ Lk 7, 36-47.

⁹⁴ Benedikt XVI, Enciklika, *Deus caritas est*, 12.

da je spriječe neprijateljstvo i negodovanje ljudi, došla je na večeru da bi svojim suzama oprala Isusu noge. Sposobnost da se poistovjetimo s Evanđeljem jedan je od najljepših darova koje nam je don Giussani prenio. Često, naprotiv, čitamo ova izvješća kao sama po sebi razumljiva, lišavajući ih tako njihove stvarne, povijesne i vitalne dubine. Ali, vraćajući se uvijek iznova na zgone iz Evanđelja, poistovjećujući se s događajima koji su u njima opisani, Giussani nam je omogućio da kroz njih „vidimo“ kako se Isus obraća ranjenoj ljudskosti, prepunoj mana, ljudi koje je sretao. Ništa Ga nije zaustavljalo. I ništa Ga ne zaustavlja ni sada. Upravo ovu našu ljudskost (koju toliko puta doživljavamo kao teret jer nije onakva kakvu bismo željeli, jer nam se ne sviđa, zbog tolikih slabosti koje u sebi vidimo), tu ljudskost Isus uzima k srcu; njoj se On obraća, i bez nje ne bi mogao ući u moj i tvoj život, ne bi se imao za što uhvatiti. »Samo Bog vidi najdublju točku svijesti gdje je čovjek unatoč svom životu, svojim grijesima, zaista čovjek. Otkupljenje je konačno Krist koji dosiže ono što je u čovjeku najdublje, što vrijedi više od grijeha«⁹⁵, piše Francois Varillon.

Kristov pogled nam čita u dušu, u dubinu naše želje za ispunjenjem. Nedavno nas je na to podsjetio papa Franjo: »Mi smo rođeni sa *sjemenom nemira*. Bog je tako htio: nemir dok ne nađemo ispunjenje, dok ne nađemo Boga, a često i ne znamo da u sebi imamo taj nemir. Naše srce je nemirno, naše srce je žedno: čezne za susretom s Bogom. Traži ga, često na krivim mjestima: gubi se, pa se vraća, traži ga... S druge strane, Bog

⁹⁵ F. Varillon, *Traversées d'un croyant* (Putovanja jednog vjernika), Paris, Bayard 2005, str. 2005.

toliko čezne za susretom s nama, da je poslao Isusa da bi nas sreo, da bi došao u susret našem nemiru«. ⁹⁶

Ni jedan čovjek nije nikada osjetio da je tako potpuno potvrđen kao što je osjetio u pogledu koji je u svijet donio čovjek Isus iz Nazareta; ni jedna žena nije nikada čula govoriti o svom sinu s takvom nježnošću i potvrdom potpune pozitivnosti njegove sudbine, neovisno o svakom uspjehu ili neuspjehu. Ovim jedinstvenim pozitivnim pogledom Isus govori ženi koja mu je natopila noge suzama: »„Oprošteni su ti grijesi“. Uzvanici na to počnu među sobom govoriti [pobunimo se pred novošću koja nas dovodi u pitanje]: „Tko je ovaj da i grijeha oprašta?“ [ne govore to s divljenjem, već odbijajući ga, kao da govore: taj huli]. A on reče ženi (nitko ne može promijeniti njegov pogled na ženu): „Vjera te tvoja spasila! Idi u miru!“«. ⁹⁷ Ovaj pogled se više ne može iskorijeniti s lica zemlje: zbog toga ono što mi govorimo o sebi, ono što ti govoriš o sebi, više nije zadnja riječ.

Ono što je grešnicu iz Evandelja izbavilo iz ništavila nisu bile njene misli, namjere, vlastiti naponi, već Prisutnost koja je pokazala toliku naklonost i ljubav prema njenoj osobi, prema njenom „ja“, da ju je potpuno osvojila. Čitav njezin život bio je uzdrman, preokrenut tim susretom: nije se više brinula o tome kako je drugi gledaju jer je bila potpuno određena Isusom, njegovim pogledom, tom prisutnošću od krvi i mesa. U cijelom njezinom životu nitko je nikada nije pogledao kao taj čovjek. Inače ne bi ušla u tu kuću, ne bi mu oprala noge svojim suzama i ne bi ih obrisala svojom kosom. Kakvo

⁹⁶ Papa Franjo, *Propovijed u kući svete Marte*, 26 travnja 2020.

⁹⁷ Lk 7, 48-50.

je iskustvo morala doživjeti, kakvu je sigurnost morala imati ta žena da na onaj način izazove farizeje koji su sjedili za stolom i čitav grad! Bez te sigurnosti završimo na milosti i nemilosti vlastitim i tuđim primjedbama. Ali, sve naše i tuđe misli nadilazi taj pogled, kojeg ne može izbrisati ni jedna vlast ovoga svijeta: te misli nisu poništene, ali nas više ne mogu zarobiti.

Možemo reći, s von Balthasarom, da je riječ o »sigurnosti koja ne počiva na očevidnosti koja je svojstvena ljudskoj inteligenciji, već na objavljenoj očevidnosti božanske istine: ne jer smo već dohvatili, već jer smo bili dohvaćeni«. Ovo je, uporno naglašava teolog iz Bazela, »ključno pitanje današnjeg kršćanstva«. Jer vjera može biti uvjerljiva svijetu koji nas okružuje samo »ako samu sebe smatra vjerodostojnom, ako vjera dakle ne znači [...], kao prvo i posljednje, „smatrati istinitim izjave“ koje, pošto su ljudskome razumu neshvatljive, mogu biti prihvaćene samo iz poslušnosti autoritetu. Vjera, naprotiv, usprkos činjenici da nas božanska istina nadilazi, štoviše upravo zahvaljujući njoj, dovodi čovjeka do spoznaje što Bog uistinu jest, i u toj spoznaji i do spoznaje sebe samih«. ⁹⁸

Sigurnost i vjera te žene počivali su na »objavljenoj očevidnosti božanske istine«, kroz neusporedivi Isusov pogled u kojem se osjetila potpuno prihvaćena i osvojena, i na nikad prije doživljenom iskustvu odgovora na potrebe koje su sama narav njezina bića. Očevidnost istine toliko je snažna i tako jasna, ističe von Balthasar, da ta »objava slave ne treba drugo oprav-

⁹⁸ H.U. von Balthasar, *La percezione della forma. Gloria. Una estetica teologica*, op. cit., str. 120, 125.

danje osim nje same«. ⁹⁹ Giussani je također od samog početka bio svjestan koliko je ova očevidnost presudna za vjerodostojnost vjere danas i to je obilježilo cijelo njegovo odgojno djelovanje: »Duboko sam uvjeren da vjera koja se ne može naći i otkriti u sadašnjem iskustvu, koju to iskustvo ne potvrđuje, koja nije odgovor na čovjekove potrebe, nije u stanju odoljeti u svijetu u kojem sve, baš *sve*, govori suprotno«. ¹⁰⁰

3. Događaj

U Isusu iz Nazareta Bog je postao jedan od nas. »I Riječ tijelom postade«. ¹⁰¹ No da bismo razumjeli o čemu govorimo, moramo se vratiti na početak i pažljivo pogledati što se dogodilo. Jer ono naše „to već znam“ često spriječi naše razumijevanje. »Zamislimo da smo u ondašnjem vremenu; Isus još nije bio poznat, njegovo ime nije bilo ljudima blisko. Ono što su vidjeli bio je čovjek« koji je hodao ulicama, kojega su mogli sreći, s kojim su mogli govoriti. Isus je bio prisutnost suvremena životu Petra, Zakeja, Marije Magdalene. »Slušajući tog čovjeka ljudi su predosjećali novost života; možda to nisu govorili, ali su tako osjećali«. Dakle, »toga dana za Petra, Zakeja ili Magdalenu dogodilo se nešto što je bilo važno za cijeli njihov život, što je postalo cijeli njihov život«. Sreli su tog čovjeka i bili su „osvojeni“, privučeni njime. Taj događaj je za njih bio presudan. U tom

⁹⁹ *Isto*, str. 126. Usp. DS 3008.

¹⁰⁰ L. Giussani, *Il rischio educativo* (Odgojni rizik), Rizzoli, Milano 2014, str. 20.

¹⁰¹ Iv 1, 14.

čovjeku je »vječno, ono što je temelj, smisao svega, ono za što vrijedi živjeti, objekt za kojeg je razum stvoren, za kojeg je svijest stvorena, za kojeg je „ja“ stvoreno, postalo prisutno. Ono što je temelj, smisao svega, ono što vječno ostaje, što sve obuhvaća, je jedan čovjek!«¹⁰².

A za nas koji živimo dvije tisuće godina kasnije? Isto vrijedi za nas! Potpuno isto. Giussani potvrđuje, obraćajući se studentima: »Ono što nas je dovelo ovdje možda je bio samo tren u kojem smo predosjetili obećanje za svoj život, bez neke jasne svijesti o čemu je riječ i bez osobite kritičke analize toga što se događa. Ali postoji dan u vašem životu kad se dogodio susret u kojem je sav smisao, sva vrijednost, sve što želite, sve pravedno, lijepo i milo. Jer Bog koji je postao čovjek je sve to. A Bog koji je postao čovjek dostiže tebe rukama, očima, ustima fizičkog obličja jednog čovjeka«.¹⁰³ Dostiže te kroz ljudsku zajednicu vjernika, Njegova otajstvenog tijela. Čovjek koji je rekao: »Ja sam put, istina i život«¹⁰⁴ je uskrsnuo, što znači da ostaje prisutan u povijesti. Bit ću s vama u sve dane, do svršetka svijeta«.¹⁰⁵ Gdje ga možemo vidjeti? Gdje ga možemo čuti? Njegova prisutnost ovdje i sada podudara se s vidljivom, opipljivom i konkretnom pojavom, koju čine ljudi koji su bili dirnuti Njegovom inicijativom i koji su Ga prepoznali: to je stvarnost Crkve. »*Krist postaje prisutan ljudima svih vremena u svom živom tijelu koje je Crkva*«.¹⁰⁶

»Još dok je Isus bio na vrhuncu svoga zemaljskog dje-

¹⁰² L. Giussani, *Qui e ora (1984-1985)* (Sad i ovdje), Bur, Milano 2009, str. 425-427.

¹⁰³ *Isto*, str. 426.

¹⁰⁴ Iv 14, 6.

¹⁰⁵ Mt 28, 20.

¹⁰⁶ Ivan Pavao II, Enciklika, *Veritatis splendor*, 25.

lovanja, njegova se prisutnost nije ograničavala samo na fizičku pojavu njegove osobe, nego se očitovala i u pojavi onih koji su vjerovali u njega i koje je on slao da prenesu njegove riječi, njegovu vijest, da ponove njegove čudesne geste – znači da donesu spas koji je *Njegova osoba*«. ¹⁰⁷

Krist je prisutnost sad i ovdje. Činjenica da je primijetimo znači da doživimo isto iskustvo kao oni ljudi prije dvije tisuće godina (kao što su svjedočila dva navedena pisma i tekst Mencarellija). Susret s drukčijom ljudskom prisutnošću, koji u nama probudi predosjećaj novog života, duboko nas dirne jer kao ništa drugo odgovara žeđi našeg bića za smislom i ispunjenjem koja je u samoj našoj naravi. I danas je riječ o iskustvu susreta koji, kao što sam prije podsjetio, »sadrži sav smisao, svu vrijednost, sve što želimo, sve pravedno, lijepo i milo«. To je način na koji nas Njegova prisutnost osvaja sada: nepredviđeni susret s iznimnom prisutnošću koja nas privuče jer odgovara željama srca; taj susret međutim mora proći kroz filter usporedbe i prosudbe razuma, te potiče slobodu u cijeloj njenoj afektivnosti«. ¹⁰⁸

Da bi označio prisutnost te drukčije ljudskosti, Giussani koristi riječ »izuzetno«. On time ne misli na superiorni osobni uspjeh, nešto čudno ili pretjerano, već na podudarnost o kojoj smo govorili. Nešto se može smatrati izuzetnim kada na primjeren način odgovara izvornim očekivanjima srca (čak i kad nam nije potpuno jasno što ona znače). Ali zašto bi ono što »odgovara« srcu trebalo biti »izuzetno»? Jer iako bi ono što

¹⁰⁷ L. Giussani, *Čemu Crkva*, Verbum, Split 2007, str. 32.

¹⁰⁸ L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, *Utirati tragove u povijesti svijeta*, op. cit., str. 29.

odgovara izvornim potrebama srca trebalo biti normalno, obično nije tako. Danas to možemo razumjeti bolje nego ikada: imamo sve, imamo pristup svemu, u svakom pogledu neusporedivo više nego prije, kad su u pitanju odnosi, iskustva, ali ništa od svega toga nije u stanju da nas potpuno osvoji i omogući da osjetimo podudarnost za kojom naše srce čezne. Stoga, kad u određenom susretu doživimo tu podudarnost, mi je osjetimo kao nešto izuzetno. Prisutnost ili lice preko kojega to osjetimo upravo se zato razlikuje od drugih. Onda kažemo: »Izuzetno je!«

Samo „suvremenost Krista“ može nas izbaviti iz ništavila. Samo njegova prisutnost sad i ovdje može biti primjereni odgovor na nihilizam, na nedostatak smisla. Prisutnost, koja se ne shvaća spiritualistički, kao apstraktni „ideal“, već fizički i povijesno. Krist nije ideja ili misao, već stvarni događaj koji je ušao u moj život: sreo sam »nešto što sadrži nešto drugo«¹⁰⁹ i što je privuklo cijelo moje biće. »Isus Krist, onaj čovjek od prije dvije tisuće godina, otkriva se, postaje prisutan u liku, obličju drukčije ljudskosti«.¹¹⁰

Sljedeće pisme živi je dokaz toga. »Nisam mislio da se na pragu pedesetih godina moguće ponovno roditi. Proživio sam četrdeset sedam godina uvjeren da Isus Krist nije za mene „nešto“ neophodno. Sve ove godine sam išao za ciljevima koji nisu odolijevali šoku vremena: studij, profesija, obitelj. Svaki put kad bih dosegao ono što sam sebi dao za cilj nisam bio zado-

¹⁰⁹ L. Giussani, *Il cammino al vero è un'esperienza* (Put istini je iskustvo), Rizzoli, Milano 2006, str. 142.

¹¹⁰ L. Giussani, »Qualcosa che viene prima«, in *Dalla fede il metodo* (Nešto što dolazi prije, u Od vjere meoda), Cooperativa editoriale Nuovo Mondo, Milano 1994, str. 39.

voljan i stalno sam tražio nove ciljeve. Iako je većini ljudi moj život izgledao lijep, osobno sam imao dojam da se hranim nečim što me nikad ne zasiti. Sve je to u meni izazvalo duboku krizu. Osjećao sam se beskori- stan i čak su odnosi s prijateljima, kolegama i mojim bližnjima postali komplicirani. Htio sam biti sâm. Jednog dana, u školi koju pohađaju moja djeca, sreo sam nekoga u čijima sam očima vidio poseban sjaj. I taj čovjek je zbog problema na poslu prolazio težak pe- riod, ali izgledao mi je vedar, pun samopouzdanja, jed- nom riječju, radostan. Nisam znao što je razlog da je takav, kao što nisam znao da pripada CL. Među nama se rodilo duboko prijateljstvo i ja sam sve više tražio njegovo društvo. S našim obiteljima pošli smo zajedno na praznike i moja znatiželja je sve više rasla. Počeo sam se družiti s njegovim prijateljima koji su potom postali i moji prijatelji. Počeo sam sudjelovati na gesti- ma koje pokret predlaže. Ponovno sam počeo moliti, ići na misu, na ispovijest. Ponekad sam se pitao: „zašto to radim?“ Moj odgovor je bio: „Jer se tako osjećam bolje“. Još i danas me iznenađuje to prijateljstvo koje se temelji na ljubavi prema Isusu Kristu. Prije sam imao prijatelje isključivo iz radne sredine, ili one s kojima sam dijelio strast za isti sport ili s kojima su me vezali zajednički interesi. Ove tri godine su me promijenile, postao sam bolji. Tko me poznaje već dugo kao moji stari prijatelji, moja obitelj, kolege s posla, primijetili su da je u meni nešto drukčije. Možda nije isti sjaj koji zrači iz očiju moga prijatelja, ali vjerujem da se povre- meno bljesak pojavi i u mojim očima. Tražim kontakt s tim prijateljima kako bismo, kako je govorio don Gi- ussani, „jedni druge podsjećali da je Krist sve“, kako bismo „prepoznali Onoga koji je među nama“ i „jedni

drugima pomagali živjeti s tom sviješću, podsjećajući se sve dok ona ne postane uobičajena.«¹¹¹

To je metoda kojom se vjera prenosi i uvijek će se moći prenositi: nepredviđeni susret koji budi želju i potiče osobu da provjeri prijedlog koji on nosi, sudjelujući u životu kršćanske zajednice. »Prva Crkva se nakon svršetka apostolskoga doba tek razmjerno malo bavila izravnom misionarskom djelatnošću, nije imala vlastitu strategiju navještanja vjere poganima i [...] njezino je vrijeme, unatoč tomu, postalo razdoblje najvećega misionarskog uspjeha. Obraćanje antičkoga svijeta na kršćanstvo nije bilo rezultat planirane aktivnosti Crkve, nego plod snažne vjere kakva se očitovala u životu kršćana i u zajednici Crkve. Istinski poziv od iskustva k iskustvu, to je bila, ljudski govoreći, misionarska snaga prve Crkve. Životno zajedništvo Crkve je pozivalo na sudjelovanje u ovome životu, u kojemu se otvarala istina, iz koje je dolazio taj život. [...] Jedino prožimanje u sebi uvjerljive istine i ovjerovljenja te istine životom može učiniti da zasvijetli ona očitost vjere koju očekuje ljudsko srce; samo kroz ova vrata ulazi Duh Sveti u svijet.«¹¹²

Nihilizam i fizička dimenzija su pojmovi koji definiraju našu današnju situaciju. Ne samo današnju, nego od uvijek, jer nihilizam o kojemu govorimo nije slučajna pojava, on je trajna mogućnost ljudske duše, premda su se u drugim periodima koristili drugi pojmovi da ga opišu. Na nihilizam, znači na ništavilo koje nas

¹¹¹ L. Giussani, *L'opera del movimento. La Fraternità di Comunione e Liberazione* (Djelo Pokreta. Bratstvo CL), San Paolo, Cinisello Balsamo (MI) 2011, str. 216.

¹¹² J. Ratzinger, *O vjeri, nadi i ljubavi*, Verbum, Split 2014, str. 42-43.

obuzima i koje je stalna napast, ne može se odgovoriti samo tumačenjima, pravilima i skretanjem pažnje, jer sve to nije u stanju da nas privuče i stvarno osvoji našu ljudskost. To objašnjava zašto papa Franjo uvijek iznova upozorava na opasnost svodenja kršćanstva na gnosticizam i pelagijanizam.¹¹³ Na nihilizam, na nedostatak smisla, može odgovoriti samo tijelo, utjelovljeni pogled osamdeset godišnje časne sestre ili prijatelja, jučer kao danas: »Jedino je Kristu na srcu cijelo moje čovječstvo.«¹¹⁴ Ili doživim danas iskustvo prisutnosti kojoj je na srcu cijelo moje čovječstvo ili nema spasa, jer ni riječi ni etika ni razna sredstva koja nam odvlače pažnju a s kojima danas raspolažemo, ne mogu mi dati puninu koju iz dubine duše očekujem.

Bez iskustva da „smo osvojeni“ nema kršćanstva, kršćanstva kao događaja, stoga u njegovu izvornom obliku. Onda je također nemoguće da se promijeni način kojim gledam i postupam sa stvarima i osobama. Nema *metanoie* (obraćenja) ni istinske privrženosti. »Da bi čovjeku omogućio da ga prepozna, Bog je u čovjekov život ušao kao čovjek, u ljudskom obliku, tako da su misao, mašta, afektivnost i privrženost čovjeka bili kao „paralizirani“, privučeni kao magnetom. Kršćanski susret ima oblik „susreta“: ljudskog susreta u banalnoj stvarnosti svakodnevnog života.«¹¹⁵ Ništa čovjeku nije jasnije, ništa lakše razumjeti od događaja koji ima oblik susreta. Tako postaje jasno zašto papa Franjo tako često citira riječi iz *Deus caritas est*: »Ni-

¹¹³ Usp. papa Franjo, Apostolska pobudnica, *Evangelii gaudium*, 94.

¹¹⁴ L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, *Utirati tragove u povijesti svijeta*, op. cit., str. 7.

¹¹⁵ *Isto*, str. 28.

kad se neću umoriti ponavljati te riječi Benedikta XVI koje nas vode u središte Evanđelja: „Biti kršćanin nije rezultat neke etičke odluke ili neke velike ideje, već je to susret s događajem, s Osobom, koja životu daje novi obzor i time konačni pravac“.«¹¹⁶ To je Božja metoda, metoda koju je Bog izabrao da bi čovjeka, (mene, tebe, sve nas), izbavio iz ništavila i omogućio da dosegne puninu; da bi nas izbavio od sumnje da sve završava u ništavilu, od tužnog razočaranja zbog samoga sebe, od rezignacije i očajanja kojima tako lako podliježemo. »Sve u našem životu, danas kao u Isusovo vrijeme, počinje sa susretom«. ¹¹⁷

Bog je tijelom postao i prebiva među nama, to je kršćanstvo. Nije nadasve doktrina, moral, već Osoba, prisutna sad i ovdje. Ostalo – doktrina i moral – dolaze poslije. »Onaj koji je sve stvorio [to jest, porijeklo, sudbina, smisao života] poistovjetio se s prolaznim tijelom i još uvijek se poistovjećuje s tim tijelom, možemo ga čuti i dotaknuti u tom prolaznom tijelu«¹¹⁸, tijelu osoba poput tebe i mene ; krhkom, slabom tijelu, ali koje je bilo zahvaćeno i preobraženo. Ako nas je kršćanstvo privuklo, ako smo pristali uz određeni oblik, to je zato što smo vidjeli ljude koji okolnosti koje su nam svima zajedničke, žive drukčije, s radošću i mirom (čak i u bolu i mucu), kako bismo i mi sami željeli. I pred najtežim, neshvatljivim okolnostima te su osobe zadržale svoj nesebični i pozitivni stav tako da smo im počeli zavidjeti. Te su osobe bile „zahvaćene“, promijenjene

¹¹⁶ Papa Franjo, Apostolska pobudnica *Evangelii gaudium*, 7.

¹¹⁷ Papa Franjo, *Govor Pokretu Comunione e Liberazione*, Trg svetoga Petra, 7 ožujka 2015.

¹¹⁸ L. Giussani, *La verità nasce dalla carne* (Istina se rađa iz tijela), Bur, Milano 2019, str. 115.

kršćanskim događajem (koji je i za njih imao oblik susreta). One su svjedočile novost života koja remeti, u ljudskom smislu, sredinu oko njih. Porijeklo tog poremećaja dobro opisuje ambrozijanska liturgija : »Očitovat ću svoju prisutnost radošću njihovih srdaca«. ¹¹⁹

Stoga, primjećuje Giussani, ako je Bog u Isusu tijelom postao, »potrebno je biti u tijelu da bismo razumjeli Isusa. Samo iskustvo nam omogućuje da razumijemo Isusa. Ako je Bog, Misterij, tijelom postao, rođen iz utrobe žene, ne možemo ništa od tog misterija razumjeti, ako ne pođemo od materijalnih iskustava. Ako je Bog tijelom postao da bismo ga razumjeli, potrebno je poći od tijela«. I dalje: »Ako se makne tijelo uništi se paradoks: takva vjera ne zanima više nikoga«, ¹²⁰ postaje govor, postaje apstraktna, postaje etika ili pravila za upotrebu, i više nas ne privlači. Samo ljudsko iskustvo nam omogućuje da otkrijemo prisutnost Krista i da shvatimo što je naš odnos s njime.

4. Da otkrijemo istinu dovoljna je iskrena pozornost

Otkriti prisutnost Krista sad i ovdje lako je. Jer prisutnosti koje nas privlače i s kojima doživljavamo iskustvo podudarnosti o kojoj smo govorili, su rijetke. Zato ih je lako prepoznati. Za Petra, Zakeja, Samarićanku,

¹¹⁹ »*Populus Sion, ecce Dominus veniet ad salvandas gentes: et audiat faciet Dominus gloriam laudis suae in laetitia cordis vestri*« (Molitva nakon lomljenja kruha 4 nedjelje adventa u Ambrozijanskom misalu. Od Adventa do Velike subote, Milano 1942, str. 78).

¹²⁰ L. Giussani, *Si può (veramente ?!) vivere così ?* (Može li se (zaista?!) tako živjeti?), Bur, Milano 2011, str. 481, 207.

Mariju Magdalenu bilo je lako. Lako je, ali nije samo po sebi očito. To je bilo tako i dok je Isus bio živ. Pomislimo na sablazan i odbacivanje nekih, nakon što su ga vidjeli da ulazi u Zakejevu kuću.

Što je trebalo Petru, Zakeju, Samarićanki, Mariji Magdaleni i drugima koji su ga sreli da primijete novost, ono različito i jedinstveno što je zračilo iz Njegove osobe? Iskrena pozornost, pogled otvoren svemu. Doista: »Naći istinu slično je otkriću prekrasne stvari na putu – ugledamo je i prepoznamo samo ako smo pozorni. Problem je, dakle, pozornost«. ¹²¹ To je moguće svima i to je oslobađajuće jer pobija česti prigovor koji prikriva pomanjkanje zauzetosti sa stvarnošću života: »Nisam sposoban, nisam dovoljno inteligentan, nedostaju mi sredstva da razumijem«. Da prepoznam istinu potrebno je samo biti pozoran.

Sigurno, nije nikada lako biti pozoran, kao što piše Simone Weil : »U našoj duši postoji nešto što se opire istinskoj pozornosti mnogo žješće nego što se tijelo opire naporu. [...] Pozornost se sastoji u tome da prekinemo vlastitu misao kako bi ona postala otvorena, *propusna* za objekt«. ¹²² Ali da misao ostane *propusna* za objekt, da se ne zatvorimo u vlastitu mjeru već da se »otvorimo svim čimbenicima u igri« ¹²³, potrebna je iskra privrženosti prema sebi, interesa za vlastitu sud-

¹²¹ L. Giussani, *Religiozni smisao*, op. cit., str. 62.

¹²² S. Weil, *Attesa di Dio* (Očekivanje Boga), Rusconi, Milano 1072, str. 75-76.

¹²³ L. Giussani, *Religiozni smisao*, op. cit., str. 210. Autor primjećuje: »U svakom slučaju, odgoj slobode za pozornost, stoga i otvorenost svim čimbenicima u igri, kao i odgoj da prihvaća, odnosno svjesno grli ono što joj je pred očima – temeljno je pitanje ljudskog puta«. Za njega je dakle bitni problem odgoja slobodi pozornost.

binu. Ta iskra, premda može biti skrivena u dnu duše, omogućuje nam prihvatiti da smo voljeni, omogućuje nam „reagirati“ na prisutnost koja potvrđuje naše biće i na nju obratiti pozornost.

Petar, Zakej, Samarićank i Marija Magdalena nisu stavili kočnicu na svoju ljudskost. Njihov pogled izražavao je žed, nemirno očekivanje prožeto patnjom, koju je prisutnost onog Čovjeka probudila, učinila da odjekne, grleći je, odgovarajući na nju.

Sigurno je taj otvoreni pogled bio potaknut i izazvan izuzetnom Isusovom prisutnošću, ali oni su morali osobno odgovoriti. Ništa se u njima nije zbivalo mehanički ili nekom magijom. (ono što bi se tako dogodilo ne bi bilo ljudsko).

Da primijetimo prisutnosti koje u naš život donose nešto novo, moramo biti pozorni, moramo dopustiti da osjećaj vodi naš razum, naša ljudskost mora biti budna. Pozornost, otvorenost razuma ne može postojati bez osjećaja i zanimanja s naše strane. Pozorni pogled uvijek je pogled koji izražava zanimanje. »Ako me neka stvar ne zanima ne gledam je, ako je ne gledam ne mogu je upoznati. Da bih je upoznao moram na nju obratiti pozornost. Pozornost na latinskom znači „nečemu težiti“. Ako me što zanima, ako me pogađa, „težit ću k tome“.«¹²⁴

5. Priznanje koje se naziva vjera

Ta pozornost je dakle početak priznanja naravi onoga što je pred nama. Činjenica je, kad uočimo prisutnost drukčije ljudskosti (kad se dogodi, tamo gdje se do-

¹²⁴ *Isto*, str. 54.

godini), teško je izbjeći pitanje kakva je narav toga što vidimo. Osobama koje su, za vrijeme njegova života, slušale Isusa govoriti i vidjele kako djeluje, također se nametalo pitanje: »Tko je taj?« Zapravo, čudno pitanje. Isus je izazivao to pitanje jer je bio neshvatljivo drukčiji. »Znaju otkud dolazi, poznaju mu majku, rođake, znaju sve o njemu. Međutim moć koju taj čovjek očito posjeduje tako je nerazmjerna velika, on je toliko drukčiji da čak i to pitanje dobiva drukčiji smisao: tko je dakle taj čovjek?«¹²⁵

Isto pitanje nameće se i nama pred osobama koje smo sreli, upoznali, s kojima smo se družili i sprijateljili: »Tko si ti? Zašto si takav?« Pitanje iskrsava jer u njima ima nešto izuzetno, a to u iskustvu postaje očito. Na taj se način kršćanstvo prenosi, danas kao onda. To dobro izlazi na vidjelo u pismu našeg prijatelja u pedesetim godinama, koje smo citirali. Iskrsavanje pitanje naime je simptomatsko za isti »važni problem« koji se postavio osobama koje su došle u dodir s Isusom. Kao što primjećuje papa Franjo: »Svjedočenje izaziva divljenje a divljenje potiče pitanje u onima koji ga vide. Drugima se nameće pitanje: Kako to da je ta osoba takva? Otkud taj dar nade, postupanja s drugima s ljubavi?«¹²⁶

Gleda li te cijeli svijet s istom nježnošću?, na isti nesebičan način? Gleda li te cijeli svijet s istom ljubavlju za tvoju sudbinu? Je li sve isto? Zato, kad se čovjek nađe suočen s nečim neusporedivo drukčijim – kao što se dogodilo piscu Mencarelli s časnom sestrom – jedino

¹²⁵ Isus Krist, Božje društvo čovjeku – Uskršnji plakat 1982, *Comunione e Liberazione*.

¹²⁶ Papa Franjo, *Senza di Lui non possiamo far nulla* (Bez njega ne možemo ništa), *LEV*, Vatikan 2019, str. 37.

što može je pitati se: »Ali tko je taj?« Od toga, od tog šoka koji izazove pitanje koje se ne da potisnuti, počinje put spoznaje, priznanja, koji nazivamo vjera.

Pogledajmo kako se nastavilo razvijati kod prvih koji su sreli Isusa? Pokušajmo se poistovjetiti s jednim od brojnih prizora evanđelja i pogledajmo dinamiku spoznaje koja iz toga proizlazi: Isus je s učenicima na putu za pokrajinu Cezareje. U jednom trenutku se zaustavi i upita ih: »Što govore ljudi tko sam ja?« Iznenadjeni pitanjem, pokušavaju odgovoriti : »Za jedne Ivan Krstitelj, za druge Ilija, za treće Jeremija ili koji od proroka«. Pitanje sad postaje izravno i osobno: »A vi, što vi kažete, tko sam ja?« Prvi koji odgovori je Petar svojom impulzivnom reakcijom: »Ti si Krist, sin Boga živoga«. ¹²⁷ Kako je mogao izgovoriti te riječi? Petar ne kaže nešto što on sâm misli ili do čega je došao svojim razumom; ponavlja ono što je čuo od Isusa. To nisu njegove riječi, njegovo saznanje. Zašto ih ponavlja? Zbog čega je savršeno razumno da ih ponavlja premda ne shvaća potpuno što one znače ? Sigurnost koju je Petar stekao o tome čovjeku, iskustvo koje je doživio u odnosu s njime i u kojem je postalo očito da »ako ne mogu vjerovati tome čovjeku, više se ne mogu pouzdati ni u samoga sebe«.

6. Sloboda i povjerenje

Zašto je Petar mogao – morao – imati povjerenja u Isusa? (»Ako ne vjerujemo tome čovjeku, ne možemo više vjerovati ni vlastitim očima«) Nadasve je potrebno

¹²⁷ Usp. Mt 16, 13-19.

istaknuti da ćemo to više postati sigurni u drugoga što smo pozorniji na njegov život. Tko je mogao shvatiti da se u Isusa može imati povjerenja? Osobe koje su ga slijedile i koje su ostale s njim, a ne mnoštvo ljudi koji su išli za njim da bi ih izliječio, ali to nije diralo njihov život. Samo ako s nekim dijelimo život, možemo skupiti dovoljno potrebnih znakova da dođemo do sigurnosti o njemu, tako da potpuno razumno možemo reći: »U njega se mogu pouzdati«.

Ali razumijevanje znakova, njihovo tumačenje, zahtijeva slobodu. Znakovi ne „nameću“ zaključak kojemu ipak vode. »Sloboda djeluje, riskira na području koje zovemo znak. [...] Znak je događaj koji treba *protumačiti*«. ¹²⁸ Pred znakovima na vidjelo izlazi sloboda. ¹²⁹

Za mnoge sloboda predstavlja prigovor, shvaća se kao nešto što otežava život ili što slabi istinu zaključka do kojeg smo došli.

U nastojanju da mom mladom prijatelju razjasnim da, ne samo da ne možemo izbjeći slobodu, već da je ona za nas nešto dobro, dao sam mu sljedeći primjer: »Zamisli, rekao sam mu, da nakon nekoliko godina druženja s tvojom zaručnicom, u kojima su vam brojni znakovi pokazali da odgovarate jedan drugome, odlučiš da joj postaviš jasno pitanje: „Hoćeš li se udati za mene?“ Bi li pri tome ipak osjećao izvjesnu nelagodu? Odgovorio je: »Vjerujem da bih«. »Zašto, odgovorio sam, ako je za tebe već sve bilo jasno?« Odmah mi je odgovorio : »Jer može odbiti«. »Osjećáš nelagodu jer

¹²⁸ L. Giussani, *Religiozni smisao*, op. cit., str. 206.

¹²⁹ Sulla libertà nell'atto di fede (O slobodi u činu vjere), usp. DS 3035.

ne znaš jesu li tvojoj zaručnici svi ti znakovi dovoljni da ti odgovori potvrdno, jer si izložen „njezinom“ tumačenju znakova, to jest njezinoj slobodi. Je li tako?« »Da«, potvrdio mi je. Onda sam ga upitao: »Bi li ti bilo draže da je sve mehanički ili automatski, tako da ne moraš biti izložen riziku njezine slobode, i sebi uštediš tjeskobu očekivanja? Ili bi ti bilo draže da riskiraš da ti ona slobodno reče „da“?« Na što će on: »Nema sumnje da bi mi bilo draže da mi odgovori slobodno«. Dodao sam: »A ti možda misliš da bi Bogu bilo manje drago? I Bogu je draže da mu netko kaže „da“ slobodno«. Nedavno nas je na to podsjetio papa Franjo: »Kako Isus postupa? [...] On poštuje našu situaciju u određenom trenutku, ne ide ispred nas. [...] Gospodin ne ubrzava korak, uvijek slijedi naš ritam, [...], čeka da mi učinimo prvi korak«. ¹³⁰ To ne znači da nam On ne daje znakove, sve znakove koji su nam potrebni, ali mi pred njima ostajemo slobodni. Bog nas je stvorio slobodne i na neki način se podvrgao odluci naše slobode, jer nema usporedbe između „da“ koje čovjek reče slobodno i pristanka bez svjesnog korištenja slobode. Zaključio sam: »Kad ne bi bio plod njezine slobode, njezino „da“ ne bi u tebi izazvalo izljev radosti«.

Zaista je bitno shvatiti da naša sloboda nije komplikacija nego je dar!

Sloboda je također uključena u tumačenju znakova koji mi omogućuju da potpuno razumno postanem siguran da u drugu osobu mogu imati povjerenja. To povjerenje je navelo Petra da ponovi riječi koje je čuo od Isusa. Vjera se ne sastoji u tome da se bacimo u ponor, ona nije čin izvršen bez razuma. »Vjera je u tome

¹³⁰ Papa Franjo, *Propovijed u Kući svete Marte*, 26 travnja 2020.

da priznamo kao istinu ono što povijesna Prisutnost za sebe tvrdi«. »Jedan čovjek je za sebe rekao nešto što su drugi prihvatili kao istinu, a što zbog izuzetnog načina na koji me taj Događaj dostiže danas, prihvaćam i ja. Isus je čovjek koji je rekao: „Ja sam Put, Istina i Život“. [...] Obratiti pažnju na ono što taj čovjek čini i govori, tako da na kraju možemo reći: „Ja u Njega vjerujem“, pristati uz Njegovu prisutnost, potvrđujući kao istinu ono što On govori – to je vjera. Vjera je čin razuma potaknut iznimnom Prisutnošću, koja navede čovjeka da reče: „Ovaj čovjek govori istinu. Ne laže i ja prihvaćam ono što govori“.¹³¹ Kao što kaže Katekizam : »„Vjera“ uključuje zato dvojak odnos: i prema osobi i prema istini: prihvaća istinu iz povjerenja prema osobi koja je tvrdi«.¹³²

Vjera je priznanje „nečega“ (priznanje božanskoga u ljudskome) što nadilazi sposobnost razuma, što razum sama ne bi mogla definirati. Unatoč tome to je potpuno razumno priznanje koje objašnjava to što je preda mnom, moje iskustvo. Kao što von Balthasar formulira, postoji »uzajamno prožimanje vjere i iskustva punine«.¹³³

»Vjera se sastoji u iskrenosti da priznamo, u jednostavnosti da prihvatimo i ljubavi da se vežemo uz tu Prisutnost. Iskrenost i jednostavnost su slične riječi. Biti „jednostavan“ znači gledati nešto u lice, ne uvodeći pri tome strane čimbenike uzete izvana. [...] Potrebno je [...] razmatrati tu činjenicu, događaj s jednostavno-

¹³¹ L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, *Utirati tragove u povijesti svijeta*, op. cit., str. 27.

¹³² *Katekizam Katoličke Crkve*, 177.

¹³³ H.U. von Balthasar, *La percezione della forma. Gloria. Una estetica teologica*, op. cit., str. 119.

šću, drugim riječima potrebno ga je razmatrati kao ono što uistinu jest, kao ono što saopćava razumu, srcu, ne umećući čimbenike koji s njime nemaju ništa zajedničko«. ¹³⁴ Možemo reći da je jednostavnost podvrgnuti razum iskustvu ne dodajući mu pri tome ništa što nije s njim povezano. Način na koji je Giussani o tome govorio na Trgu svetoga Petra pred papom 1998 ostat će urezan u našem pamćenju: »Jednostavnost srca mi je pomogla da osjetim i prepoznam Krista kao nekog posebnog, iznimnog, onom neposrednom sigurnošću koja se rađa zahvaljujući neuništivoj i neospornoj očevidnosti čimbenika i trenutaka stvarnosti, koji, ulazeći u obzor osobe, pogađaju srce«. ¹³⁵

¹³⁴ L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, *Utirati tragove u povijesti svijeta*, op. cit., str. 31-32.

¹³⁵ *Isto*, str. 8.

PUT KOJI TRAJE CIJELI ŽIVOT

Nakon susreta, nakon iskustva da nas je magnetizirala, »prikovala« prisutnost drukčije ljudskosti u kojoj smo prepoznali – svatko prema svom ritmu i vlastitoj povijesti – Kristovu prisutnost sad i ovdje, kad počnemo vidjeti plodove u svom životu, može nam izgledati da smo dosegнули cilj, te stoga ne trebamo dalje napredovati.

Treba se pomiriti s činjenicom da nije tako. Susret se neprekidno obnavlja, uvijek se ponovno događa. Uvijek ponovno otvara put kojim trebamo ići i koji nikada ne završava. »Taj „događaj“ koji je na neki način upao u naš život postaje polazna točka *puta* [...]. Ono što je dato postaje polazna točka traženja, rada čija dinamika nije posjedovanje već su porođajni trudovi želje koja nikad ne završi učiti«. ¹³⁶

1. Potreba za putom

Čim se zaustavimo misleći da posjedujemo ono što nam je bilo dato, težina i ravnodušnost ovladaju našim danima. Umjesto rascvalog cvijeća u rukama nalazimo suhu travu. Vidimo kako ništavilo ponovno

¹³⁶ M.De Certeau, *Mai senza l'altro* (Nikada bez drugoga), Quijajon – Comunità di Bose, Magnano (Bi) 1993, str. 26-27.

prodire u tkivo naših dana i ostajemo iznenađeni, razočarani. Otkud takva okorjelost? Više nego ikada osjećamo bliske riječi Etty Hillesum: »Moje srce je bilo ponovno zamrznuto i nije se htjelo otopiti: svi kanali su bili napunjeni muljem a moj mozak uklješten u škripcu«. ¹³⁷

Što nam se događa? Ono što Ratzinger opisuje govoreći o svetom Augustinu: »Kad se obratio u vrtu blizu Cassiciaca, Augustin je još shvaćao obraćenje po shemi štovanog učitelja Plotina i neoplatonskih filozofa. Mislio je da je život grijeha sad konačno nadvladan: obraćenik će od sada biti potpuno nova i drukčija osoba i njegov će put nastaviti kao neprekidno uzlaženje prema sve čišćim visinama Božje blizine, nešto slično onome što je opisao Gregorije Nazijanski u *De vita Moysis (Mojsijevom usponu)*: „Upravo kao što tijela jednom potaknuta da idu prema dolje, i bez sljedećih poticaja sama propadaju sve dublje..., tako se, ali u suprotnom smjeru, duša koja se oslobodila zemaljskih strasti, stalno uzdiže iznad sebe brzim uzletnim pokretima... u letu koji stalno stremlji visini“. ¹³⁸ Premda nikada nismo koristili te riječi i mi često, možda i nesvjesno, shvaćamo što nam se dogodilo – susret, »obraćenje« – po shema koje preuzimamo drugdje, daleko od onoga što sami živimo. »Ali stvarno Augustinovo iskustvo bilo je drukčije: on je morao naučiti da biti kršćanin više znači prelaziti put koji je stalno sve naporniji sa svo-

¹³⁷ E. Hillesum, »4 settembre 1941«, *Diario*, op.cit., str. 153.

¹³⁸ J. Ratzinger, *Govor njegove eminencije kardinala Josepha Ratzingera prigodom stogodišnjice smrti kardinala Johna Henry Newman*, Roma, 28 travnja 1990.

jim usponima i padovima. Sliku uzlaženja zamijenila se s *iter*, putem od čijih nas napornih poteškoća tješe i podržavaju trenuci svjetlosti koji nas povremeno mogu obasjati. Obraćanje je put, hod koji traje cijeli život. Zato je vjera uvijek *razvoj*, i upravo tako sazrijevanje duše prema Istini, koja „je dublje u nama nego što smo mi sami sebi“.«¹³⁹

Ratzinger formulira te napomene prigodom stogodišnjice smrti kardinala Johna Henrya Newmana, kako bi istaknuo ono drukčije i ispravnije shvaćanje obraćenja svojstveno engleskom kardinalu koji je sada svetac: »Newman je u ideji razvoja izložio vlastito osobno iskustvo obraćenja koje nikada nije dovršeno, i tako nam je ponudio ne samo tumačenje kršćanskog nauka, nego i kršćanskoga života. Čini mi se da je ono što obilježava ovoga velikog naučitelja Crkve da on ne poučava samo svojim idejama i govorima nego i životom, jer u njemu se ideje i život isprepliću i uzajamno djeluju jedni na druge. Ako je to istina onda Newman uistinu pripada velikim naučiteljima Crkve, jer on istodobno dira naše srce i rasvjetlava naš razum«. ¹⁴⁰

Potrebno je da dragocjeni prinos koji sadrže ove Ratzingerove riječi uđe u dušu i donese ploda: »Obraćanje je put, hod koji traje cijeli život«. Péguy odgovara na te riječi svom snagom svoje proze: »Ništa stečeno nije stečeno zauvijek. To je čovjekova situacija i najdublja situacija kršćana. Ideja vječnog dobitka, konačnog dobitka koji se više neće osporavati, jest ono što se najviše protivi kršćanskoj misli. Ideja vječite i

¹³⁹ *Isto.*

¹⁴⁰ *Isto.*

konačne vladavine koja više neće biti dovedena u pitanje je ono što se najviše protivi čovjekovoj sudbini, sustavu kršćanske misli.¹⁴¹

Čak i krštenje koje u nas uvodi nešto nepobitno i konačno novo, obilježavajući raskršće između prije i poslije, samo je početak: početak borbe koju Krist vodi kao *vir pugnator* da osvoji naše biće, da ga „zahvati“ i da ga na taj način ispuni. S Krštenjem, »koje poziva čovjeka da razumije i prihvati da bude dio događaja Krista« (Krštenje je u Crkvi »uvijek tijesno povezano s vjerom: [...] Apostoli i njihovi suradnici podijelit će krštenje svakome koji vjeruje u Isusa«¹⁴²), »rađa se novi, drukčiji čovjek«.¹⁴³

Ali taj »početak datiran u određenom trenutku vremena mogao bi se zakopati duboko u zemlju ili u grob zaborava ili neznanja«, kao što se događa mnogim osobama. U susretu sa »živom kršćanskom zajednicom«¹⁴⁴ postajemo svjesni važnosti Krštenja, otkrivamo njegove plodove u svom životu. Pripadajući životu te zajednice u nama se otkriva milost krštenja.

To ponovno podrazumijeva put. Čak i onaj tko je bio izabran, zahvaćen u činu krštenja može »lako potonuti u blatni ocean svijeta: podliježući zaboravu, ne živeti memoriju koja je svijest o Kristovoj prisutnosti, stvarnom događaju u životu čovjeka«.¹⁴⁵

141 Ch. Péguy, »Nota congiunta su Cartesio e sulla filosofia cristiana« (Napomene o Karteziju i kartezijanskoj filozofiji), *Cartesio e Bergson*, Milella, Lecce 1977, str. 254-255.

142 *Katekizam Katoličke Crkve*, br 1226.

143 L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, *Utirati tragove u povijesti svijeta*, op. cit., str. 60.

144 *Isto*, str 60.

145 *Isto*, str. 62.

Put dakle ne prestaje. Ali očevidnost da je obraćenje put koji traje cijeli život i da je vjera razvoj, može nas navesti da i nesvjesno podlegnemo napasti koja je u tome da promijenimo metodu, te da pred potrebama života, njegovim osobnim i društvenim izazovima susret zamijenimo s drugim susretom. Drugim riječima, napast je u tome da događaj uzmemo kao očit, da vjeru uzmemo kao očitu i da pogled upravimo nečemu drugom: tražimo ispunjenje života drugdje, a ne u događaju koji nas je privukao. Zato Giussani piše: »«Događaj» je riječ koju moderni mentalitet, stoga i svatko od nas, najteže shvaća i prihvaća. [...] Ono što je najteže prihvatiti jest da nas upravo događaj budi nama samima, istini našeg života, našoj sudbini, nadi i moralnosti.«¹⁴⁶ Na kraju završimo tako da tražimo utočište i oslonac u nečemu što mi mislimo ili činimo, a što bi po našem sudu – iako taj ostaje neizgovoren – bilo sposobnije pobijediti ništavilo koje se uvlači u nas.

Ali zašto popustimo, i nakon početne privlačnosti se nađemo uvučeni u borbu koja nas često iscrpi? Zašto promijenimo metodu? Ovdje je potrebno nešto istaknuti. Umjesto da se usmjerimo susretu, izaberemo ono što nam se čini da lakše sami kontroliramo i čini nam se sposobnije da nas potpuno zadovolji. Taj izbor snažno promiče i podržava mentalitet koji nas okružuje, iako mi to ponekad uopće ne opažamo. »Uronjeni smo u „svjetovnu“ stvarnost protivnu onome što nam se dogodilo u krštenju. Ali svijet također treba događaj Krista, treba živo svjedočanstvo njegove prisutnosti. Njegova svijest i privrženost su međutim radikalno tuđi i suprotni novoj osobnosti, „novom stvorenju«

¹⁴⁶ *Isto*, str. 24.

koje je s Kristom ušlo u svijet«. ¹⁴⁷ Proturječje između novosti događaja Krista i povijesnog ozračja u kojem se nalazimo, neprekidno izaziva kršćanina, onoga tko je kršten. Kako je moguće da ne podlegne? Samo zahvaljujući konkretnoj i neprekidnoj prisutnosti utjelovljenog Misterija koju je moguće sresti u živoj kršćanskoj stvarnosti.

Ako se udaljimo od te konkretne i neprekidne Kristove prisutnosti koja nas privlači preko posebne naklonosti (»Zakeju, siđi brzo, danas mi je doći u tvoju kuću«), svatko od nas, premda je primio krštenje i u određenom trenutku susreo zajednicu Crkve, ostaje sam sa svojim željama, izložen pritisku snaga i zavodjenju vlasti, slikama ispunjenja koje mu okolina svakodnevno pruža i koje on, svjesno ili nesvjesno, usvaja.

Ali pozor: ako je istina da je bez sadašnjeg odnosa sa stalnom Kristovom zajednicom kroz lica ljudi kojima se On služi, teško ili štoviše nemoguće ne podleći mentalitetu koji nas okružuje, jednako je tako istina da pripadnost živoj kršćanskoj zajednici ne garantira automatski da nećemo podleći napasti da susret zamijenimo s nekim drugim događajem, da nećemo nadu položiti u nešto drugo, da ponovno nećemo tražiti ispunjenje počevši od vlastitih snaga. Ta napast prisutna je danas kao na početku, postojala je uvijek i nastavit će kroz cijelu povijest, i »griješ« je upravo u tome da joj podlegnemo. Na sebi svojstven način to primjećuje Maria Zambrano razmatrajući porijeklo: »Ako ostanemo na opisu Knjige postanka, on [Adam] podlegao je zamamnoj zavodljivosti budućnosti – „bit ćete kao bogovi“ – ne zbog čežnje za srećom, već naprotiv izmiču-

¹⁴⁷ *Isto*, str. 62.

či sreći koja ga je preplavljivala, kako bi tražio stvorenje koje pripada samo njemu i koje je isključivo njegovo djelo, umjesto da mora promatrati ono što mu je dato, kako bi pobjegao od čistih bića čije je ime poznao, ali ne i tajnu«. ¹⁴⁸

Svatko je pozvan vidjeti što se događa u osobnom i zajedničkom životu kad podlegnemo napasti da novost utjelovljenog Misterija zamijenimo s djelom koje je isključivo djelo naših ruku, koje smo mi sami stvorili.

2. Napast potvrde sebe

Kako bismo shvatili čimbenike u igri na kršćanskom putu, može nam biti koristan pogled na povijest proizašlu iz karizme don Giussanija.

U određenom trenutku povijesti, u godinama koje su slijedile 1968, u srcu stalnih pritisaka koji su dolazili od kulturnog, društvenog i političkog konteksta, a koji na neki način sličje onima kojima smo izloženi danas, Giussani je na precizan način opisao napast o kojoj govorimo. Nalazimo se u 1975 godini, ali riječi koje je on uputio skupini odraslih okupljenih u dvorani Konzervatorija za uobičajeni Dan početka godine ¹⁴⁹, vrijede potpuno iste za nas danas.

Giussani ukazuje u stvarnosti pokreta CL »gubitak« – ukrućivanje iskustva, pomutnju, rezignaciju – i to pripisuje »slabljenu metode, nedostatku pozornosti«. Što

¹⁴⁸ M. Zambrano, *Chiari del bosco* (Čistina u šumi), Bruno Mondadori, Milano 2004, str. 71.

¹⁴⁹ Ovdje misli na tradicionalno okupljanje pripadnika pokreta Comunione e Liberazione, na početku školske godine, nakon ljetne pauze.

je mislio pod tim slabljenjem metode i pozornosti? Ono se po njemu sastoji u tome da se »bit pitanja, korijen iz kojega se sve rađa, izvor energije i inteligencije, uzima kao očit, ne hrani se i ne njeguje; naša pozornost i volja ga više ne podržavaju, te stoga kao da polako iščezava, postaje apstraktan. Teško nama ako u životu kao što je kršćanski, uzmemo na bilo koji način već stečeno ono što je neprekidni izvor našega lica, naše osobnosti, našeg svjetla i naše snage!«¹⁵⁰ Kad izvor, to jest događaj, uzmemo kao očit, on se mijenja u nešto apriori što se spremi u ladicu. Događaj se uzima kao nešto što već znamo i stvarnosti prilazimo počevši od vlastitih planova i vlastitih tumačenja. Događaj preživi kao poznata kategorija koja se čak i koristi, ali ne kao vitalni korijen spoznaje i djelovanja. Ne polazi se od kršćanskog događaja, niti se od njega očekuje zadovoljstvo, to jest odgovor na osnovne potrebe srca. To zadovoljstvo tražimo u vlastitim ostvarenjima, u vlastitoj sposobnosti gradnje, u potvrdi sebe. U tome se, neprimjetno, zbiva promjena metode na koju smo prije ukazali.

Giussani vidi slabljenje metode i pozornosti u »jakoj nadmoći vlastite kreativnosti, traženju osobne ili kolektivne izražajnosti«, u traženju »kreativnosti shvaćene naturalistički. Instinktivnost, zahtjevi i potrebe koji ispunjavaju naš osobni život i odražavaju se u našem zajedničkom životu, za koje osjećamo potrebu da se hitno zadovolje, dobivaju prednost i opasnu nadmoć nad onim što je zapravo stalna hrana našega ljudskog i kršćanskog puta«. Ukratko, prevladava traženje vlastite kreativnosti na štetu onog događaja koji je ušao u

¹⁵⁰ FCL, *Audiovizuelna dokumentacija*, Dan početka godine CL, Milano, 14 rujna 1975.

život i otkrio se kao izvor ljudske novosti, nove spoznaje i privrženosti.

Koji je korijen problema? Giussani bez oklijevanja odgovara: potvrda sebe kao krajnjeg cilja i obzora svakog djelovanja. »Vrijednost za kojom težimo idući u Crkvu ili boreći se u tvornici, školi ili univerzitetu, kad smo sami i kad smo zajedno, je potvrda sebe, ovisno o aspektu koji nas zanima (bilo da je afektivnost, uživanje i kulturna radoznalost, bilo da je vlastita sposobnost koju želimo izraziti, ili žar za društvene i političke probleme). To je srce pitanja: vrijednost kojoj težimo, pojedinačno ili zajedno, čini mi se uglavnom definirana potrebama i zahtjevima, pritiskom za potvrdu sebe, ovisno o onome što nas zanima, onome što smatramo važnim«. ¹⁵¹ Potrebno je napomenuti da Giussani ne govori osobama koje su izabrale drugi put, već osobama koje sudjeluju u kršćanskom iskustvu koje je on potakao i koje velikodušno daju vrijeme i energiju u raznim sredinama u kojima djeluju. To njegovu primjedbu čini još zanimljivijom jer ona se ne tiče „drugih“, već „nas“, to jest osoba koje žive kršćanski prijedlog koji ih je privukao.

U svom posljednjem djelu koje je nedavno izdano Giussani upravlja pozornost na najosjetljiviju točku: »Umjesto da potvrdimo stvarnost u cijeloj njezinoj istini, u njezinoj potpunoj i konačnoj svrsi, stalno smo zaokupljeni brigom da potvrdimo sebe same«. I dalje: »Položemo nadu u svoj plan, a to je grijeh, polagati nadu

¹⁵¹ FCL, *Audiovizuelna dokumentacija*, Dan početka godine CL u Milanu, 14 rujna 1975. Tolstoj nam povodom toga pruža suptilnu parafrazu evanđelja: »Tražite [na prvom mjestu] kraljevstvo Božje i istinu njegovu, a drugo će vam se davati. A mi tražimo drugo, i očito, ne nalazimo ga« (Tolstoj, *Uskrsnuće*, op. cit., str. 423).

u naš plan«. ¹⁵² To je naša stalna napast. Zbog neke čudne i duboke slabosti, zajedno s preuzetosti kojoj popusti, čovjek, to jest svatko od nas, odvoji se od onoga što mu pomaže živjeti, uzme to kao očito – što je način da ga zaniječemo – i potvrđuje sebe. Stavi sebe u središte i »svoju pozornost i želju usmjeri nekoj ograničenoj pojedinosti. Izvorni naum, ono za što je čovjek stvoren, promijenjen je zbog samovoljnog korištenja slobode; ljudi stoga teže prema nekoj pojedinosti koja se, odvojena od cjeline, poistovjećuje s ciljem života. Svakodnevno iskustvo pokazuje da ljudi teže poistovjetiti cjelinu života s nečim nepotpunim i ograničenim. Izaći iz te ograničenosti nije u našoj moći. Nitko od nas nije u stanju sâm pogledati stvarnost u njezinoj dubini«. ¹⁵³

Traženje potvrde sebe ne vodi nas obećanoj punini i zadovoljstvu, ono nas ne oslobađa od ništavila. Puno češće moramo ustanoviti da su naše teorije i naši napori nedovoljni, sterilni pokušaji te da unatoč svih naših napora »prekomjerno raste nezadovoljstvo«. ¹⁵⁴ U grijehu je pokora, ono što Dante naziva »kazna odmazde«, zbog čega je »čovjek kažnjen upravo greškom koju je počinio«. Doista, »traženje potvrde sebe, u jednoj ili drugoj pojedinosti koja nas najviše zanima, uvijek

¹⁵² L. Giussani, *Un avvenimento nella vita dell'uomo* (Jedan događaj u životu čovjeka), Bur, Milano 2020, str. 187.27.

¹⁵³ L. Giussani- S. Alberto – J. Prades, *Utirati tragove u povijesti svijeta*, op. cit., str. 24-25.

¹⁵⁴ FCL, *Audiovizuelna dokumentacija*, Dan početka godine CL u Milanu, 14 rujna 1975. Dostojevski piše u Karamazovima: »Sada svaki teži da što više izdvoji svoju ličnost, svaki želi da iskusi u sebi punoću života, međutim nije posljedica cijeloga njegova naprezanja punoća života, već potpuno samoubojstvo, jer, mjesto da potpuno opredijele svoj život, zapadaju u savršenu osamljenost«, Znanje Zgb »Otokar Keršovani« Opatija 1986, str. 334-335.

urodi samo još većom nelagodom. Taj stav koji na prvo mjesto stavlja potvrdu sebe, zadovoljstvo da slušamo sebe, da se sami izrazimo, zadovoljstvo zbog vlastite kreativnosti, on pokvari sve.¹⁵⁵

Nikada kao u ovom vremenu obilježenim korona virusom nismo vidjeli ograničenost takvog stava prema stvarnosti, kako je patetično polagati nadu u vlastitu kreativnost. Graham Green piše: »Izražavanje sebe okrutno je i sebično. Proguta sve, pa i mene. Na kraju ustanovite da više ne možete izraziti ni sebe. Više me ništa ne zanima.«¹⁵⁶ Tko je usredotočen na sebe, na vlastitu dobrotu ili pamet, na tjeskobu ili uvjerenje da uvijek ima pravo, završi tako da više ne primjećuje stvarnost u njezinoj neiscrpnj i tajanstvenoj prisutnosti drugoga. Jedino što ga u životu još može oduševiti jest da ima pravo, što je sebe zadovoljio; sigurno nije zadivljen zbog onoga što se događa, zbog stvarnosti koja osobi govori, zbog milosti Bitka.¹⁵⁷ Ako se usredotočimo na sebe postajemo gluhi na stvarnost, na nescrpnju tajanstvenu prisutnost drugoga u njoj, život postaje zatvoreno zvono koje guši.

Ono od čega očekujemo zadovoljstvo vodi nas nihilizmu; dati prednost zadovoljstvu vlastite kreativ-

¹⁵⁵ FCL, *Audiovizuelna dokumentacija*, Dan početka godine CL u Milanu, 14 rujna 1975.

¹⁵⁶ G. Greene, *Un caso bruciato* (Jedan izgorjeni slučaj), Mondadori, Milano 1984, str. 78.

¹⁵⁷ L. Giussani, *Un'avvenimento nella vita dell'uomo*, op. cit., str. 139. U istom smislu De Lubac piše: »Vjerujemo da smo prosvjetljeni, a ne znamo više raspoznati bitno. Ne primjećujemo više, a možda je pored nas, domišljato djelovanje Duha Svetoga, uvijek jednako sebi i uvijek novo« (H. De Lubac, (»Le nostre tentazioni nei confronti della Chiesa« (Naše napasti kad je Crkva u pitanju), u Id., *Meditazione sulla Chiesa*, op. cit., str. 200).

nosti uništava sve, to jest sve svodi u ništavilo. Zašto? Jer je protiv zakona ljudskog ispunjenja. »Zakon života je onaj koji je Gospodin rekao: „Tko traži sebe izgubit će se, a tko prihvati da izgubi sebe naći će se. Tko prihvati da izgubi sebe poradi Mene, naći će se“. To je pojam „obraćenja“.«¹⁵⁸

3. Obraćenje. Stalno obnavljanje vjere

Evo dakle alternative na koju don Giussani ukazuje: »Ne potvrda sebe, već vlastito obraćenje. Ne javna, kulturna ili politička manifestacija pokreta, već obraćenje pokreta. To je ključna riječ! Tom obraćenju zajamčena je, u Božjem naumu, u vremenu koje On odredi (kao što su svi proroci pjevali za Izrael, pod uvjetom da ostane vjeran) nagrada u ovome svijetu: „Svi narodi doći će k Tebi“.«¹⁵⁹

Upravo »obraćenje« dogadaju Krista jamči »nagradu«, stotruko ovdje – u svakom smislu, uključujući utjecaj na povijest – a ne pretenzija vlastitog plana, tjeskobno traženje vlastite izražajnosti, potvrda sebe. Upravo tu je točka na kojoj lako skrenemo: budući da nam vjera, susret, često izgleda preslab i nedovoljan da postignemo zadovoljstvo i utjecaj koji želimo i ko-

¹⁵⁸ FCL, *Audiovizuelna dokumentacija*, Dan početka godine CL u Milanu, 14 rujna 1975.

¹⁵⁹ Ovdje, Povodom toga primjećuje De Lubac: »Kad u Crkvi vidimo samo njezine ljudske zasluge, kad je smatramo samo sredstvom, ma kako ono bilo plemenito, da dosegne samo svjetovni cilj, kad u njoj više ne znamo otkriti (iako ostajući neodređeni kršćani), na prvom mjestu otajstvo vjere, više je apsolutno ne razumijemo« (H. D. Lubac, »il sacramento di Gesù Cristo«, u *Id, Meditazione sulla Chiesa*, op. cit., str. 145).

jima težimo, onako kako to zamišljamo, napustimo susret i usmjerimo se vlastitoj inicijativi. Tolstoj vidi taj stav i njegove posljedice: »Mislio je da vjeruje, ali je jače [...] cijelim bićem svojim bio svjestan da vjera njegova nikako »nije ono pravo. I zato su mu uvijek bile sjetne oči«. ¹⁶⁰

Ako je dakle Bog, smisao svega, postao čovjek i ako taj događaj nastavlja u povijesti, ostaje suvremen u životu svakoga d nas, onda bi se za čovjeka koji ga priznaje sve moralo okretati oko njega. »Susret koji je početak našeg puta ima iste karakteristike, on je konačan, obuhvaća sve, tako da su sve pojedinosti naše životne povijesti uključene u njemu«. Krist je povezan s cijelim životom i svim njegovim konkretnim aspektima. »Sadržaj vjere – Bog je postao čovjek, Isus Krist koji je umro i uskrsnuo – koji izlazi na vidjelo u susretu, stoga u određenom trenutku povijesti, ujedinjuje sve trenutke i sve aspekte te povijesti; oni su kao vrtlogom uvučeni u taj susret i treba im prilaziti polazeći s tog novog gledišta; znači s ljubavlju koja iz njega zrači, prema koristi koju on donosi za moju sudbinu i sudbinu čovječanstva«. ¹⁶¹

Kako bi istakao taj sveobuhvatni karakter Giussani koristi razliku između sredine i oblika: »Taj susret zbog svoje sveobuhvatne naravi s vremenom postaje istinski oblik svakog odnosa, pogled kojim gledam prirodu, sebe, druge i cijelu stvarnost. Ako je neki susret sveobuhvatan on ne postaje samo sredina odnosa, već i oblik svakog odnosa; on ne samo da gradi zajednicu kao mje-

¹⁶⁰ L. Tolstoj, *Uskrsnuće*, op. cit, str. 270.

¹⁶¹ L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, *Utirati tragove u povijesti svijeta*, op. cit., str. 30-31.

sto odnosa, već određuje i sam oblik kojim se ti odnosi shvaćaju i žive«. ¹⁶² To znači da taj susret oblikuje svaku pojedinost stvarnosti, svaki nabor egzistencije. Moguće je sve živjeti s neočekivanom snagom i dostojanstvom, čak i kad se čovjek nalazi prisilno u nekoj situaciji. To nije „književnost“ već doživljeno iskustvo. Etty Hillesum, sjedeći na drvenoj klupi sabirnog logora piše: »Ovdje se nauči puno toga. Na primjer da je život potpuno drukčiji od onoga što ti opisuju povijesne knjige, i da je život nešto dobro svugdje, čak i iza bodljikave žice ili u barakama sa stalnim propuhom, samo ako ga živiš s dovoljno ljubavi prema drugima i prema životu«. ¹⁶³

Zapravo, često i ne priznajući sami sebi, prevladava u nama skepticizam kad je u pitanju utjecaj susreta i vjere, stvarna djelotvornost inicijative Misterija u svijetu. »Tiha« metoda Božja, kako je definira Benedikt XVI, nama se čini odveć tiha: »Božjemu je otajstvu navlastito da tiho djeluje. Tek malo-pomalo u velikoj povijesti čovječanstva on izgrađuje svoju povijest. Postaje čovjek, ali na način da ga suvremenici, mjerodavne snage povijesti mogu zanemariti. Trpi i umire i, kao Uskrsli, želi doći čovječanstvu samo po vjeri svojih kojima se očituje. On trajno tiho kuca na vrata naših srca i lagano nam otvara oči, kada mu otvorimo. A ipak, nije li upravo ovo božanski način? Ne podlagati izvanjskom moći, nego dati slobodu, darivati i pobuđivati ljubav«. ¹⁶⁴

Zbog tog skepticizma nama je draže, iako to ne izrečemo glasno – ali vidljivo je iz načina kako po-

¹⁶² *Isto.*

¹⁶³ E. Hillesum, *Lettere*, Adelphi, Milano 2013, str. 182-183.

¹⁶⁴ J. Ratzinger – Benedikt XVI, *Isus iz Nazereta. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, Verbum, Split 2011, str. 262-263.

stupamo – zamijeniti ili „podržati“ događaj, način kojim se on objavljuje i kojim djeluje, njegov stil, vlastitim planovima, vlastitim djelovanjem. Tako postupajući ne niječemo Krista izričito, ali ga ostavljamo u svetohraništu, u niši utvrđenih pretpostavki: uzimamo izvor za očit, oduzimamo mu tijelo i pretvaramo ga u nadahnuće koje opravdava ono što mi mislimo i želimo, potvrdu nas samih.¹⁶⁵ To je razlog da nas Giussani poziva na obraćenje, osobno i skupno.

Obraćenje! O čemu je riječ, zašto je ono presudno? »Obraćenje je u stalnom obnavljanju vjere, a vjera je priznanje činjenice, nečega što se dogodilo, velikog događaja koji ostaje prisutan među nama. Tko je vjerovao prije dvije tisuće godina? Oni koji su, malobrojni ili mnogobrojni, u tom čovjeku prepoznavali prisutnost Nečega velikog, nadnaravnog. Nečega što se nije vidjelo onako kao što su vidjeli Njega, ali što je očito bilo u Njemu, jer „Nitko ne zna govoriti i činiti stvari koje ti govoriš i činiš, ako Bog nije s njime“ rekao je Nikodem Isusu. Obnavljati vjeru znači, dakle, stalno obnavljati svijest i pristajanje uz Misterij koji je među nama, uz događaj koji je u nama i među nama: u svakom od nas krštenjem; a među nama kao djelovima Božje Crkve«. Ako to obraćenje postane uistinu »projekt našeg života, onda ćemo biti mnogo spremniji, otvoreniji i sposobniji za sve zadatke koje će povijest dan za danom od nas zahtijevati«. ¹⁶⁶

¹⁶⁵ Usp. s mislima Kongregacije za nauk vjere, Pismo *Placuit Deo* buskupima katoličke crkve o nekim aspektima kršćanskog spasenja, 2.

¹⁶⁶ FCL *Audiovizuelna dokumentacija*, Dan početka godine CL u Milanu, 14 rujna 1975.

Giussani nastavlja i objašnjava: stalno »obnavljati vjeru znači »obnavljati vjeru kao razum i poslušnost«. Postoje dvije dimenzije vjere – razum i poslušnost – koje moramo pažljivo gledati.

Počnimo od prve. »Razum primjećuje događaj koji je u meni i među vama, među nama. Vjera je naime čin razuma«, ali razuma koji je »dublji i veći od prirodnog razuma, jer proniče razinu stvari na kojoj one dobivaju svoj temelj i svoj smisao. Obnavljati vjeru kao razum znači stalno priznanje događaja koji je među nama: „Svi mi koji jedemo od tog kruha jedno smo. Udovi ste jedni drugih, stoga nosite teret jedni drugih“.¹⁶⁷

Pitam se: kako mi danas, u svijetu u kojemu živimo, sa svim dostignućima i razvojem koji ga obilježavaju, sa svim skepticizmom i predrasudama koje ga čine neprobojnim, možemo govoriti o tim stvarima? Kojim autoritetom možemo to govoriti? Samo s onim koji proizlazi iz života, iz iskustva, to jest samo ako u nama raste nova svijest sebe, stoga novi ljudskiji način da živimo situacije svijeta. Kao što ističe Berdjaev: »duhovno oslobođenje ne označava prijelaz u apstraktno, nego u konkretno [...] ono je pobjeda nad vlašću tuđinstva«.¹⁶⁸ Ili kao što don Giussani to izražava: »MI smo mjesto gdje plemeniti napor čovjeka prema oslobođenju nalazi potpunije ispunjenje?« Kako možemo govoriti te stvari »ako nam božanska stvarnost, misterij Krista koji je među nama i u nama, nije stalno na umu, ako nije sadržaj nove svijesti nas samih?« Nova svijest sebe »doista je drukčiji način shvaćanje sebe, drukčiji način shvaćanja prisut-

¹⁶⁷ Isto.

¹⁶⁸ N. Berdjaev, *Schiavitù e libertà dell'uomo* (Ropstvo i sloboda čovjeka), Bompiani, Milano 2010, str. 627.

nosti drugoga, onoga tko je drugi i kakav je moj odnos s njime. „Svi smo mi jedno, tako da je svatko ud drugoga: svatko dakle nosi teret drugoga“. Sve dok to ne postane projekt svakoga jutra, program svakoga dana, što činimo u svijetu? Naš stav u svijetu odmah postaje jedan govor među drugima, ideologija među drugima i stota iluzija bačena na čovjekovo lice.¹⁶⁹

Druga riječ koju Giussani koristi da ukaže na obraćenje, stalno obnavljanje vjere, je »poslušnost«. Nije dakle samo riječ o vjeri kao razumu, kao »svijesti novosti koja je u nama i među nama, već i o poslušnosti toj priznatoj vidljivoj stvarnosti u nama i među nama, poslušnosti tom misteriju Krista koji sam ja i koji ste vi, tom jedinstvu između vas i mene. Krvno jedinstvo koje majka jamči manje je duboko i konačno od ovoga, kao što je rekao Gospodin onaj put kad mu je, dok se on probijao kroz mnoštvo, neki čovjek rekao: „Učitelju. Tko je tvoja majka, tko su tvoja braća?“ „Tko je moja majka, tko su moja braća, moji rođaci? Onaj tko vrši volju Oca moga, on je majka, brat i sestra.“¹⁷⁰

Vratit ćemo se opširnije na riječ poslušnost na kraju našega puta. Sad se zapitajmo: što potvrđuje da su *vjera* kao *priznanje*, kao razumijevanje novosti u nama i među nama, kao *poslušnost* toj priznatoj stvarnosti, poslušnost »našem jedinstvu s tim čovjekom Isusom Kristom«¹⁷¹ u tebi i u meni stvarni? Što potvrđuje istinitost obraćenja? Ono što to potvrđuje je nova ljudskost, predujam konačne sreće.

¹⁶⁹ FCL, *Audiovizuelna dokumentacija*, Dan početka godine CL u Milanu, 14 rujna 1975.

¹⁷⁰ *Isto*.

¹⁷¹ L. Giussani, *Dall'utopia alla presenza (1975-1978)*, (Od utopije do prisutnosti), Bur Milano 2006, str. 25-26.

To svjedoči i sveti Pavao u svojim poslanicama: »Smatra li tko drugi da se može uzdati u tijelo, ja još više: obrezan osmog dana, od roda sam Izraelova, plemena Benjaminova, Hebrej od Hebreja; po zakonu farizej, po revnosti progonitelj Crkve, po pravednosti zakonskoj besprijekoran. Ali što mi god bijaše dobitak, to poradi Krista smatram gubitkom. Štoviše, čak sve gubitkom smatram zbog onoga najizvrsnijeg, zbog spoznanja Isusa Krista, Gospodina mojega, radi kojega sve izgubih i otpadom smatram: da Krista steknem i u njemu se nađem – ne svojom pravednošću, onom od zakona, nego pravednošću po vjeri u Krista, onom od Boga, na vjeri utemeljenoj – da upoznam njega i snagu uskrsnuća njegova i zajedništvo u patnjama njegovim, ne bih li kako, suobličen smrti njegovoj, prispio k uskrsnuću od mrtvih. Ne kao da sam već postigao ili dopro do savršenstva, nego – hitim ne bih li kako dohvio jer sam i zahvaćen od Krista. Braćo, ja nipošto ne smatram da sam već dohvio. Jedno samo: što je za mnom, zaboravljam, za onim što je preda mnom, prežem, k cilju hitim, k nagradi višnjeg poziva Božjeg u Kristu Isusu.«¹⁷²

Što znači trčati imajući na umu nagradu? Upućuje li to samo na budućnost? Kako bi razjasnio iskustvo koje je u temelju tog elana prema naprijed, Giussani se zaustavlja na riječi koju sveti Pavao, stoga i liturgija, prihvaćaju kako bi ukazali na njega. Dodaje napomenu koja je za nas, za tvoje i moje iskustvo, iskustvo ljudi koji teže ispunjenju, bitna: »Nagrada počinje već ovdje, u ovom svijetu, to je nova ljudskost koja nam je bila obećana. Sveti Pavao i liturgija koriste vrlo jasan izraz

¹⁷² Fil 3, 4-14.

„zalog“, zalog Duha Svetoga. „Zalog“ znači „predujam“ konačne sreće na ovome svijetu. To smo pozvani iskusiti i živjeti kako bismo to prenijeli drugima, svijetu, ljudima, jer taj dar nove ljudskosti najbolji je savjet kako čovjekovi naponi ne bi bili samo obmana i na kraju nas samo razočarali«. ¹⁷³

Nova drukčija ljudskost, istinskija, potpunija, poželjnija, jedini je „savjet“ koji može utjecati na našu ljudsku svijest, svijest modernih ljudi, jedini koji se može osjetiti kao poziv koji privlači i oslobađa. Ove definicije su naravno vrlo općenite, ali one vrijede »za tvoj obiteljski život, za odnos s tvojom suprugom, tvojim mužem i djecom, vrijede za odnose s ljudima s kojima radiš, za odnos koji bi trebao imati sa svakim čovjekom kojega sretniš, u dobrim kao i lošim vremenima, kako bismo ako nam je sreća sklona ostali ponizni, a u nevolji jednako sigurni«. ¹⁷⁴

Nova ljudskost, predujam konačne sreće, stoga drukčiji način da osjećamo stvari, nova spoznaja, *istinski pogled na stvarnost*. To je nagrada, ono čemu vodi obraćenje o kojemu smo govorili.

¹⁷³ FCL, *Audiovizuelna dokumentacija*, Dan početka godine CL u Milanu, 14 rujna 1975.

¹⁷⁴ *Isto*.

ODNOS S OCEM

U čemu se sastoji istinski pogled na stvarnost? Tko ga je ikada živio? Tko ga je donio u povijest i tko nam može pomoći da ga živimo?

Isus je živio na zemlji kao svatko od nas. Kao pravi čovjek imao je posla s određenim, ograničenim i prolaznim stvarima. Prolazio je kroz kušnje i patnje, sve do one najgore muke križa. Što mu je omogućilo da se pri tome ne izgubi u pojedinostima, da pred tom najvećom kušnjom ne podlegne nihilizmu ili očajanju. Kako nam Krist pomaže da nas ne pregaze mnogi događaji i situacije, naša grčevita nastojanja potvrde sebe, nedostatak smisla, očajanje?

1. Naš život ovisi o Drugome

U djelu *Convenienza umana della fede*¹⁷⁵ [Interes vjere na ljudskom planu] Giussani tumači jedan odlomak Ratzingera koji u *Uvodu u kršćanstvo* piše: »Što se zbiva kad postanem kršćanin, kad se pokorim Kristovu imenu i tako ga prihvatim kao mjerodavna čovjeka, kao mjerilo čovječnosti? Kakvu preobrazbu bitka postizem time, kakav stav zauzimam prema čovještvu? Koliko je

¹⁷⁵ L. Giussani, *La convenienza umana della fede* (Interes vjere na ljudskom planu), Bur, Milan 2018.

dubok taj događaj? Do kakva vrednovanja stvarnosti dolazi pri tome?»¹⁷⁶

Jednom kad je predložio taj odlomak Giussani se vraća na pojedine točke i razvija njihove implikacije. Ratzinger počinje riječima da biti kršćanin znači pokoriti se tome Kristu („imenu“ u hebrejskom smislu), toj Prisutnosti, snazi te Prisutnosti, i „da ga time ja potvrđujem“, priznajem kao „mjerodavna čovjeka“, koji mora zahvatiti moj život kao kriterij, „mjerilo čovječnosti“ svakog ljudskog djelovanja“. Ja bih trebao nastojati postupati kao što On postupa».¹⁷⁷

Koja je onda prva promjena koja se u nama zbiva, prva novost koja započinje kad se »pokorimo« Kristovu imenu, povrđujući ga kao mjerilo čovječnosti svakog našeg djelovanja? Nadasve »svijest da naš život ovisi o Drugome i u službi je tome Drugome! Naš život, kad se ujutro ustanemo i pijemo kavu s mlijekom, kad zavrnmemo rukave da uredimo kuću, kad idemo na posao, bilo o kakvom poslu se radi, bez razlike, naš život ovisi o nečemu drugom, većem, neusporedivo većem u čijoj je službi».¹⁷⁸

To je, tvrdi Giussani, prvi, bitni učinak koji Krist kao čovjek, kao uzor života, kao mjerilo, kriterij djelovanja, mora u nama proizvesti. »Svijest da pripadamo nečemu većem, da pripadamo Ocu. Čovjek to jasno nasluti kad shvati da je cijela Kristova egzistencija „u službi Oca“, ona je „vlasništvo Oca“, „Očeva je“.¹⁷⁹ »Otac«, to je bitna riječ.

¹⁷⁶ J. Ratzinger, *Uvod u kršćanstvo*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1988, str. 64-65.

¹⁷⁷ L. Giussani, *La convenienza umana della fede*, op. cit., str. 126-127.

¹⁷⁸ *Isto*, str. 127.

¹⁷⁹ *Isto*.

U vremenu u kojem živimo, nakon što nas je korona virus sve učinio jednodušnima u svijesti da smo krhki, ranjivi, ovisni o onome što se događa, važnost tih riječi izlazi na vidjelo s njihovom obnovljenom i dramatičnom očevidnosti.

Upravo tu presudnu važnost pozivanja na „Oca“ »naslutio je nejasno Filip, kad je zapitao Krista jednu uru prije nego je uhićen: „Nastavljaš nam govoriti o Ocu, pokaži nam jednom zauvijek tog Oca i bit ćemo zadovoljni!“ Shvaćao je da ta riječ radikalno mijenja način na koji ljudi shvaćaju sebe, da je ona u korijenu svake stvari, da obuhvaća obzor svega, jer Otac je obzor svega, korijen svega, neizmjereno više od najbliže usporedbe koju bismo mogli učiniti: one tek začetog djeteta za koje je sveobuhvatni obzor, sveobuhvatni korijen uterus njegove majke (majke ili oca svejedno je)«. Ovdje je naime riječ o vrhunskom očinstvu, potpunom i trajnom. »*Tam pater nemo*, nitko nije toliko otac, On je jedini Otac, cijeli naš život ovisi o Njemu, pripada Njemu. „Filipe, tako si dugo sa mnom i još ne razumiješ? Tko vidi mene, vidi Oca“. To je razlog bezgranične nježnosti i divljenja koje je Dostojevski osjećao za Krista, jer u Sinu je prisutan misterij Oca kojem pripadamo i koji nam u Sinu postaje blizak«. ¹⁸⁰

Da ukaže na bliskost kojom nam prilazi Misterij, onaj nedokučivi izvor iz kojega trenutak za trenutkom izvire svemir, moje „ja“, kao „ja“ svakoga od nas, kojem konačno pripada svako stvorenje, »„otac“ je najmanje daleka riječ koju možemo koristiti: otac i majka su najbliži simboli, najbliži znakovi te bliskosti. No, Bog je postao jedan među nama. Ono što nam Krist, kao uzor

¹⁸⁰ *Isto*, str. 128.

čovječnosti, kao mjerilo ljudskosti donosi, je ta duboka svijest (koja nas stalno prožima sve više), da pripadamo nečemu većemu čemu možemo reći „Oče“. Mi to trebamo prepoznati u svom radu koji postaje snažan, spremniji na žrtvu, i u svojim odnosima koji postaju ispunjeni milosrđem i ljubavi prema bližnjemu«. ¹⁸¹

Koji put je Otac izabrao da nas uvede u duboki i bliski odnos sa sobom? Poslao je svoga Sina stvarajući iz njega prisutnost koju možemo sresti, kako bismo u Sinu koji je po Duhu Svetome ¹⁸² postao čovjek, mogli „vidjeti“ na kakav bliski odnos s Njime smo pozvani i kakvu novost to donosi u način gledanja i postupanja sa svime.

Kako je čovjek Krist one koji su ga čuli govoriti i vidjeli djelovati, uveo u svijest pripadnosti Ocu? Svaki njegov gest, svaka njegova riječ, svaki njegov pogled bio je prožet, oblikovan sviješću Oca, svjedočio je svijest o Ocu. Krist kao čovjek bio je potpuno određen tom sviješću tako da je mogao reći: „Ja i Otac jedno smo“ (Iv 10, 30). Svakome tko bi ga zaustavio dok je hodao, dok je govorio s apostolima, dok je jeo i tko bi ga zapitao: „Što ispunjava tvoju svijest u ovom trenutku?“, on bi rekao „Otac“. „Hraniti mi se valja jelom koje vi ne poznajete. Jelo je moje vršiti volju onoga koji me posla“ (Iv 4, 32-34). Život je vršiti njegovu volju«. Giussani dodaje na to, govoreći o sebi i o nama, bilo što da radimo, bilo koji put da slijedimo: »Moj život je vršiti njegovo djelo, ne zato što sam svećenik;

¹⁸¹ *Isto.*

¹⁸² »Ono što [Isus] govori o Ocu i o sebi-Sinu izvire iz one punine Duha koja je u njemu i koja se izliva u njegovo srce, prožima njegovo „ja“, nadahnjuje i oživljava iz dubine njegovo djelovanje« (Ivan Pavao II, Apostolska pobudnica, *Dominum et vivificantem*, 21).

za mene je potpuno isto kao za tebe koja se daktilografkinja!»¹⁸³

Kristovo iskustvo je iskustvo s kojim smo se svi pozvani usporediti i poistovjetiti, prema njemu trebamo gledati. Kad bi nas netko sad dok hodamo putem zaustavio i zapitao: »Što ispunjava tvoju svijest ovog trenutka?«, što bismo odgovorili? Da bude jasno, nije riječ o tome da samo ponavljamo određene riječi, već da otkrijemo što doista ispunjava našu svijest dok živimo.

Što znači biti svjestan Oca? Tko je Otac? Otac je izvor cijele stvarnosti, ono od čega sve proizlazi i potječe, poljski cvijet kao lice ljubljene osobe. Kakva je veza između svijesti koju Krist ima o Ocu i njegova odnosa sa stvarnošću? Zašto je za nas kao ljude važno živjeti svoj život u odnosu s Ocem?

U Kristu nam je postao blizak taj odnos sa stvarnosti koji odgovara srcu, zadovoljava nas i ispunjava, a ne razočarava. Za to smo stvoreni. »Razum bi trebao prirodno prepoznati da stvarnost proizlazi iz Misterija. Upravo u priznavanju stvarnosti kakva ona jest, to jest kakvu je Bog htio, a ne skučenu, svu izjednačenu, bez dubine, potrebe „srca“ nalaze ono što im odgovara i potpuno se ostvaruje mogućnost razuma i ljubavi koja mi jesmo. Razum, naime, zbog svog izvornog dinamizma može dosegnuti puninu jedino ako prepozna da je stvarnost ukorijenjena u Misteriju. Ljudski razum dosiže svoj vrhunac, dakle uistinu je razum kad prepozna stvarnost kao ono što ona uistinu jest, to jest da proizlazi od Drugoga.«¹⁸⁴

¹⁸³ L. Giussani, *La convenienza umana della fede*, op. cit., str. 128-129.

¹⁸⁴ L. Giussani, *Utirati tragove u povijesti svijeta*, op. cit., str. 24.

Prepoznati da stvarnost proizlazi iz Misterija nije iluzija svojstvena vizionarima, autosugestija, već je vrhunac istinske upotrebe razuma i privrženosti. Koliko nam je to doista blisko? Koliko puta smo prepoznali Misterij posmatrajući našu svakodnevnu stvarnost? Nije riječ o osobitoj nadarenosti. Prepoznati stvarnost kao znak Misterija moguće je svima, kao što potvrđuje sveti Pavao u poslanici Rimljanima: »Jer što se o Bogu može spoznati, očito im je: Bog im očitova. Uistinu, ono nevidljivo njegovo, vječna njegova moć i božanstvo, onamo od stvaranja svijeta, umom se po djelima razabire tako da nemaju isprike«. ¹⁸⁵

Ali, iako je svakome moguće, ne znači da je samo po sebi jasno. Naprotiv. Ono što bi trebalo biti koliko blisko našem razumu (čija je narav da dokuči smisao stvarnosti), toliko u skladu s našom slobodom, povijesno nam izgleda daleko i maglovito; ne uspijevamo to vidjeti i potvrditi. Uostalom, kad nam se dogodi da prepoznamo stvarnost kao znak Misterija, zadivljeni smo. To pokazuje da nam to iskustvo nije uobičajeno. Puno više smo navikli na drukčiji stav prema stvarnosti, onaj koji smatra da je njezino postojanje očito.

Kakvo je Isusovo svakodnevno iskustvo s osobama, stvarima, događajima koje nam evanđelja ukazuju? Isus doživljava cijelu stvarnost kao događaj. »Dinamika događaja opisuje svaki trenutak života: poljski cvijet koji „Otac zaodijeva bolje nego Salomon“ je događaj; ptica koja padne – „Otac nebeski to zna“ – je događaj; „vlasi s glave koje su izbrojane“ su događaj. Čak i nebo i zemlja koji postoje već milijunima godina su događaj, događaj koji je i danas novost, jer nikad se ne može do kraja obja-

¹⁸⁵ Rim 1, 19-20.

sniti njihovo postojanje. Nazirati u odnosu sa svakom stvari nešto drugo znači da je sam odnos događaj«. ¹⁸⁶

Teško da nas Isusov pogled na stvarnost koji evanđelja opisuju ne iznenadi i ne privuče. Njegov pogled svjedoči način pristupanja stvarnosti koji je ne uništava i ne ograničava, on utjelovljuje i svjedoči istinski, cjeloviti odnos sa svakim aspektom stvarnosti. Način na koji Isus gleda sve – cvijet u polju, pticu koja pada, osobu koja pati – svjedoči njegovu bliskost s Božjim Misterijem kako ga on doživljava u ovom trenutku, i ujedno uvodi i nas u tu bliskost. Sve se može živjeti kao događaj, znači kao nešto što sad (konačno) proizlazi iz Misterija.

Što je Isusu omogućavalo da tako intenzivno živi stvarnost? Njegov odnos s Ocem! Da se vratimo na već korištene izraze, Isus svoju nadu nije polagao u potvrdu sebe, u vlastitu kreativnost, već u odnos s Ocem (ni čuda nisu nikada dokaz njegovih sposobnosti, ona uvijek upućuju na Oca. Isus čini čuda kako bi svatko mogao prepoznati Oca i priznati da ga je Otac poslao). Način na koji je on živio kao čovjek nije bila potvrda sebe, nego poslušnost volji Oca. Stalni odnos s Ocem kojega je on u svakom trenutku bio potpuno svjestan, omogućavao mu je da sve živi s neusporedivim intenzitetom. U čovjeku Kristu savršeno je izražen sadržaj riječi Romana Gurdini: »U iskustvu velike ljubavi [...] sve što se događa postaje dio tog odnosa«. ¹⁸⁷

Ništa nije Isusa ispunjavalo toliko kao Otac. »Ja i Otac jedno smo«. ¹⁸⁸ Ni zlo kojem je bio podvrgnut nije

¹⁸⁶ L. Giussani, *Utirati tragove u povijesti svijeta*, op. cit., str. 22.

¹⁸⁷ R. Guardini, *L'essenza del cristianesimo* (Bit kršćanstva), Morcelliana, Brescia 1980, str. 12.

¹⁸⁸ Iv 10, 30.

ga moglo udaljiti od Oca. Štoviše, upravo tu se vidi snaga njegova odnosa s Ocem koja ga vodi tome da se pouzda izvan svake mjere. »To izvorno pouzdanje u Oca, koje ne narušava ni trag nepovjerenja, temelji se na zajedništvu Duha Svetoga s Ocem i Sinom: Duh Sveti u Sinu održava živim nepokolebivo pouzdanje zbog kojega bilo kakav stav Oca – čak i ako je osobno odvajanje koje postaje napuštanje – uvijek će biti izraz ljubavi, na koju Sin, koji je čovjekom postao, mora odgovoriti ljudskom poslušnošću.«¹⁸⁹ Tu je korijen Kristove pobjede nad ništavilom. Način na koji Sin živi je pobjeda nad ništavilom.

U svemu što čini, Sin svjedoči svoj odnos s Ocem. »Tko u mene vjeruje, ne vjeruje u mene, nego u Oca koji me posla.«¹⁹⁰ Sve, svaki njegov čin, svaka riječ upućuju na Oca, na Misterij. Svaki Isusov pogled, svako njegovo djelovanje ispunjeni su tom Prisutnošću. Ili da rečemo riječima don Giussanija (koje sam odlučio ponavljati svaki put kad je to moguće): »Taj čovjek, Isus iz Nazaret, prožet Otajstvom Riječi i stoga zahvaćen samom Božjom naravi (premda je po izgledu bio apsolutno jednak svakome čovjeku), tog čovjeka nisu vidjeli izvršiti ni jedno jedino djelo a da pri tome oblik djela ne svjedoči svijest o Ocu.«¹⁹¹ Inzistirajući na onome što obilježava samosvijest čovjeka Isusa, Giussani ponovno citira riječi Ivanova evanđelja: »«Jelo je moje vršiti volju onoga koji me posla i dovršiti djelo njegovo«. Ili:

¹⁸⁹ H.U. von Balthasar, *Se non diventerete come questo bambino* (Ako ne postanete kao ovo dijete), Piemme, Casale Monferrato (AL) 1991, str. 31.

¹⁹⁰ Usp. Iv 12, 44.

¹⁹¹ L. Giussani, »Un uomo nuovo« (Novi čovjek), *Tracce-Litterae communionis*, br. 3/1999, str. VII-IX.

„Otac moj uvijek radi, ja također uvijek radim“. Isusov život je kao stalno oponašanje, kao ogledalo; u njegovoj svijesti stalno se odražava Otac. „Ja sam od sebe ne mogu učiniti ništa: kako čujem tako sudim“, kako čujem u mojoj svijesti, „sud je moj pravedan jer ne tražim svoje volje, nego volju onoga koji me posla“.«¹⁹²

Isus je živio svjestan da cijela njegova vrijednost ovisi o odnosu s Ocem. Izvan tog odnosa ništa ne bi trajalo, ništa ne bi bilo čvrsto i postojano. Otac, odnos s Njim davao je svemu dubinu i smisao: »Dijete Isus divi se sigurno svemu [...], od najmanjeg cvjetića do beskrajnog neba. Ali to divljenje ima svoj korijen u beskrajno dubljem divljenju vječnog Sina: u apsolutnom Duhu ljubavi on je zadivljen zbog same ljubavi koja svime vlada i sve nadvisuje. „Otac je veći od mene (Iv 14, 28)“.«¹⁹³

2. Nasljedovati Isusa: biti djeca

Kako taj pogled na svijet i na sebe može svakome od nas danas postati blizak? U Isusovu društvu. U našem je interesu da naučimo Isusov pogled na stvarnost jer »ako čovjek ne gleda svijet kao nešto „dano“, kao događaj, znači ako ne polazi od toga da Bog djeluje i dariva mu taj svijet u svakom trenutku, onda svijet gubi svoju privlačnost, mogućnost iznenađenja, to jest prestaje biti poziv čovjeku da pristane uz poredak i svrhu stvarnosti«. ¹⁹⁴ Naprotiv, kad se stvarnost prepoznaje

¹⁹² L. Giussani, *La convenienza umana della fede*, op. cit., str. 129.

¹⁹³ H.U. von Balthasar, *Se non diventerete come questo bambino*, op. cit., str 45-46.

¹⁹⁴ L. Giussani, *Utirati tragove u povijesti svijeta*, op. cit., str. 22-23.

kao događaj, kao nešto što izvire iz Misterija, život dobiva nevjerojatan intenzitet: »Kakav intenzitet života, kako veliko obećanje očekuje onoga koji, trenutak za trenutkom, proniče odnos svake stvari s porijeklom! Svaki trenutak ima vječni odnos s Misterijem i zato se ništa ne gubi. Postojimo za to i u tome je naša sreća.«¹⁹⁵

Odnos s Ocem ispunja svaki trenutak, čak i onaj najnestalniji, pozitivnošću i smislom. Toga moramo biti svjesni. Ne postoji trenutak / koji nas snagom stoljeća ne pritišće; život u svakom otkucaju srca / ima strahovitu mjeru vječnosti.«¹⁹⁶ Ako nije tako sve se ruši i besmisao pobjeđuje. Zato nam upravo nasljedovanje Isusa najviše odgovara. Slijedeći možemo vidjeti da se njegovo obećanje obistinjuje: »Tko me slijedi imat će stotruko ovdje«. U Isusovom društvu istinski odnos sa stvarnošću postaje postojano iskustvo, religioznost (shvaćena kao odnos s Misterijem koji se u svim okolnostima potvrđuje i svjesno živi) može postati iskustvo svakog trenutka, iz čega proizlazi neprekidna promjena života.

S Kristom ne gubimo ništa, jer Krist nam omogućuje da uđemo u bliski odnos s Ocem. »Nakon mnogih naših razgovora, mnogih druženja, možemo početi osjećati kakav intenzitet, kakvu plemenitost, lakoću života, u kako drukčiji život nas to uvodi! [...] „Siđoh s neba ne da vršim svoju volju, nego volju onoga koji me posla. A ovo je volja onoga koji me posla: da nikoga od onih koje mi je dao ne izgubim“. Da nikoga ne izgubim. Isus je mislio na apostole, na učenike, ali može-

¹⁹⁵ *Isto*, str. 24.

¹⁹⁶ A. Negri, »Tempo«, u Id, *Mia giovinezza* (Vrijeme, Moja mladost), Bur, Milano 2010, str. 75.

mo proširiti značenje te rečenice. Očeva volja je da ne izgubim ništa od onoga što mi je dao: svaki trenutak, svaku životnu okolnost, svaki izazov, sve što sam trebao učiniti. To je intenzitet koji živim spontano, sve spontanije, nije nikakvo umišljanje«. ¹⁹⁷

Taj intenzitet svjedoči Bonhoeffer u jednom od pisma napisanih u zatočeništvu koje je završilo njegovom smrću, zbog njegova otpora prema nacional socijalističkom režimu: »Ne brinite se, draga braćo / za ono što vas mori / što vam nedostaje / sve ću vam to ja vratiti“. Što znači to „sve ću vam vratiti“? Ništa nije izgubljeno, u Kristu je sve pohranjeno, sačuvano, očito u promijenjenom obliku, providnom i jasnom [...]. Krist nam sve vraća, i to u prvotnom stanju kakvo je Bog u početku htio, ne izobličenom našim grijehom«. ¹⁹⁸

Svaka okolnost može sadržavati novost koju je Krist donio u svijet. Ali da se to dogodi nije dovoljan naš napor – što ne znači da nije potrebna naša sloboda –. Pogledajmo izbliza što znači nasljedovati Krista. Kakav put nam Isus svjedoči? Ne napor, već sinovski odnos. Da budemo sinovi i kćeri. Isus nas uči što znači biti djeca svjedočeći nam način na koji je On sin. Put punine na koji on ukazuje nije put naših sposobnosti već sinovstva.

Sveti Pavao podsjeća kršćane prvobitne crkve na izvor te bliskosti: »A budući da ste sinovi, odasla Bog u srca vaša Duha Sina svog koji kliče: „Abba! Oče!“¹⁹⁹ Ili: »Ta ne primiste duha robovanja da se opet bojite,

¹⁹⁷ L. Giussani, *La convenienza umana della fede*, op. cit., str. 129-130.

¹⁹⁸ D. Bonhoeffer, *Resistenza e resa. Lettere e scritti dal carcere* (Otpor i predaja. Pisma i zapisi iz zatvora), Paoline 1988, Cinisello Balsamo (MI), str. 238-239.

¹⁹⁹ Gal 4, 6.

nego primiste Duha posinstva u kojem kličete: „Abba! Oče!“²⁰⁰ Benedikt XVI objašnjava: »Postavši čovjekom poput nas, utjelovljenjem, smrću i uskrsnućem, Isus nas prima u svoje čovječstvo i u samo svoje biće Sina, tako da i mi možemo postati dionicima iste pripadnosti Bogu. Sigurno da to bogosinovstvo nema onu Isusovu puninu: mi to moramo postajati sve više, kroz čitav naš kršćanski život, moramo rasti sve više u nasljedovanju Krista, u zajedništvu s njim da bismo još dublje ušli u odnos ljubavi s Bogom Ocem, koja predstavlja oslonac i daje pravi smisao životu. To je ona temeljna stvarnost koja nam se otkriva kada se otvorimo Duhu Svetom i on nam pomogne obraćati se Bogu govoreći mu: „Abba!“, Oče!“ Mi smo doista u posinstvu s Isusom otišli dalje od stvaranja; stvarno smo ujedinjeni u Bogu i sinovi i kćeri smo na novi način, u novoj dimenziji²⁰¹. Doista, ističe Heinrich Schlier, biti u Isusu Kristu »nama se očituje, za nas postaje prisutno i pristupačno iskustvu, postaje iskustvo u sadašnjem trenutku u Duhu [...]. U Duhu se naime Isus Krist očituje i postaje pristupačan iskustvu«²⁰².

To nastajanje (rađanje) sinova na osobito privlačan način opisuje Isacco della Stella u svojim propovijedima: »Što sluga želi više od toga nego da postane sin? Tko bi se, braćo i sestre, jedva usudio to vjerovati kad dobrota Božja ne bi to omogućila i obećala?²⁰³ Malo dalje: »Kao što smo ti i ja jedno, neka oni budu jedno s

²⁰⁰ Rim 8. 15.

²⁰¹ Benedikt XVI, *Opća audijencija*, 23 svibnja 2012.

²⁰² H. Schlier, *Linee fondamentali di una teologia paolina* (Bitne crte teologije svetoga Pavla), Queriniana, Brescia 2008, str. 156.

²⁰³ Isacco della Stella, »Sermone V«, in *Pensieri d'amore* (Ljubavne misli), Piemme, Casale Monferrato (AL) 2000, str. 102.

nama. To je smjer u kojem sluga napreduje, gdje se neprijatelj miri da bi od neprijatelja postao sluga, od sluge prijatelj, od prijatelja sin, od sina nasljednik, još više od nasljednika postaje jedno s izvorom nasljedstva: na taj način neće biti lišen samoga sebe kao što neće moći biti lišen nasljedstva koje je sam Bog«. ²⁰⁴

Naša je greška u tome da mislimo da je Isus drukčiji jer posjeduje veću sposobnost koja mu omogućuje da čini ono za što mi nismo u stanju, to jest da živi ne podliježući ništavilu. Isus doista ne propada, ne podliježe ništavilu jer živi zahvaljujući Ocu. To je njegova jedina snaga: »Ja živim po Ocu«. ²⁰⁵ Njegova različitost ne sastoji se u sposobnosti da bude On sâm na autonoman način. Njegova različitost je u tome da je on Sin. U tome je sva kvalitativna različitost Krista.

Sadržaj njegove svijesti sebe je odnos s Ocem. »Tko sam od sebe govori, svoju slavu traži« [potvrdu sebe] – a to nas ubija: dovoljno je pomisliti na trenutke kad međusobno raspravljamo – „a tko traži slavu onoga koji ga posla, taj je istinit“. (Iv 7, 18) On ne pokušava braniti vlastito gledište, već skromno i ponizno traži istinu, nastojeći dokučiti „mišljenje“ Onoga koji ga je poslao«. ²⁰⁶

Što znači da ne želimo braniti vlastito gledište? To je stav koji je drukčiji od savjesti. »Riječ „savjest“ na ustima kršćanina ima potpuno drugi smisao od smisla koji joj daje moderni čovjek. Kad moderni čovjek govori o savjesti („ja slijedim svoju savjest“) on misli na mjesto gdje on stvara svoje misli i mišljenja i gdje

²⁰⁴ *Isto*, str. 110.

²⁰⁵ Iv 6, 57.

²⁰⁶ L. Giussani, *La convenienza umana dalle fede*, op. cit., str. 130.

zahtijeva pravo da potvrdi ono što misli i osjeća. Savjest se shvaća kao izvor vlastitih mišljenja i kriterija«. Za kršćanina je naprotiv savjest »mjesto gdje on traži i sluša istinu Drugoga. Zato je kršćanin prirodno ponizan. Kad je nešto jasno on je posve siguran, ali ponizan. Spreman je uložiti svu svoju snagu za traženje, za nešto što je „čuo“, kao što stoji u evanđelju svetoga Ivana: „Onaj koji me posla istinit je, i što sam čuo od njega, to ja zborim svijetu“ (IV 8, 26). Mi govorimo ono što smo čuli«. ²⁰⁷

Slušati istinu od Drugoga, reći ono što smo čuli od Drugoga, možda je naporan i čudan stav? Ne, kaže Giussani, misleći na odrasle osobe kojima se obraća: »Vi to radite stalno ili barem vrlo često«. Lijepo je da ste svjesni da upravo to radite kad svojoj djeci ili prijateljima (nema razlike) govorite ili preporučate neke stvari. Ponekad se možda iznenadite da svojoj djeci možete reći: »Onaj koji me potiče da to govorim istinit je, i ja govorim ono što sam od njega čuo. Govorim sinu ono što sam od njega čuo«. ²⁰⁸ Kad u odnosu s djecom vlada ta nova svijest, »kakav spokoj, kakvo pouzdanje, kakav mir onda vlada! Onda ste slobodni čak i čuti odgovor koji će vam sin dati. Kad je naprotiv naše mišljenje najvažnije, pod svaku cijenu hoćemo ostati jači«. ²⁰⁹ To su vrlo konkretni znakovi počinje li nova svijest proistekla od Krista zahvaćati cijelo naše biće.

Presudno je dakle da nam svijest o Ocu stalno postaje sve bliža kako bi svatko od nas mogao s Isusom reći: »Onaj koji me posla sa mnom je« (Iv 8, 29). To

²⁰⁷ *Isto*, str. 130-131.

²⁰⁸ *Isto*, str. 131.

²⁰⁹ *Isto*.

iskustvo s vremenom raste, pod uvjetom da ne prestanemo napredovati putem koji nam pokret stalno otvara, kao što smo rekli. »Pokušajmo zamisliti osobu, čovjeka, koji deset, sto, tisuću puta na dan obnovi svijest da je Onaj koji ga je poslao, dakle onaj koji ga stvara, Misterij koji ga je stvorio, s njime, da je Bog s njime. Vedrina nekih lica monaha i monahinja ima tu svoj korijen. Ali tu je i korijen impresivnog pouzdanja koje izražavaju lica mnogih naših prijatelja, jer oni tako žive među nama«. ²¹⁰

Ta svijest, korak po korak, oblikuje svaki trenutak, svaki pogled, način na koji pristupamo svemu. »Dolazim od Boga, ne od sebe!« To ne govorim vama, nego sebi«, ističe Giussani, dok na to podsjeća. »Svatko mora sebi reći: „Ne dolazim od sebe, izašao sam od drugoga. Zato moram vršiti djela onoga od koga sam proizašao, njega moram slušati, gledati i nasljedovati. Da se netko u bilo kojem trenutku svog života približio tom mladiću ili tom čovjeku, Isusu iz Nazareta i zapitao ga: „Na što misliš?“, on bi odgovorio: „Na Oca“, ali ne zaboravljajući pri tome sve drugo. Doista misliti na Oca i misliti ili se zanimati za drugo nije u suprotnosti. »Misliti na Oca istinski je način na koji razmišljaš o stvarima; to je pravi način da gledaš svoju ženu, svoga muža, djecu, posao, dobro i zlo što se čovjeku događa, samoga sebe«. ²¹¹

Isus nam objavljuje Misterij kao Oca. On nas uči da rečemo: »Oče naš«. Pronicati trenutak za trenutkom odnos svake stvari s porijeklom znači pronicati prvenstveno odnos svega s Ocem. To nam omogućuje da sve

²¹⁰ *Isto*, str. 132.

²¹¹ *Isto*.

stvari vidimo u njihovoj istinu, cjelini i njihovom značenju. »Mislite li doista da nas odnos s Misterijem, s Ocem, stoga nasljedovanje Krista, kao što je Isus govorio, sprječava da gledamo čovjeka, ženu, djecu, cvijeće i sve drugo? Ne, omogućuje nam da ih gledamo na sto puta intenzivniji i istinski način. Tako, premda mučajući, shvaćamo da je tu istina; čak i mučajući shvaćamo da istina dolazi iz tog odnosa«. ²¹²

3. Zlo je zaborav

Odnos s Ocem ne odvraća pažnju od stvari, ne briše ih, već ih naprotiv ispunja smislom. Misлити na Oca istinski je način da mislimo na sve. To je konačno doista istinski pogled. Onda sve dobiva važnost, jedinstveni intenzitet. Konačno se potvrđuje vrijednost trenutka, odnosa s drugima, rada, stvarnosti, okolnosti, vlastite patnje i patnje drugih.

Znakovi ovog istinskog postupanja sa svime su sloboda, mir, nepokolebiva sigurnost, povjerenje, potpuno predanje (»Oče, u tvoje ruke predajem duh svoj«). Tjeskoba nas više ne svlada, nismo više određeni uspjehom svoje kreativnosti, strah i nesigurnost više ne dominiraju. »Zašto se onda mučiti kad je puno jednostavnije slušati?« ²¹³ kaže Claudel, stavljajući te riječi na usta Anne Vercors u *Navještenju Marijinom*.

Pa ipak, koliko laži i predrasuda u našem mišljenju, našem načinu postupanja sa sobom, s drugima i sa

²¹² *Isto*.

²¹³ P. Claudel, *Navještenje*, Knjižara svetoga Ćirila i Metoda, Zagreb 1971, str. 140.

stvarima. Odakle to dolazi, pitamo se. I odmah odgovaramo: od grijeha, ali često ne znamo u čemu se stvarno sastoji grijeh. Odmah pomislimo na pomanjkanje energije, snage volje, dosljednosti. To je znak moralizma koji poput sjene prati ono što živimo i tako pomračuje mnoge naše dane.

Pokušajmo dublje razmotriti pitanje ne dopuštajući da nas moralizam odmah skrene s puta. Giussani kaže: grijeh je »doslovno pomanjkanje svijesti o Ocu, drugim riječima više se ne trudimo da tu svijest održimo živom«. Doista, »ako sam vezan za ovog „većeg od mene“ [...], ako je moja narav da to živim svjesno, onda je zlo u tome da napustim svijest o tome odnosu! Loše postupa čovjek koji napusti svijest o tom odnosu. [...] Pravo zlo je u tom zaboravljanju. Kako je onda važna jutarnja i večernja molitva! Kako je važno moliti Oče Naš! Prisilimo se da je polako izgovorimo, važući riječi: da barem jedan trenutak u dvadeset četiri sata postanem čovjek, jer to onda utječe na sve ostalo!«²¹⁴

Istinski problem nije nadasve pomanjkanje energije, snage volje, dosljednosti, već zaborav, odsutnost bliskosti s Ocem. Nije pitanje sposobnosti. Kad nam nedostaje svijest o Ocu, to jest svijest da smo djeca, skućimo smisao života; on postaje isključiva potvrda sebe samih, znači da sve činimo »za prolazni cilj koji sve raspline u ništavilu. Ako živimo samo za sebe sve se raspline u ništavilu. Devedeset posto, ili ispravnije svim našim djelima prijeti ta strahovita sudbina protiv koje moramo napredovati«. Zato, ako u nama ne raste svijest da je naš život u službi nečega većeg i

²¹⁴ L. Giussani, *La convenienza umana della fede*, op. cit., str. 134.

koja s vremenom »ne obuhvaća sve što činimo, mi sve raspemo u ništa«. ²¹⁵

Živjeti samo za sebe isto je kao da sve raspemo u ništa, sve postaje prolazno jer nedostaje dubina, smisao. Nedostaje primjereni cilj djelovanja, onoga što treba učiniti. Život je sveden na njegov vanjski izgled, sve postaje ravno: jelo, piće, osnivanje obitelji, rad, slobodno vrijeme itd. Konačno ne preostaje ništa za što vrijedi živjeti, ništa što nas može privući i dati stvarima smisao. Vrijednost stvari, naime, ovisi o smislu koje one imaju i o svijesti s kojom ih živimo.

Giussani nam predlaže jednu značajnu epizodu iz prvih godina njegova nastavničkog rada. »Sjećam se – to sam ispričao na samom početku svog djelovanja kao nastavnika religije – neposredno nakon rata, dok su još postojali vagoni za stoku, jednom sam se vraćao iz San Rema gdje sam bio po nalogu Caritasa Milana (kojim je upravljao mons. Bicchierai). Vozio sam se u prvom razredu, ali i u prvom smo sjedali jedan na drugome. Pored mene je sjedio vrlo otmjeni gospodin, vjerojatno star oko 70 godina. Ispričao mi je da je bio u San Remu kako bi dao veliki prilog nekom samostanu. Potom je dodao: „Pogledajte, ja sam u životu postigao sve što sam želio, jer posjedujem desetine tvornica i industrijskih pogona“. Nije mi rekao ime, ali očito je bio veliki industrijalac. »Ali sad, kad sam dospio do sedamdesete, pitam se jesam li lakoumno potrošio svoj život«. ²¹⁶

Kako mi danas možemo naučiti tu prisnost s Misterijem, s Ocem i stoga odnos sa stvarnošću koji je Isus

²¹⁵ *Isto*, str. 135.

²¹⁶ *Isto*, str. 135-136.

donio u povijest? Na koji način možemo spriječiti da podlegnemo napasti nihilizma, sumnji imaju li stvarnost i mi sami konačni smisao, je li stvarnost uistinu pozitivna. Što je danas u stanju proizvesti ljude koji su djeca poput Isusa?

DJECA U SINU

Vidjeli smo da je Kristovom sviješću dominirala misao na Oca, njegova svijest bila je definirana sviješću o Ocu. Ako dakle slijedimo Krista, ako odlučimo da ga slijedimo, »svijest o Bogu mora prožimati sve što činimo; polako, s vremenom, to postaje navika. [...] Misao na Boga je nešto što je u svemu, znači podudara se s načinom na koji gledamo sve, svoju ženu, sebe same, dobro i loše. Tako dobro ne može postati razlog ponosa a zlo ne postaje očajanje«. ²¹⁷

Tu može iskrsnuti pitanje. Isus je uveo učenike u svijest njegova odnosa s Ocem: »Onima koji ga primiše dade moć da postanu djeca Božja«. ²¹⁸ Tko nas danas uvodi u tu svijest? I dalje je Krist koji nas uvodi u odnos s Ocem. Kako?

1. Preko zajednice vjernika. Karizma

Kao što smo već podsjetili, ²¹⁹ Krist uđe u moj život i privuče me k sebi preko određene, posebne prisutnosti, preko konkretnog tijela, uvjerljivog susreta u kojem mogu doživjeti isto iskustvo odnosa s Njim kao prvi

²¹⁷ L. Giussani, *La convenienza umana della fede*, op. cit., str. 133-134.

²¹⁸ Iv 1, 12.

²¹⁹ Pgleđaj ovdje, str. 56-64.

koji su ga sreli. U Sinu dakle, u odnosu s Kristom prisutnim sad i ovdje, postajemo djeca, učimo reći: »Oče«, prepoznati Misterij koji nas stvara kao »Oca«. *Abba* je izraz koji Isus koristi: on izražava bliskost u odnosu s Ocem koja je dotad bila nezamisliva.

Kao prije dvije tisuće godina i mi postajemo »djeca u Sinu« po vjeri i krštenju u kojem primimo Duha Svetoga, Kristova Duha, »dragocjeni i nužni dar koji nas čini djecom Božjom«. ²²⁰ Mi postajemo članovi Kristova tijela koje je Crkva, »narod okupljen po jedinstvu Oca, Sina i Duha Svetoga«, po lijepom opisu svetoga Cipriana na koju nas podsjeća *Lumen Gentium* 4. Taj narod je obogaćen »hijerarškim i i karizmatičkim darovima«, datima da na razne načine doprinesu njezinoj izgradnji i njezinom poslanju. Poslanica Kongregacije za vjeru *Iuvenescit Ecclesia* o odnosu između hijerarhijskih i karizmatičkih darova podsjeća na načelo »subitnosti« tih darova koje je formulirao Ivan Pavao II; tekst citira i papu Benedikta XVI kad tvrdi da »su u Crkvi bitne institucije karizmatičke, a s druge strane moraju se i karizme na jedan ili drugi način uključiti u instituciju kako bi imale dosljednost i kontinuitet. Tako obje dimenzije, rođene iz istoga Duha Svetoga za isto Tijelo Kristovo djeluju zajedno kako bi Misterij i spasilačko djelo Krista postali prisutni u svijetu«. ²²¹

I pokreti i nova udruženja rođeni iz dara karizme Duha predstavljaju značajno svjedočanstvo kako Crkva ne raste »kroz prozelitizam, već „privlačnošću“«. ²²²

²²⁰ Benedikt XVI, *Opća audijencija*, 23 svibnja 2012.

²²¹ Kongregacija za doktrinu vjere, *Poslanica Iuvenescit ecclesia*, 10.

²²² Papa Franjo, *Apostolska pobudnica, Evangelii gaudium*, 14.

Papa Franjo stalno ponovno podsjeća ove nove stvarnosti na otvorenost poslanju, na potrebnu poslušnost pastirima i na činjenicu da su oni dio Crkve, jer »unutar zajednica niču i cvjetaju darovi kojima nas Otac obasipa; upravo unutar zajednica učimo ih prepoznati kao znak njegove ljubavi za svu njegovu djecu«. ²²³

Mi pripadamo Bogu, Ocu, »Njegovi« smo u najradikalnijem smislu riječi, znači Njegova smo stvorenja. Ali naša pripadnost stvorenja »ostala bi samo zagonetna i prolazna ideja da nam nije bila jasno objavljena u Kristu [u njegovu duhu]: „Boga nikada nitko ne vidje: Jedinorođenac – Bog – koji je u krilu Očevu, On ga obznani“«. Samo u pripadnosti Bogu koji je čovjekom postao i ušao u povijest, naša potpuna ovisnost, činjenica „da smo stvoreni“, postaje jasna«. ²²⁴ Mi pripadamo Kristu, »ne ideji koju o Kristu imamo, već stvarnom Kristu, onome koji u povijesti nastavlja u jedinstvu kršćana, ukoliko su ujedinjeni s papom, rimskim biskupom«. ²²⁵

Sin nam danas približava misterij Oca kroz Crkvu i postaje događaj za nas kroz milost susreta s karizmom (za nas je to bila karizma data don Giussaniju). Kristov Duh može u svojoj bezgraničnoj slobodi i fantaziji stvoriti »tisuće karizama, tisuće načina da se u Kristu objavi čovjeku. Karizma predstavlja oblik vremena, prostora, karaktera, temperamenta, psihološki, osjećajni i intelektualni oblik kojim Gospodin postaje događaj za mene, a na isti način i za druge. Taj oblik

²²³ Kongregacija za doktrinu vjere, Poslanica *Iuvenescit Ecclesia*, 10.

²²⁴ L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, *Utirati tragove u povijesti svijeta*, op. cit., str. 64.

²²⁵ L. Giussani, *La verità nasce dalla carne*, op. cit., str. 54.

se preko mene prenosi drugima, tako da se između mene i *njih* rađa poseban odnos, afinitet koji ne postoji s nikim drugim, veza bratstva koja je jača, posebna. Upravo tako Krist ostaje prisutan s nama u sve dane do svršetka svijeta, u povijesnim okolnostima koje je misterij Oca odredio i kroz koje nam omogućuje prepoznati i ljubiti Njegovu prisutnost«. ²²⁶

Karizma je dakle presudna jer »kroz nju Događaj prisutan sad i ovdje postaje očit i pokrene nas [...] ona je način kojim nam Kristov Duh omogućuje da osjetimo njegovu izuzetnu prisutnost i daje nam snage da pristanemo uz nju s jednostavnošću i ljubavlju«. ²²⁷ Karizma čini Crkvu živom i u službi je cijeloga života Crkve. »Svaki od povijesnih oblika po kojima nas Duh Sveti dovodi u odnos s Događajem Krista uvijek je „pojedinstvo“, osobiti oblik vremena i prostora, temperamenta i karaktera. Ali ta pojedinost uvijek otvara cjelini«. ²²⁸

²²⁶ L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, *Utirati tragove u povijesti svijeta*, op. cit., str. 93. U poslanici *Iuvenescit Ecclesia* čitamo: »Karizmatički darovi „dati su jednoj osobi ali mogu se podijeliti s drugima tako da s vremenom nastavljaju kao dragocjeno i živo nasljeđe, koje stvara poseban duhovni afinitet među osobama“ (Ivan Pavao II, Apostolska pobudnica, *Christifides laici*, br 24: AAS81 (1989), 434. Odnos između osobnog karaktera karizme i mogućnosti sudjelovanja u njoj izražava presudni element njezine dinamike, jer se tiče odnosa koji u crkvenom zajedništvu uvijek povezuje osobu i zajednicu (*usp. isto*, br 29: AAS81 (1989), 433-446). Karizmatički darovi mogu u praksi proizvesti afinitet, bliskost i duhovno srodstvo preko kojega se baština karizme, počevši od osobe utemeljitelja, prenosi drugima i produbljuje, rađajući istinske duhovne obitelji. Crkvena udruženja u raznim oblicima predstavljaju se kao prošireni karizmatički darovi«. (Kongregacija za doktrinu vjere, Poslanica *Iuvenescit ecclesia*, biskupima Katoličke Crkve o odnosu hijerarhijskih i karizmatičkih darova za život i poslanje Crkve, Roma, 15 svibnja 2016, 16).

²²⁷ L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, *Utirati tragove u povijesti svijeta*, op. cit., str. 94-95.

²²⁸ *Isto*, str. 94.

Papa Ivan Pavao pronicljivo je primijetio: »Originalnost karizme koja daje život jednom pokretu ne preten dira, niti to može, bilo što dodati bogatstvu *depositum fidei*, koje Crkve vjerno čuva. Ali karizma je moćan oslonac, privlačan i uvjerljiv poziv da kršćansko iskustvo živimo u potpunosti, inteligentno i kreativno. To je uvjet za pronalaženje adekvatnih odgovora izazovima i potrebama vremena i uvijek različitim povijesnim uvjetima. U tom svjetlu, karizme koje Crkva priznaje put su sve dubljem poznavanju Krista, sve potpunijeg predanja cijele osobe Kristu, povezujući se stalno sve više u zajedništvu s cijelim kršćanskim narodom«. ²²⁹

Tu dinamiku dobro sažima sljedeće svjedočanstvo: »Ušla sam u Bratstvo CL ove godine s pedeset devet godina, dakle u trenutku kad normalno sve završava, a ne počinje nešto novo. Moram prije svega reći da se, zahvaljujući mnogim rođacima, već dugo krećem u krugu pokreta. Don Giussanijeva poruka na neki me način iznenađivala. Ono što me privlačilo bila je mogućnost da nađem odgovor na svoje pitanje: "Ali ja, tko sam ja? Jesam li kršćanka kod kuće, kad ručam sa svojom obitelji, ali potom u školi postajem nešto drugo? Vjernica sam na misi, u nedjelju, ali u kinu sam netko drugi?" Kako spojiti ovo što duboko osjećam, ne kao posljedicu svog odgoja, već kao potrebu, sa svime što susrećem vani, s idejama nakon 68-e i površnim predrasudama? To me pitanje mučilo neprestano i u svakoj sredini sam pokušavala naći poveznicu koja bi dala smisla toj slagalici. To je pitanje u don Giussanijevu pozivu da "živimo stvarnost" našlo

²²⁹ Ivan Pavao II, *Poruka na svjetskom Kongresu crkvenih pokreta*, Roma 27 svibnja 1998.

prvi smjer, prvu konkretnu mogućnost odgovora. Sigurno, ono što sam upoznala kod svoga djeda i bake bio je zdrav razum, oni nisu odvajali vjeru od života, svaki njihov čin bio je posve prirodno prožet vjerom. Ja sam, naprotiv, u svojoj svakodnevici sve dovodila u pitanje i tako je sve gubilo svoju logiku. Gubitak pravca, podjela, površnost u odnosima; pazila sam da ne pritisnem na tipke koje nisu smjele odjeknuti. Ali čula sam, na neki način prislušivala sam, kako mi određeni učitelj ukazuje put; dakle rješenje je postojalo. I s time, s tim mrvicama, nastavila sam „živjeti stvarnost“. Intenzivan život, četvero djece, puno rada, puno poteškoća i puno uspjeha, ukratko pun dosljedan život. Neprekidno tražeći, jer sav taj nemir, to „djelovanje“, izražavali su traženje, želju. Bilo je to tapkanje naslijepo, kušanje mnogih puteva, svih prohodnih puteva. Prosila sam, gdje god je to bilo moguće, potvrdu, podršku, ali nisam ih nalazila. Pljeskali su mi za moju dosljednost i korili me za moju pretjeranost; sudili su mi, ali nikada nisam našla zajedništvo. Onda se dogodilo nešto nepredviđeno. Netko me pritisnuo o zid i upitao: „Ali ti, imaš li ti stvarno živoga Krista u sebi?“ Nikakav odgovor, samo pitanje. A odgovor je bio tu, preda mnom, imao je lice te osobe: živi Krist, sad i ovdje, pored mene. Ne Krist koji će biti prisutan na kraju, nego već danas, sad i ovdje. Za mene. Taj trenutak mi je promijenio život. Promijenio se moj način molitve. Moja molitva nije više skupljanje bodova, trudeći se da slijedim određene sheme, već je bliskost, slušanje, očekivanje, predanje. Moj stav prema stvarnosti se promijenio, naučila sam „živjeti stvarnost“ s tom Prisutnošću pored sebe. Iz toga proizlazi drukčiji pogled, isti po-

gled koji sam osjetila na sebi, onaj pogled koji mijenja onoga koji je pred tobom jer ti si drukčija. Sve što sam u životu pročitala i nastojala naučiti, razumjeti, sad je bilo drukčije: ne više trud nego očevidnost. A ako se produbi u zajednici, ta očevidnost za moju dušu postaje glazba koju sam uvijek tražila«.

Ako nas zajednica rođena iz karizme u Crkvi i za Crkvu dira i mi osjećamo da nas privlači, to je upravo zato jer »u njoj susret s tim Čovjekom postaje konkretno iskustvo, ona Ga odmakne od apstraktnoga i omogućí da Ga doživimo kao stvarnost od koje možemo živjeti sada. Zajednica nije ideja, govor, logika, već činjenica, prisutnost koja podrazumijeva odnos pripadnosti«. ²³⁰

2. Autoritet: očinstvo prisutno sad

Konkretna zajednica gdje se događa susret s Kristom postaje »mjesto pripadnosti našega „ja“, mjesto iz kojeg ono crpi način viđenja i poimanja stvarnosti, način da je razumno shvati i prosudi, način razvijanja ideja i planiranja, odlučivanja i djelovanja. Naše „ja“ pripada tome „Tijelu“ koje je kršćanska zajednica i u njemu crpi vrhunski kriterij da se suoči sa svime. Ta zajednica je stoga jedina koja nas osposobljava za stvarnost, omogućuje nam da je upoznamo i stvara iz nas prave ljude«. ²³¹

²³⁰ L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, *Utirati tragove u povijesti svijeta*, op. cit., str. 64.

²³¹ L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, *Utirati tragove u povijesti svijeta*, op. cit., str. 63- 64.

Sad se s don Giussanijem zapitajmo: »Koji je najvažniji čimbenik stvarnosti naroda u koji smo pozvani, stvarnosti zajednice čiji smo dio?« Evo njegovog odgovora: »Najvažniji čimbenik stvarnosti naroda je onaj koji zovemo *autoritet*«. ²³² Autoritet je najvažniji čimbenik stvarnosti naroda, jer bez autoriteta nema naroda. Autoritet je mjesto gdje postaje očito da Krist pobjeđuje, gdje Krist na uvjerljiv način pokazuje da odgovara potrebama srca. »Autoritet je također osoba u kojoj je vidljivo da ono što Krist govori, odgovara srcu. On je taj koji vodi narod«. ²³³

Naše društvo često riječ »autoritet« gleda s nepovjerenjem, jer ona se često poistovjećuje s idejom vlasti koja podvrgava sebi, ili s kultom osobe koja veže osobe za sebe. Ali u životu Crkve, u Božjem narodu to nije slučaj, ne smije biti tako, kao što Giussani snažno ističe: »Autoritet, vođa, upravo je suprotan od vlasti, u njemu nema ni traga, ni sjene riječi vlast. Stoga je u Božjem narodu pred pojmom autoriteta svaka reakcija straha potpuno odsutna. To vrijedi na svim razinama. Vlast proizvodi strah, a da se oslobodi straha čovjek mora prezirati vlast«. ²³⁴

Što onda obilježava odnos s autoritetom, pripadnost Božjem narodu? Taj odnos dobro izražava riječ *sinovstvo*, u smislu u kojem Péguy razlikuje učenika

²³² L. Giussani, »La gioia, la letizia e l'audacia. Nessuno genera se non è generato« (Radost, veselje i smjelost. Nitko ne rađa ako nije rođen), *Tracce-Litterae communionis*, no 6/1997, str. II.

²³³ Iz razgovora don Giussanija s grupom *Memores Domini* (Milano, 29 rujna 1991), u »Chi è costui? (Tko je taj?)«, dodatak *Tracce-Litterae communionis*, no 9/2019, str. 10.

²³⁴ *Isto*.

od sina :²³⁵ Pripadnost podrazumijeva sinovstvo, ni-
smo samo učenici koji ponavljaju. Preko sinovstva u
nas ulazi stvarna zajednica, posebnost karizme »onog
oblika naučavanja kojem smo bili povjereni«. ²³⁶ Gi-
ussani nas podsjeća da smo djeca autoriteta. »Sin po-
tječe od očeve loze. On preuzme lozu od oca, sazdan
je od loze koja mu dolazi od oca. Stoga je potpuno
zahvaćen; autoritet me zahvati potpuno, nije riječ
koje se bojim, koja mi ulijeva strah, ili koju ja sâm
odlučim slijediti. Osvoji me, kao što je Bog prvi koji
me privuče. Stoga je riječ koja slijedi iza riječi auto-
ritet, sloboda. Autoritet rađa slobodu; biti sin znači
biti slobodan. Sinonimi riječi autoritet mogli bi biti
očinstvo, plodnost, rađanje, prenošenje *genusa*, loze
života, dakle događaj u kojem je moja osoba zahvaće-
na i promijenjena u tom odnosu«. ²³⁷

Autoritet je očinstvo koje je prisutno sad. Da bude-
mo »djeca u Sinu«, djeca u Kristu (ne u Kristu našeg
duha, već u stvarnom Kristu prisutnom sad i ovdje),
moramo biti uvedeni u odnos s Ocem, potrebno je do-

²³⁵ Piše Péguy : »Ako učenik samo ponavlja, ne usuđujem se reći isti odjek, jer to onda nije isti odjek, to je samo bijedna kopija; onda najveći od učenika ako je samo učenik, ne broji ništa, ne znači apsolutno ništa, za vječnost nije ništa. Učenik vrijedi, počne postajati važan u mjeri u kojoj on sâm donese novi glas, novi odjek, to jest u mjeri u kojoj prestane biti učenik. To ne znači da on nema pravo imati učitelja, ali mora potjecati od drugoga prirodnim putem sinovstva, a ne školskim putem odgajanja«. Charles Péguy, *Cahiers*, VIII, XI (3.2.1907).

²³⁶ Riječ je o poznatom izrazu kardinala Ratzingera : »Vjera je poslušnost srca onom obliku naučavanja kojem smo bili povjereni« (J. Ratzinger : »Iz predstavljanja katekizma katoličke crkve«, *Osservatore romano*, 20 siječnja 1993, str. 5). Usp. Rim 6, 17.

²³⁷ L. Giussani, »La gioia, la letizia e l'audacia. Nessuno genera se non è generato« (Radost, veselje i smjelost. Nitko ne rađa ako nije rođen), *Tracce-Litterae communionis*, no 6/1997, str. II.

živjeti očinstvo sad. Potrebna nam je prisutnost koja iz nas čini djecu. Giussani kaže : »Imati oca je trajna osobina jer pripada povijesti osobe [povijesti svake osobe jer svatko je imao oca. Ali tu je presudna točka...] Da ja 1954 godine nisam ušao u gimnaziju Berchet nego u neku drugu gimnaziju, situacija bi bila potpuno drukčija, ali osobina je trajna, rađanje (a to je zanimljivo u očinstvu) je prisutnost, nešto prisutno«. ²³⁸

Naša osoba se može razvijati, postati uistinu kreativna jedino kroz iskustvo da smo mi sami djeca, da i mi potječemo od nekoga. »*Nitko ne rađa ako sâm nije rođen*, ne „ako nije bio rođen“ već „ako nije rađan sad“. Takvo shvaćanje očinstva je ono protiv čega se cijela prosvjetiteljska kultura najviše bori«²³⁹, a često je to slučaj i među kršćanima, među nama koji smo imali milost da sretnemo karizmu datu don Giussaniju, kroz koju smo mogli otkriti na novi i živi način ono o čemu sad govorimo.

Osoba ne može biti otac, ne može rađati ako sama nema nikoga kao oca. Ne [pozor] „ako nije imala oca“, već ako „nema“ [sad] nikoga kao oca. Jer ako nema nikoga kao oca, znači da nije riječ o događaju, [...] nije rađanje (ne proizvodi ništa). *Rađanje je sadašnji čin.*«²⁴⁰

Isus nas uvodi u bliskost s Ocem pozivajući nas da, u zajednici u koju nas je privukao, živimo sadašnje očinstvo. To očinstvo je put na kojem Isusov odnos s Ocem postaje naš, postaje tvoj i moj. Da bi ta novost ušla u naš život, da bi odnos s Kristom potpuno zaposjeo naš život tako da postane kriterij svake naše misli i svakog

²³⁸ *Isto*, str. IV.

²³⁹ *Isto*.

²⁴⁰ *Isto*, str. II-IV.

našeg čina, i onog svakodnevnog i najbanalnijeg, trebamo Oca *sad*, što znači da moramo *sad* biti rođeni prisutnošću u kojoj Krist postaje stvarnost koju možemo doživjeti, koja je očita i uvjerljiva. Ne možemo biti djeca_u Sinu ako nismo rođeni *sada*. Bez tog rađanja u sadašnjosti odnos s Ocem neće moći u nama postati svijest i život, i nikakav napor neće imati moć da nas izbavi iz ništavila.

Giussani je na jedinstven način jasno izrazio kako je presudno to »sad«: »Kršćanski događaj ne ukazuje samo na nešto što se dogodilo i s čime je sve započelo, već i ono što potiče sadašnjost, što definira sadašnjost, daje joj sadržaj i omogućuje je. Ono što znamo ili što imamo, postaje iskustvo ako nam je dato sad; ako postoji ruka koja nam ga pruža sad, lice koje nam sad dolazi u susret, krv koja teče sad, uskrснуće koje se događa sad. Izvan toga „sad“ ne postoji ništa. Jedino nešto što nam je suvremeno može pokrenuti, ganuti i promijeniti naše „ja“. Krist je nešto što mi se događa u ovom trenutku. Onda, da sve što znamo (Krist i svi govori o Kristu) postane iskustvo, potrebna je prisutnost koja nas izaziva i dira sad: kao Ivana i Andriju. Kršćanstvo, Krist upravo je ono što je bilo za Ivana i Andriju kad su pošli za njim: zamislite kako su morali biti ganuti kad se okrenuo! Ili kad su ušli u njegovu kuću... Još uvijek je tako, do danas, do ovog trenutka!«²⁴¹

Međutim, nije dovoljno da postoji to prisutno očinstvo. Potrebno je da budem voljan da me ono ponovno rodi. Sva plodnost našega života ovisi o našoj spremnosti da budemo djeca. »Upravo to je Isus rekao Nikodemu: „Moraš se roditi iznova“. „Kako se to

²⁴¹ Uskršnji plakat Comunione e Liberazione 2011.

može dogoditi da se iznova rodim? Moram li se vratiti u trbuh moj majke da bih se iznova rodio?“ „Tko se ne rodi iznova ne može razumjeti istinu stvarnosti, istinu stvari“. Ta spoznaja je novo rođenje«. ²⁴² Onaj tko je spreman slijediti Krista, postajući dijete, bit će iznenađen novošću koja se počinje očitovati u njegovu životu.

3. Poslušnost

Giussani nas potiče na daljnji korak koji on drži presudnim za sazrijevanje nove svijesti sebe. Rekli smo prije: obraćenje znači obnoviti *vjeru* kao *priznanje*, kao spoznaju novosti koja je u nama i među nama, i kao *poslušnost*. Obećao sam da ću se još vratiti na tu riječ.

»Poslušnost kojoj nas ta spoznaja poziva, podrazumijeva neku vrstu jarma kojem se treba pokoriti, vratara kojega ne možemo izbjeći: nazivamo ga „autoritet“. Ako ovo na što ću podsjetiti vrijedi za autoritet Crkve utemeljene od Krista, za biskupa ujedinjenoga s drugim biskupima i s papom, onda to analogno vrijedi – na nižim, ali jednako stvarnim i bitnim razinama na pedagoškom planu – za svaku prisutnost „autoriteta“, „moralnog autoriteta“, u kršćanskom životu«. ²⁴³

To je važno, jer »bez tog znaka«, bez autoriteta, »ne bi postojalo zajedništvo među nama, ne bi postojalo otajstvo Crkve, ne bi postojao novi narod koji napreduje u svijetu, za dobro svijeta. Bez autoriteta ne bi

²⁴² L. Giussani, *La convenienza umana della fede*, op. cit., str. 130.

²⁴³ FCL, *Audiovizuelna dokumentacija*, Dan početka godine CL, Milano 14 rujna 1975.

postojala novost koju nas je Krist pozvao da živimo zajedno«. ²⁴⁴

Na putu obraćenja o kojem je govorio 1975, Giussani primjećuje da je »odnos s čimbenikom autoriteta bitan na odgojnom planu. Ako zanemarimo taj čimbenik, postajemo poput prašine koju vjetar uzvitla i rasprši po svom licu zemlje. Ponovno postajemo „nejačad“, kao što sveti Pavao piše u četvrtom poglavlju Efežanima, „kojom se valovi poigravaju i koje goni svaki vjetar nauka u ovom kockanju ljudskom, u lukavosti što put krči zabludi“.« Stoga, nastavlja Giussani, »autoritet među nama nije kulturno mišljenje o kojem je moguće raspravljati, prijedlog jednog mišljenja među drugima. Zadaća autoriteta je prijedlog u kojem je u pitanju jedinstvo cijelog našeg ljudskog i kršćanskog iskustva«. ²⁴⁵

U odlomku koji slijedi on ističe narav autoriteta, ali isto tako i narav odnosa na koji on poziva svakoga od nas. »Autoritet, ukoliko predlaže životno iskustvo, sve do njegovih pojedinosti, zahtijeva da sudjelujemo cijelom svojom osobom. Autoritet je vrhunski znak Misterija, Očeva nauma. On je vrhunski znak Misterija koji je prisutan među nama, kao povijest koja je dosegla nas, koja se odvija i nastavlja«. Zbog toga, to jest zbog činjenice da je autoritet vrhunski znak misterija među nama, »pozorna odanost zadaći autoriteta je poslušnost; doživljavamo je kao poslušnost Gospodinu, ne kao rezultat neke diskusije. U pitanju je dakle vjera. Stoga među nama ne može postojati autoritet koji nije

²⁴⁴ L. Giussani, *Un avvenimento nella vita dell'uomo*, op. cit., str. 229.

²⁴⁵ FCL, *Audiovizuelna dokumentacija*, Dan početka godine CL, Milano 14 rujna 1975.

doista vjeran jedinstvu cijelog pokreta. Upravo kao što pokret ne bi imao nikakav moralni autoritet kad ne bi svim srcem težio biti odan autoritetu postavljenom od Krista«. ²⁴⁶

Taj odlomak nam nudi i znakove, kriterije da možemo prepoznati i prosuditi svaki »moralni autoritet« unutar kršćanske zajednice kojoj pripadamo. Giussanijev opis vrlo je precizan: »Ono što govorimo o pokretu uvijek ima odgojnu vrijednost. To je odgojni pokušaj da u našem životu sazri osjećaj za Crkvu: [pokret] je iskustvo kojem nas je Gospodin pozvao za taj cilj. Zato, stav autoriteta mora izražavati duboku vjernost cijelom pokretu, jedinstvu pokreta; u protivnom se neće održati, nitko ga neće slijediti. Ili, kad uspije postići da ga slijede, autoritet je despotski, održava se despotizmom. Zato otuđuje, na neki način se nameće. Autoritet shvaćen na svjetovni način je kamen smutnje, a ne izgradnje«. ²⁴⁷

Autentični autoritet je bitni čimbenik izgradnje. Autoritet shvaćen na svjetovni način, to jest kao vlast, vodi otuđenju i despotizmu, on postaje kamen smutnje koji ne gradi. Riječ je o primjedbama koje ne vrijede samo u krugu kršćanskog iskustva. Ovdje govorimo o potrebi i dimenziji koje se tiču sviju, vjernika i nevjernika. U kršćanstvu se sveopća ljudska dinamika pojačava i potpuno se ostvaruje. Neovisno od posebnih likova, autentični autoritet (*auctoritas*, »onaj koji pomaže da rastemo«) je neizbježni čimbenik rasta našega „ja“, izgradnje naše osobnosti. Iskustvo autoriteta objavljuje se našem životu kao susret s osobom, koja je

²⁴⁶ Isto.

²⁴⁷ Isto.

potpuno svjesna stvarnosti, koja nas uvodi u sve okolnosti; ona utjelovljuje „pretpostavku smisla“ zahvaljujući kojoj se te okolnosti mogu primjereno objasniti i možemo se s njima suočiti, istodobno nas pozivajući da sami provjerimo tu pretpostavku i utvrdimo njezinu vrijednost. Giussani ide tako daleko da tvrdi: »U određenom smislu autoritet je moje istinsko „ja“. Danas se međutim autoritet često predstavlja i osjeća kao nešto strano, što je osobi „dodano“ izvana. Autoritet tako ostaje izvan svijesti osobe, čak iako se ograničenje koje nam nameće odano prihvaća«. ²⁴⁸

Kad ta otuđenost prevagne, autoritet se shvaća kao prepreka rastu osobe, a ne kao čimbenik koji joj pomaže da izraste. Zbog te otuđenosti koja se potiče i živi, Giussani primjećuje, »današnja kultura smatra da je nemoguće upoznati, promijeniti sebe i stvarnost „samo“ slijedeći jednu osobu. U našem vremenu osoba se ne smatra sredstvom spoznaje i promjene; spoznaja je skućena na analitičko i teoretsko razmatranje, a promjena na pridržavanje i primjenu pravila. Ivan i Andrija, prvi učenici koji su sreli Isusa, naprotiv, upravo slijedeći tu izuzetnu osobu, naučili su spoznavati sebe i stvarnost na drukčiji način, mijenjati sebe i stvarnost. Od trenutka tog prvog susreta, ta metoda se s vremenom počela razvijati«. ²⁴⁹

Camus nam u snažnoj autobiografskoj priči *Prvi čovjek*, nudi svjedočanstvo konstitutivne potrebe čovjeka za autoritetom koji nije dodan mome „ja“ izvana, autoritetom koji je oćinstvo: »Od početka sam, još kao

²⁴⁸ L. Giussani, *Il rischio educativo*, op. cit., str. 84.

²⁴⁹ L. Giussani, »Dalla fede il metodo«, u *Dalla fede il metodo*, op. cit., str. 18.

dijete, pokušavao otkriti što je to dobro a što zlo... jer mi to nitko oko mene nije mogao reći. I sada odjednom priznajem da me sve napušta, da mi je potreban netko da mi pokaže put [...] ne u ime sile već u ime autoriteta, potreban mi je moj otac«. ²⁵⁰

Upravo to se ostvaruje u kršćanskom iskustvu, pokazujući svu svoju važnost: »Da bismo gradili potreban je solidan, apsolutno otporan teren, u protivnom se ne može graditi. A što imamo solidno i sigurno osim misterija Krista koji je prisutan među nama, i u kojega smo sigurni na temelju naše pripadnosti Crkvi, na temelju naše poslušnosti autoritetu te Crkve, koja nam pada teško i s vremenom će biti još teže?« ²⁵¹

Nakon što je istaknuo važnost poslušnosti (nalazimo se u 1975, ali njegove riječi sačuvale su svoju aktualnost danas, za našu situaciju), Giussani se vraća na početnu točku svoga razlaganja i upozorava svoje slušatelje na suprotnost između traženja osobnog zadovoljenja i traženja vlastitog obraćenja. »Htio bih da svi dobro razmislite o toj suprotnosti kojoj pripisujem opasnost odvajanja korijena koji hrani, izvora koji hrani našu spoznaju vjere, našu volju, energiju kršćanskog zalaganja, od svih aktivnosti koje od nas zahtijevaju povijesni uvjeti u koje nas je dragi Bog stavio. Mi nažalost živimo u vremenu u kojemu ne možemo ostati u svojoj fotelji, jer ovo je vrijeme kad kuća gori. Čovjekova kuća gori. Dobro. U navedenoj suprotnosti vidim dakle opasnost da dođe do rastavljanja korijena i cvjetanja biljke, tako da se biljka, odvojena od svog korijena nei-

²⁵⁰ A. Camus, *Prvi čovjek*, CERES Zagreb 1996, str. 33.

²⁵¹ FCL, *Audiovizuelna dokumentacija*, Dan početka godine CL, Milano 14 rujna 1975.

zbježno suši. To je suprotnost između prisutnosti u pokretu, u zajednici, u kršćanskom životu kao takovom, kao traženja osobnog zadovoljenja i naprotiv traženja vlastitog obraćenja«. ²⁵²

Ta radikalna i jasna alternativa olakšava nam, štoviše na neki način čini neizbježnim da preispitamo sami sebe. Opasnost koja ostaje napast za svakoga od nas je da skrenemo u »traženje potvrde onoga što mi mislimo i osjećamo, što nas zanima, umjesto obraćenja u odnosu na kriterije onoga što mislimo, što osjećamo i što nas zanima. Gospodin nije zaludu tako često koristio riječ *metánoia* (obraćenje): potrebno je promijeniti kriterije procjene. Vrijednost života, stoga vrijednost pokreta, zajednice, vrijednost našeg zalaganja u CL, ne ovisi o tome koliko si zadovoljio vlastite interese (jer te više cijene, jer zahvaljujući tome imaš više prijatelja, možda nađeš momka ili djevojku, ili preneseš drugima tvoje ideje). Vrijednost je naprotiv u obraćenju vjeri koja se u tebi zbiva. [...] To je ono o čemu treba govoriti«. ²⁵³

4. »Stostruko na ovom svijetu«

Najjednostavniji poticaj na obraćenje, za nas kao i za druge, su svjedočanstva koja dolaze do nas. Stoga sebi dopuštam da, između mnogih koja nas milošću okružuju, ovdje predložim dva.

Prije nego što je izbila pandemija dobio sam ovo pismo koje je jednostavan primjer neprekidnog obraćenja o kojem govorimo:

²⁵² *Isto.*

²⁵³ *Isto.*

»Prošla godina bila je prilično teška. Moj muž i ja bili smo potpuno zaokupljeni novim poslom, i nakon izvjesnog vremena shvatili smo da se gubimo: nismo živjeli, preživljavali smo, tako da smo na kraju počeli imati ozbiljne poteškoće u našem odnosu. Ostalo nam je vrlo malo vremena za bilo što drugo, imali smo malo prijatelja, a i ti su bili daleko. U određenom trenutku morali smo se zaustaviti i zapitati što se izgubilo. Odlučili smo učiniti korak natrag u našim karijerama i ponovno smo započeli Školu zajednice²⁵⁴, koju smo mjesecima zanemarivali. Da možemo zajedno sudjelovati na školi zajednice morali smo uzeti nekoga tko će za to vrijeme čuvati djecu (još jedan dodatni trošak, jer već smo plaćali osobu koja je našu djecu čuvala preko dana). Morali smo odlučiti tako isplanirati jedino večer koje smo mogli provesti zajedno. Vrlo brzo smo ustanovili da smo zahvaljujući školi zajednice postali zadovoljniji: to je bilo očito i koristilo je i našem odnosu. Iznenadilo me je kako su nas primili (nikad to ne bi bila mogla zamisliti). Svaki tjedan me začude novi koji nam se pridružuju. Način na koji mnogi govore o svom susretu s Kristom na svakom koraku puta i pitanja koja sebi postavljaju, za mene su prilika da ponovno sretnem istu Prisutnost koja nas je osvojila na početku. Događa se ponovno, za mene! Nakon petnaest godina sudjelovanja u pokretu nikad nisam bila tako sretna da idem na školu zajednice. Nastojimo raditi na tekstu i preko tjedna, i to rasvjetljava naše dane. Škola zajednice me uči da stvarnost gledam na drugi način, istinski, potpuniji. Otkad smo ponovno počeli slije-

²⁵⁴ Ovdje se misli na trajnu katehezu pokreta *Comunione e Liberazione*.

diti, vidim da smo postali otvoreniji prema ljudima koje srećemo, jer u svakome želimo prepoznati odraz njegove prisutnosti i u svemu želimo živjeti s istom puninom srca. Taj pogled sućuti i simpatije kojim je Krist ušao u moj život, jedino je što doista odgovara mojoj stvarnoj želji. Sve drugo dolazi poslije. Shvatili smo da svugdje možemo otkriti njegov odraz upravo jer se obnavlja prvi susret. Sad ima mnogo lica! Kako je oduševljavajuće vidjeti njegovo društvo u našim susjedima, našem župniku, kolegama s posla, ili u malim stvarima koje nam pomažu jednostavno jer se događaju. Rad koji smo ove godine izvršili, slijedeći, bio je dragocjen. Uvidjeli smo što nas uistinu podržava, s vjerom koja je postala zrelija, svjesnija, slobodnija i radosnija. Hvala što ste nam pomogli prelaziti ovaj put otkrivanja, sazrijevanja svijesti. „Bez mene ne možete učiniti ništa“, rekao je Isus na zadnjoj večeri. Zahvaljujući iskustvu koje živimo mi možemo potvrditi da je to istina«.

Kao što piše sveti Bernard, »ono što dolazi od Boga ne možemo sačuvati i zadržati bez njega«. ²⁵⁵ Drugim riječima, ako se njegova prisutnost ponovno ne dogodi, ako je ne slijedimo, nećemo moći ponovno proizvesti plodove koje smo međutim kušali. Put prema istini je iskustvo: u tome je sva genijalnost Giussanijeve odgojne metode.

Želio bih vam predložiti drugo svjedočanstvo zanimljivo zbog novosti života koju pokazuje. »Udala sam se prije četiri godine i moj muž i ja smo željeli dijete

²⁵⁵ Sveti Bernard, »Propovijed 1,1« u Cjelokupnim djelima, *Propovijedi o psalmu 90*, Edizioni scritte Monastici, Bresseo di Teolo (PD) 1998, str. 7-8.

koje međutim još nije došlo. Bilo je zaista teških trenutaka, kad bih ja proplakala cijeli dan i nitko, ni moj muž ni prijatelji nisu me mogli utješiti. Za mene je sve ovisilo o tom djetetu koje nije dolazilo. Cijeli svoj život sam poistovjetila s tim aspektom, kao da je jedina mogućnost sreće za mene bio odgovor koji sam ja imala u glavi, na moju želju za materinstvom. Moj suprug mi je u određenom trenutku rekao: „Slušaj, idemo vidjeti svećenika koji nas je vjenčao“. Znajući da će jedna od prvih stvari koje će me pitati, jesam li ostala vjerna školi zajednice, preduhitrila sam ga i počela sam čitati tekst da mu ne moram uvijek odgovarati negativno. Radili smo na tekstu *Čemu Crkva?* U određenom trenutku Giussani kaže: „Uloga Crkve u povijesti je dakle majčinsko podsjećanje na činjenično stanje. Čovjek ovisi o Bogu. Ako je čovjek svjestan svoje izvorne ovisnosti [...] vidjet će probleme u njihovu pravom svjetlu, što će olakšati njihovo rješavanje. Bio bi to pogled usmjeren nečemu većem od pojedinačnog problema što bi svemu moglo dati perspektivu puta koji je za nas povoljan“.²⁵⁶ Mogla sam konačno odahnuti! Prvenstveno sam bila okružena mužem i prijateljima. Jednog dana nazvala me prijateljica i, govoreći o sebi, rekla mi je: „Ostaneš u drugom stanju i sretna si, ali potom vidiš da ti ni to nije dovoljno. Ono što je važno jest na što oslanjamo svoj život“. Odmah, neobjašnjivo, od danas na sutra, sam prestala plakati. Promijenila sam se, vedra sam, mirnija, tako da o svemu tome mogu govoriti bez suza. Nisu me promijenile definicije nego lica i činjenice. Ponovno sam počela koračati i s novim pogledom gledam na svoje poteškoće, koje međutim

²⁵⁶ L. Giussani, *Čemu Crkva*, op. cit., str. 205, 207, 209.

nastavljaju biti prisutne. U sebi otkrivam radost koja ne dolazi od mene, koja mi omogućuje da se potpuno povjerim naumu Drugoga i koja me konačno ispunjava zahvalnošću. Poteškoća je tu i ostaje, ali mogu je gledati vedro. Sveti Augustin je govorio: „Moje srce je nemirno dok ne otpočine u tebi“. Potrebno je da Drugi ispuni moj život kako bi odustala od onoga što ja imam na umu. Ne mogu izbrisati svoju želju jer postoji. Ali sada više ne zahtijevam da odgovor dođe u obliku koji sam ja zamislila; očekujem da onaj Drugi odgovori na moju želju, težeći da shvatim odgovor. Ako pođem od Krista, ta poteškoća nije više teret koji me dotuče. Čim se udaljim od Krista, vrata se tjeskoba i strah, prevagnu moje misli, pobijedi plač. Kad, međutim, pođem od Njegove prisutnosti, konačni sud su naprotiv ta radost i taj temeljni mir koji su ušli u moj život. Gledajući cijeli moj život znam da me Krist ne vara. Kad odlučim ponovno poći od Krista, Njegova prisutnost čini moj život istinitijim, ljudskijim, ljepšim. A to je čudo u mojim očima, i u očima drugih«.

Pred takvim svjedočanstvom ljudskosti promijenjene susretom s fizičkom prisutnosti Krista, jedino što možemo je ostati zadivljeni i bez riječi! Sljedeća Giussanijeva tvrdnja pomaže nam shvatiti svo njegovo značenje: »Krist nam nije došao reći: „Tko me slijedi zadovoljit će sve svoje hirove, svoje misli i interese“. Ne! Ali je rekao: „Tko me slijedi, neka promijeni kriterije, neka počne mijenjati kriterije procjene, vrijednosti, suda o vrijednostima“. Ako netko to učini, na kraju će imati stotruko, čak i onoga što mu se činilo da će izgubiti. „Tko me slijedi imat će život vječni i stotruko ovdje na zemlji“. Ne postoji ni jedan prijedlog na svijetu koji je jasniji i očitiji od ovoga, jer on izaziva naše

iskustvo. „Tko me slijedi, bit će više, naći će više, sto puta više“. Ali pozor, samo „tko me slijedi“!²⁵⁷

Tko prihvati da ga slijedi, da bude dijete u Sinu, postaje novi subjekt, »novi protagonist na sceni svijeta«²⁵⁸, kao što je don Giussani rekao na sinodi biskupa o laicima 1987.

Ta novost je naše poslanje u svijetu. »Značenje naše osobne i zajedničke prisutnosti u svijetu, naša sposobnost da srećemo ljude, ta naša sposobnost susreta koja nam je svojstvena temelji se isključivo na novosti života koju doživljavamo danas. Samo u mjeri u kojoj danas doživljavamo odnos s Kristom i novi odnos među nama zahvaljujući njegovoj prisutnosti, samo u mjeri u kojoj je za nas to sadašnje iskustvo, moći ćemo stvoriti više ljudskosti oko nas, više mira među ljudima koji nas okružuju«.²⁵⁹

5. »Za svijet samo je ljubav vjerodostojna«

Htio bih zaključiti sa željom koju je Giussani uputio onima koji su ga slušali u Milanu onog rujna 1975. Neka svatko sačuva u srce njegove riječi kao podršku na putu koji nas svakodnevno očekuje. »Uvijek ćemo biti u poteškoćama do grla, moralnim i fizičkim, osobnim i društvenim, ali nikada se nećemo srušiti, kao što kaže sveti Pavao u Drugoj poslanici Korinćanima u 4

²⁵⁷ FCL, *Audiovizuelna dokumentacija*, Dan početka godine CL, Milano 14 rujna 1975.

²⁵⁸ L. Giussani, *L'avvenimento cristiano* (Kršćanski događaj), Bur, Milano 2003, str. 23-25.

²⁵⁹ FCL, *Audiovizuelna dokumentacija*, Dan početka godine CL, Milano 14 rujna 1975.

poglavlju: „To pak blago Kristove milosti mi imamo u glinenim posudama [tako je Bog htio], tako je očito da ta izvanredna snaga dolazi od Boga a ne od nas [mi nismo jaki, mi smo od gline]. U svemu pritisnuti, ali ne pritešnjeni; dvoumeći ali ne zdvajajući; progonjeni ali ne napušteni; obarani ali ne oboreni; uvijek smrt Isusovu u tijelu nosimo da se i život Isusov u tijelu našem očituje“, dakle u ovom svijetu«. ²⁶⁰

Ako ostanemo vjerni milosti koja nas je dosegla kroz karizmu don Giussanija – mi koje je ona privukla i koji je želimo slijediti – ako živimo pokret kao osobno obraćenje Događaju prisutnom sad i ovdje, »centrirani u Kristu i u evanđelju« možemo biti »ruke, noge, um i srce Crkve „koja izlazi“«²⁶¹, surađujući s papom za budućnost Crkve u svijetu, onu budućnost koju je kardinal Ratzinger proricao već 1969.

»Budućnost Crkve može doći i danas će doći samo od snage onih koji su duboko ukorijenjeni u vjeri i koji svoju vjeru žive u čistoj punini. Neće doći od onih koji se zadovoljavaju davanjem uputa. Neće doći od onih koji se samo prilagođavaju sadašnjem trenutku [...]. Izrazimo to na pozitivan način: Budućnost Crkve i ovaj put će, kao uvijek, biti oblikovana novim svecima [...] I ovaj put će iz sadašnje krize sutra izaći Crkva koja je mnogo izgubila. Bit će manja, morat će sve započeti iz početka. Neće više moći ispuniti sve zadatke koje je započela u povoljnim vremenima. Kako će se broj vjernika smanjiti, ona će izgubiti dosta svojih privilegija u društvu. Za razliku od prošlog vremena ona će se

²⁶⁰ *Isto.*

²⁶¹ Papa Franjo, *Govor svetog Oca Pokretu Comunione e Liberazione*, Trg svetoga Petra, 7 ožujka 2015.

predstavljati kao dobrovoljna zajednica, kojoj se može pristupiti samo slobodnim izborom. Kao mala zajednica ona će puno jače poticati inicijativu pojedinaca. [...] Ponovno će se usredotočiti na vjeru i molitvu, a sakramente će doživljavati kao hvalu Bogu a ne kao problem liturgijske strukture. [...] Razumno je misliti da će za sve to trebati vremena. Proces će biti spor i naporan [...]. Ali kad se nadvladaju kušnje tog vremena, ta pojednostavljena, duhovno bogatija Crkva, izaći će veća i čvršća. Ljudi će u svijetu u kojem je sve planirano biti neizrecivo sami. Kad Bog potpuno nestane s njihova obzora, vidjet će svoje potpuno, strahovito siromaštvo. Onda će otkriti malu zajednicu kršćana kao nešto potpuno novo. Vidjet će je kao nadu koja im je namijenjena, kao odgovor koji su uvijek potajno tražili. Za mene je sigurno da su pred Crkvom teška vremena. [...] Ali Crkva će doživjeti novo proljeće i ponovno će postati dom ljudi gdje će oni naći život i nadu u vječni život«. ²⁶²

Kao odjek tom „proročanstvu“, novoj perspektivi koja se otvara u ovom vremenu, Giussani je niti petnaest godina kasnije rekao: »Ovo je trenutak kad bi bilo lijepo da nas je ponovno samo dvanaest u cijelom svijetu«. ²⁶³ Nije to rekao zbog neke vrste isključivosti ili s ohološću, već sa sviješću da smo se vratili na polaznu točku, na početak svega. I kao na početku, jedino što nas može izbaviti od ništavila je iskustvo novosti života danas.

²⁶² J. Ratzinger, *Fede e futuro* (Vjera i budućnost), Queriniana, Brescia 1984, str. 112-117.

²⁶³ L. Giussani, *Certi di alcune grandi cose (1979-1981)* (Sigurni u neke velike stvari), Bur, Milano 2007. str. 396.

Samo ta novost može danas biti vjerodostojna. »Zrno kršćanske pšenice postaje doista plodno u smislu da može dati novi oblik, jedino ako se ne zatvori u posebni iluzorni oblik pored drugih oblika svijeta osuđujući tako sebe na neplodnost, već ako se, slijedeći Isusov primjer, odrekne sebe i žrtvuje svoj karakter i poseban oblik, bez straha da će biti napušteno i da će sebe napustiti. Jer za svijet samo je ljubav vjerodostojna«. ²⁶⁴

²⁶⁴ H.U. von Balthasar, »Solo l'amore è credibile«, u Id., *La percezione dell'amore*, (Samo je ljubav vjerodostojna; Shvaćanje ljubavi) Jaca Book, Milano 2010, str. 144.

Kazalo

UVOD 3

POGLAVLJE 1

NIHILIZAM KAO EGZISTENCIJALNA SITUACIJA 5

1. Sumnja u smisao stvarnosti i pozitivnost života 5
2. Gubitak istinskog smisla života 10
3. Sloboda pred alternativom 14
4. Želja je neiskorjenjiva 18
5. Vapaj koji podrazumijeva odgovor 20
6. »Ti« koji čuje vapa 24

POGLAVLJE 2

»KAKO GA ISPUNITI, TAJ PONOR ŽIVOTA?« 27

1. Nedovoljni pokušaji 27
2. Naša ljudskost 34
3. »Umjetnost da "osjetimo" cijeloga čovjeka« 39

POGLAVLJE 3

»CARO CARDO SALUTIS« 43

1. Tjelesna prisutnost 43
2. Židov Isus iz Nazareta 50
3. Događaj 56
4. Da otkrijemo istinu dovoljna je iskrena pozornost 64
5. Priznanje koje se naziva vjera 66
6. Sloboda i povjerenje 68

POGLAVLJE 4

PUT KOJI TRAJE CIJELI ŽIVOT **73**

1. Potreba za putom 73
2. Napast potvrde sebe 79
3. Obraćenje. Stalno obnavljanje vjere 84

POGLAVLJE 5

ODNOS S OCEM **93**

1. Naš život ovisi o Drugome 93
2. Nasljedovati Isusa: biti djeca 101
3. Zlo je zaborav 108

POGLAVLJE 6

DJECA U SINU **113**

1. Preko zajednice vjernika. Karizma 113
2. Autoritet: očinstvo prisutno sad 119
3. Poslušnost 124
4. »Stostruko na ovom svijetu« 129
5. »Za svijet samo je ljubav vjerodostojna« 134

U ovom djelu se predsjednik Bratstva Comunione e Liberazione suočava s ovim vrtoglavim vremenom, u kojem ništavilo prijete svakom čovjeku, navodeći nas da sumnjamo je li život doista pozitivan i ima li stvarnost krajnji smisao. Čini se da će sve, pa i mi sami, završiti u ništavilu. Te okolnosti, paradoksalno, još jasnije iznose na vidjelo da je za čovjeka nepodnošljivo živjeti bez smisla, bez neuništive želje koja je u nama da budemo voljeni. Ova knjižica nudi zanimljivi prikaz nedavnih događaja i naše uzaludne pokušaje da jednostavno preživimo tako da skrenemo pažnju na drugo ili da ih zaboravimo.

Carron traži odgovor koji je primjeren veličini današnjeg izazova: onaj »Ti« koji čuje vapaj ljudi i omogućuje nam ponovno otkriti ljubav prema sebi i svom životu. Govori o susretu sa živom kršćanskom zajednicom koja otvara privlačan zajednički put. Govori o vjeri koja ulazi u svakodnevno iskustvo potičući novu spoznaju i ljubav, vjeri sposobnoj istaknuti vrijednost svega istinitog, lijepog i dobrog što sreće na svom putu.

JULIÁN CARRÓN rođen je 1959 u Navaconcejo (Španjolska). Nakon što je zaređen za svećenika 1975, predavao je Sveto pismo na Univerzitetu San Damaso u Madridu. U rujnu 1994. na poziv don Luigi Giussanija, utemeljitelja crkvenog pokreta Comunione e Liberazione preselio se u Milan. Don Giussani ga je pozvao da s njim podijeli odgovornost i vodstvo pokreta. Od 19. ožujka 2005. je predsjednik Bratstva Comunione e Liberazione. Od 2004. predaje Uvod u teologiju na Università Cattolica del Sacro Cuore u Milanu. 2015. je izdano njegovo djelo *La bellezza disarmata*; 2017. *Dov'è Dio?* (koje će uskoro izaći na hrvatskom), a 2020. *Il risveglio dell'umano* (postoji na hrvatskom).